

Onze Taal. Jaargang 9

bron

Onze Taal. Jaargang 9. Genootschap Onze Taal, Amsterdam 1940

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014194001_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

‘Terug’

Een woord, dat wij dikwijls, onder invloed van hd. ‘zurück’ verkeerdelijk bezigen. Wij lezen in de krant: ‘Ook in Indië worden vele goederen teruggehouden’; naar ons gevoelen is ‘terug’ in dit verband niet op zijn plaats: wij beschouwen het hier als een germanisme.

Wij zouden ‘terug’ alleen willen bezigen, als wij bepaaldelijk denken aan een beweging (of een als beweging gedachte werking) en dan bij voorkeur aan een beweging in de richting van een punt van uitgang.

Niet bij rust; of het zou moeten zijn een rust na beweging, in uitdrukkingen als: ‘ik ben blij dat ik terug ben’, hoewel wij hierbij even goed kunnen denken aan een ellips (..... dat ik teruggekeerd ben).

In het Duitsch is dit anders; ‘zurück’ kan worden gebezigd ter aanduiding van een rust op een zeker punt, terwijl een andere persoon of zaak zich van dat punt af voortbeweegt, ja zelfs bij een v o o r w a a r t s c h e beweging, maar dan in langzamer tempo dan dat, waarin de andere persoon of zaak zich voortbeweegt (‘zurückbleiben’).

In het Duitsch kan ‘zurück’ ook dienen om eenvoudig een achterwaartsche beweging uit te drukken, zonder eenige gedachte aan een richting naar een punt van uitgang (ons a c h t e r u i t dus) en wanneer nu onze voorkeur om ‘terug’ te gebruiken alleen daar, waar wij mogen denken aan een beweging ‘in de richting van een punt van uitgang’ vollen steun vond in historie of gevestigde taalpraktijk, zouden wij het Duitsche gebruik voor onze taal volstrekt willen afkeuren. Maar zulk een steun vindt zij niet. Laat ons alleen maar noemen het voortreffelijke 18de eeuwsche Nederduitsch-Fransche Woordenboek van Halma, waar wij lezen: ‘terug, bijw. Agterwaard. En arrière’. En deze schrijver geeft, bij een aantal ww. van beweging, ook het voorbeeld: ‘Haal die tafel terug, Retirez cette table’. En als wij zeggen: Haal (of trek) die tafel een beetje terug - dan kan het zijn, dat ze eerst is vooruitbewogen of van haar rechte plaats verschoven, maar noodig is het niet.

Wanneer dus terug = achteruit (zonder het begrip: wederkeer) in dialect of ambachtstaal voorkomt, mogen wij het niet steeds houden voor een germanisme, maar moeten wij het in verschillende gevallen zien als voortbestaan van een oudere, minder verengde beteekenis. Zoo ook bij uitdrukkingen als: van iets terugdeinzen, terugschrikken (schrikken = springen).

Wanneer de metselaar spreekt van het ‘terug’-metselen van een steen, of een laag, dan dienen wij dat te eerbiedigen. (Maar als hij zoo ver zou gaan om te spreken van een terug l i g g e n d e n steen, dan zouden wij er gegronde aanmerking op kunnen maken!)

Wij behoeven er evenwel geen vrede mee te hebben, als de beursman spreekt van ‘koersen, die terugloopen’, althans wanneer hij niet uitdrukkelijk wil te kennen geven, dat de koersbeweging is gericht naar een vroeger koerspeil; hier kijkt het Duitsche ‘zurück’ wat al te waarneembaar om den hoek. ‘Dalen’, of ‘zakken’, drukt het begrip beter uit.

Als Schiphol nooit een tweederangs luchthaven is geweest, dan moeten wij niet zeggen dat de Regeering de Amsterdamsche luchthaven tot dien rang wil ‘terugbrengen’, maar ‘verlagen’.

‘Terug’ heeft in heel ouden tijd ook bij ons de beteekenis gehad van ‘achterover’, maar nu kunnen wij ‘zurückstürzen’ alleen vertalen met ‘achterover storten’.

'Die Wunde liess keine Narbe zurück': 'de wond liet geen lidteeken na'.

In ons voorbeeld zouden wij dus willen spreken van goederen die worden vastgehouden.

Wij spraken van een beweging 'of een als beweging gedachte werking'. In vele gevallen is n.l. slechts de gedachte aan, de voorstelling van een beweging-voortuit, als tegenstelling van het 'we e r achteruit', min of meer in den geest, hetzij begrip, besef of gevoel, aanwezig. 'Ik zie terug op het voorbij gegane jaar, op mijn leven'; ik gevoel mij in dezen tijd rusteloos voortuitgegaan en richt nu mijn blik t e r u g . Zoo spreken wij ook van: een paar dagen terug. (Haje veroordeelt ook dit gebruik!)

Wij kunnen een woord, een verwijt 'terugnemen'; men voelt het als voor zich uit (iemand naar het hoofd) geworpen en wij trekken het in. Daarnaast staat: een aanklacht indienen, een beschuldiging uitbrengen en die terugnemen.

Het reeds genoemde geval: terughouden. 'Ik heb mijn besluit genomen, mijn doel gekozen, mijn gedragslijn vastgesteld, en ik laat mij door niemand of niets daarvan terughouden'. Hier is de beweging naar het doel nog niet begonnen, maar in den geest is deze toch aanwezig en dus zou men een 'terug' hier geen verkeerd taalgebruik mogen noemen.')

Bij 'terughouden' (Een persoon of zaak beletten voorwaarts te gaan; weerhouden, tegenhouden) merkt het grootte Woordenboek der Nederl. taal op: Althans in lateren tijd is dit gebruik waarschijnlijk niet vrij van hd. invloed.

Bij 'terughoudend(heid)' kunnen wij 'terug' niet vervangen door 'weer-'; hier kunnen wij het zoo beschouwen, dat het algemeene volksgevoel het frank en vrij uitspreken van al wat men denkt de normale manier van doen acht - en in den gezelligen familiären omgang van de beschaafde kringen heerscht de gulle openheid ook nog boven berekenende zwijgzaamheid -, en den man, die zich nooit durft laten gaan, zich voorstelt als iemand, die de gedachten, die natuurlijker wijze naar buiten willen, aldoor met geweld terugdringt. Dat het Duitsche 'zurück' echter ook hier invloed kàn hebben uitgeoefend, spreekt van zelf. Hoe dit zij, in onze taal is aan 'terug' verbonden het begrip b e w e g i n g . Of dit steeds zoo zal blijven?

Wie zal het zeggen; de taal verandert en wij hebben dit te aanvaarden. Wanneer door elliptische vormen als: 'ik ben terug(gekeerd)', 'U vindt dit drie regels terug(gaande)', het begrip b e w e g i n g , thans inhaerent aan ons 'terug', neiging zal krijgen om over te gaan in r u s t (de nieuwere semantiek ziet in de ellips een der voornaamste oorzaken van beteekenisverandering!), dan moge het zoo zijn. Dan is het Nederlandsch, en blijft het Nederlandsch. Maar de gedachteloze overnemers van vreemde vormen en vreemde woordbeteekenis weren wij bij dit proces!

Van onze leden.

Naar gelang

- *) Het spreekt van zelf, dat wij dit t e r u g h ouden niet noodig hebben; wij kunnen even goed (of beter!) spreken van w e e r h ouden.
De oudste beteekenis van dit 'weder' was 'tegen' en 'tegenover'; daaruit zijn al vroeg de beteekenissen 'terug' en 'opnieuw' voortgekomen. Hoe veelvuldig die oorspronkelijke beteekenis in ouder Nederlandsch te vinden is, kunnen wij zien als wij het Middelnederlandsche Woordenboek van Verwijs en Verdam, en Verdam's Middelnederlandsche Handwoordenboek opslaan. En gebruiken wij niet thans nog: weerspreken, weerstaan, weerstreven, weerspoed, wederwaardigheid (waardig, hoorend bij worden, oudtijds werden, niet bij waard!) enz.? In het Duitsch werd dan ook pas in de 17de eeuw een onderscheid in de spelling gemaakt: wieder = opnieuw of terug, wider = tegen (Weigand-Hirt, Deutsches Wörterbuch).

- Over de etymologische betekenis van de uitdrukking *naar gelang* - dit in antwoord op een vraag van een lid - zegt het Wdb.: Deze zegswijze is in geen der verwante talen bekend, en schijnt ook bij ons in de schrijftaal eerst in lateren tijd voor te komen. Of het z.n.w. *gelang*, in den zin van 'maat', 'verhouding', 'evenredigheid' voorheen op zich zelf bestaan heeft, laat zich vooralsnog niet beslissen. Het Wdb. biedt ons twee verklaringen aan. In het Mnl. was een uitdrukking in zwang, die geheel hetzelfde beteekende als ons 'naar gelang' en daarmede, wat den vorm betreft, een merkwaardige gelijkenis vertoont, t.w. *na gelande* (ook: *na de gelande*, *na den gelande*, *int gelande*). Bedenkt men nu dat in de platte Hollandsche uitspraak de 'n', door een anderen medeklinker gevolgd, veelal als 'ng' placht te klinken (*Dingsdag*, *Woengsdag*, *hangden*, *tangden*), dan zou allicht het vermoeden kunnen rijzen, of *gelang* soms niet een verbastering van 'gelande', 'geland' kon zijn, op dezelfde wijze als 'strange', 'strang' afwisselt met: *strande*, *strand*. In Meyer's woordenschat (1769) worden 'ghelande' en 'ghelang' gelijkgesteld, beide verklaard door: maat, reik, proportie.

Tweede verklaring: Het mnl. 'gelangen', nog heden in het Hd. bekend, beteekent als onz. ww.: zich in de lengte uitstrekken, tot iets, er toe reiken, er bij komen, aankomen; vooral in het zeggen: 'tote iet gelangen', hd. zu etwas gelangen, iets bereiken. Als stam van dat ww. kan 'gelang' zooveel als: lengtemaat, bereik, aanduiden en daaruit laat zich de opvatting van 'maat' in 't algemeen, en, bij uitbreiding, het begrip van 'verhouding', 'evenredigheid' geredelijk afleiden.

Het failliet

- 'Het failliet der wetenschap'. Bedoeld is het 'faillissement'. De 'staat van kennelijk onvermogen' wordt (tegenwoordig) bij ons uitgedrukt door: het faillissement. Met 'failliet' (znw.) duiden wij aan den gefailleerde.

De Nederlandsche taal in Nederlandsch-Indië.

Kind hou toch je jurkje net,
mors niet zoo op je servet!

De mooie jurk van onze taal wordt in Indië, waar men zich toch zoo dikwerf verkleedt, maar al te vaak besmeurd. Misschien wel onder den invloed van de Duitsche en Zwitsersche planters zijn ettelijke germanismen en andere barbarismen binnengedrongen. Ik noem er enkele, voorkomend in officieele brieven, die men knarsetandend leest.

MIDDELS, zoowel in de beteekenis van 'door middel van' als in die van 'door bemiddeling van'.

Men wachte zich voor purisme. Wanneer ik liever 'buitengesloten' zeg dan 'uitgesloten', geef ik grif toe dat dit laatste woord goed Nederlandsch is, en met de leden van ons genootschap, die gaarne den uitgang -isch vervangen door -iek, - 'fotografiek' b.v. zou ik een raar woord vinden; electriek klinkt daarentegen wel aardig 19e eeuwsch - ga ik niet mede. Het valt echter te betreuren dat een schertsende opmerking aan een hoog geplaatsten vertegenwoordiger van een bekende vennootschap onvoldoende is om hem van het gebruik van 'middels' te weerhouden. Het is korter....

ONDERSTREPEN in: 'de vergadering onderstreept dit inzicht' in plaats van 'beaamt', 'gaat accoord met'. Of stonden de leden met hun potlood klaar?

MET TERUGZICHT OP. Ik heb het heusch gelezen....

TOL. Uw lid is reeds zoolang in het buitenland werkzaam, dat hij niet weet of dit woord, dat in zijn geest behoort bij heffingen van de bestuurders van voertuigen op sommige wegen van ons land, 'douane' heeft vervangen. Het zweemt mij te veel naar 'Zoll'.

Tot de groep vreemdsoortige uitdrukkingen en barbarismen behoort ZICH REALISEEREN, een vorm dien men sedert eenigen tijd ook in de Nederlandsche pers tegenkomt. Gelijk een Franschman zich wel eens vergist door 'se rappeler' met 'de' te bezigen, naar analogie van 'se souvenir de', zoo speelt diengene, die de uitdrukking 'zich realiseren' gebruikt, waarschijnlijk door het hoofd: 'zich indenken'.

STOOMER, voor stoomschip, stoomboot (Eng. steamer).

PAS, REISPAS. Dat het Nederlandsche 'paspoort' wel in de wandeling wordt afgekort tot 'pas' is begrijpelijk, maar gevaarlijk wanneer het wordt beschouwd als afkorting van 'reispas', een germanisme.

G.B.

Over de vierde-naamvals-'n'.

Een van onze leden heeft meenen op te merken, dat dikwijls, o.a. in de dagbladen, verwarring heerscht ten aanzien van den naamval, waarin een woord geplaatst moet worden; dat mnl. woorden b.v. menigmaal een 'n' krijgen, die hun niet toekomt.

Als voorbeeld haalt ons lid aan: 'De heer X. werd benoemd tot burgemeester van Y., omdat hij voor die functie den meest geschikten candidaat werd geacht.' - 'De Russische invasie in Finland beteekent den terugkeer tot... enz.' Wij weten niet, of het euvel, dat ons lid aanwijst, geregeld voorkomt; het zou kunnen duiden op een denkfout. Althans wat het eerste voorbeeld aangaat; bij eenig nadenken zal men tot de slotsom komen, dat men hier moet schrijven: de meest geschikte candidaat werd geacht.

Anders evenwel staat het met het tweede voorbeeld; daarbij is: 'beteekent den terugkeer' heel stellig goed. Wij moeten bedenken, dat de logische grammatica niet altijd overeenstemt met de psychologische. 'Beteekenen' gaat hier namelijk lijken op een koppelwerkwoord en daardoor krijgt een schrijver de neiging 'terugkeer' als een nominatief op te vatten.

Iets dergelijks hebben wij bij 'den baas spelen' en in het Duitsch b.v. bij 'es gibt' ('es gibt einen König, der...'). In zulke gevallen zal het gebruik van een nominatief wel eens kunnen voorkomen en dat zou vergeeflijk zijn. Paul zegt in zijn 'Deutsches Wörterbuch' dat in vele Deutsche dialecten zulk een objectsaccusatief bij 'geben' tot het grammaticale subject wordt gemaakt, b.v. 'es geben viele nüsse'.

De school weert natuurlijk zulke constructies uit de schrijftaal.

Een 'couture huis' aan het woord

- Een modefirma heeft aan hare cliënten een brief gezonden, welks inhoud blijkt geeft van heel bijzondere opvattingen op het stuk van de taal. Het epistel spreekt van 'vertragingen in het transportwezen'; het deelt ons mede dat 'gezien het voortgeschreden seizoen, de prijzen ver beneden het normale zijn gesteld'; 'dat de Couture Huizen voorloopig geen wijziging in de mode zullen brengen', zoodat men zich voor zeer lage prijzen 'hoogwaardige kwaliteiten in de meest moderne snit' zal kunnen aanschaffen.

Heel aardig was de reactie van de ontvangster van dezen brief. Zij had steeds gemeend, dat de firma in kwestie vrij hoog stond en goede dingen leverde, maar was thans geneigd dit oordeel te herzien. Het epistel had in dit geval dus door den stijl, die inderdaad 'ver beneden het normale' is, een volkomen averechtsch resultaat.

Kanons

- Ons medelid de heer H.J. Hartkamp bevestigt, dat men bij de marine spreekt van 'kanons'. In het eerste hoofdstuk van de voorschriften ten aanzien van de artillerie (Bepalingen artillerie - Bep. Art. - samen negen deelen) staan de voorgeschreven afkortingen en daarin wordt aangegeven voor kanons 'kns'; deze afkortingen zijn voorgeschreven, ten einde rapporten en bescheiden te kunnen bekorten, zonder dat de duidelijkheid gevaar loopt.

Wie als adelborst op het Instituut komt, leert dus al dadelijk die afkortingen kennen en raakt zoo doende met den vorm 'kanons' vertrouwd.

Het gaat om...

- Men heeft er aanmerking op gemaakt, dat wij hd. 'es handelt sich um...' vertaalden met: het gaat om (De zaak, waar het hier om gaat...). De door ons gebezigde uitdrukking, zoo oordeelde men, kan alleen gebruikt worden in den zin van: het gaat hier om het leven.

Wij merken hierbij op, dat 'het gaat om', in den zin, waarin wij deze woorden bezigden, in de Z.-Holl. dorpstaal b.v. heel gewoon is.

Een belangstellend lezer verzoekt ons de volgende opmerkingen, met betrekking tot eenige z.i. verkeerd gebruikte woorden, in ons blad te vermelden.

Bijberekening.

- Een woord, dat men veel aantreft in leerboeken over handelsrekenen; onder den invloed blijkbaar van hd. 'Zurechnung'. Misschien dat ook 'bijbetaling', 'bijbestelling' de vorming in de hand gewerkt hebben.

Men zegt echter: reis- en verblijfkosten, porti er bij rekenen, en zegge dus ook: bijrekening.

Vergoeden.

- Dit woord wordt, in navolging van hd. 'vergüten', dikwijls gebezigd in den zin van 'betalen'; de bankinstelling schrijft b.v.: 'De heer X. draagt ons op U een bedrag van x gulden te vergoeden' en bedoelt dan, dat zij het bedrag eenvoudig moet uitbetalen.

'Vergoeden' kunnen wij slechts: schade, onkosten, verlies enz.; dus 'goed maken'.

Zelfde.

- In de weerberichten kan men dikwijls lezen: zelfde temperatuur. Juister zou m.i. zijn te zeggen: dezelfde temperatuur.

Zich denken.

- Deze wederkerige vorm wordt dikwijls verkeerd gebruikt. Wij kunnen zeggen: 'ik dacht mij reeds in veiligheid', maar het is een germanisme als wij zeggen: Wat zal hij zich wel gedacht hebben, toen hij dit hoorde. (En 'dat kan ik me denken, indenken, voorstellen, dat kan ik me begrijpen', zou onze correspondent dat ook willen afkeuren? Red.)

N.I. - Een kleine opmerking tot slot: 'namelijk' moet worden afgekort met: nl.; met een afbrekingsteek na de n zou het kunnen beteekenen: non liquet = de zaak is niet duidelijk.

Te onzer voorlichting.

De inleiding tot de 'Samenvatting' van onderwerpen, behandeld in Onze Taal, zegt dat wij ons niet mogen verzetten tegen woorden, waarvan de vorming uit Nederlands oogpunt geheel en al verdedigbaar is. Wij verzetten ons wèl tegen woorden, waarvan de vorming indruist tegen de wetten van het Nederlands.

Nu hebben wij indertijd geleerd:

t e n e e r s t e - dat wij een vrouwelijk zelfstandig naamwoord of een groep, bestaande uit een voornaamwoord of een bijvoegelijk naamwoord en een vrouwelijk zelfstandig naamwoord, in de tweede naamval kunnen brengen door een s te plaatsen achter het zelfstandig naamwoord: moeder s pappot, Hare Majesteit s, Oude Zijds Voorburgwal;

t e n t w e e d e - dat wij een zoodanige groep ook in de tweede naamval kunnen brengen door een r te plaatsen achter het voornaamwoord of bijvoegelijk naamwoord: Harer Majesteit, ouder gewoonte;

t e n d e r d e - dat het indruist tegen de wetten van onze taal om zowel het vrouwelijke woord als het voornaamwoord enz., dat er voor staat, in de tweede naamval te brengen: het boek ener moeders, Harer Majesteits, ouder gewoontes, Ouderzijds, enerzijds, dezerzijds, Uwerzijds enz.

Moeten wij dit nu weer gaan afleren? Zo ja, op wiens gezag?

Wij zouden dit heel graag weten, te onzer voorlichting (of: te r onzer voorlichting?).
G-n.

(Wij merken op, dat wij, O.T. 1937, 11, op een vraag van een lid, of het juist was te spreken van: des heeren Chamberlains meening, geantwoord hebben, dat v o o r o n s de meening des heeren Chamberlain is: des heeren Chamberlain meening. - Red.)

Uit de dagbladen.

Bespreking van twee boeken.

'De ondertitel, "Kritiese b e m e r k i n g e n" enz., waarschuwt al, dat men hier niet moet rekenen op een geschrift in vlekkeloos Nederlandsch.'

'Wanneer men bedenkt met hoeveel vuur de mannen van '80, een Van Deysse, een Kloos, hebben gevochten voor de zuivering van onze taal en voor het goed recht van het beeldende woord, stemt het wel droevig te bemerken dat een auteur,

zóó onbeholpen en gevoelloos als de schrijver van dit boek, bij hedendaagsche letterkundigen nog waardeering en zelfs bewondering vindt. Men zou in dit verband van “een schandaal in Holland” kunnen spreken.’

[Nummer 2]

Homos - homoios

Onder onze leden-scheikundigen heerscht verschil van meening met betrekking tot de schrijfwijze van het vreemde woord, dat de beteekenis heeft van ‘gelijkpolig’; - sommigen willen dit schrijven homoïopolair, terwijl anderen de voorkeur geven aan homopolair. (Homo(io)polair, tegenover heteropolair.)

De voorstanders van de kortere schrijfwijze verdedigen hun opvatting door er op te wijzen, dat, indien men den tweeklank oi van homoios in het Nederlandsch tot zijn recht wil laten komen, men dit kan doen door de letters oe, al of niet aan elkaar geschreven, zooals bij: oeconomie, Oedipus, homoeopaath. In het Hd. schrijft men dan ook: homöopolar.

Soms echter, zoo redeneert men verder, wordt in onze taal de tweeklank vervangen door de letter e: economie, homeopaath, maar in de woorden, afgeleid van homoios, smelt oi meestal samen met de letter o, die er op volgt: homogeen, homoloog, homoniem. Vandaar de opvatting dat men ‘behoort’ te schrijven: homopolair, desnoods homoeopolair, of homeopolair, maar in geen geval homoïopolair.

Wij hebben ten aanzien van dit strijdpunt voorlichting gezocht bij ons deskundig College en het eerste dat wij leerden was, dat de opvatting omtrent het samensmelten van den tweeklank oi niet te verdedigen is. Wij moeten ons afvragen, of het stamwoord, dat moet dienen als eerste lid van de samenstelling: h o m o i o s of h o m o s is. Geen onbelangrijke vraag; over de kwestie ‘homo-ousios’ of ‘homoi-ousios’ zijn godsdienstoorlogen gevoerd!

Wij, van Onze Taal, voeren geen oorlogen terwille van zulke diepzinnige onderscheidingen, maar de vraag kunnen wij niet altijd uit den weg gaan. Wij hebben die reeds vroeger besproken (O.T. 1936, 11). Vertoon twee voorwerpen ‘dezelfde’ kleur, zooals wij dat plegen te zeggen, of ‘den gleichen Farbton’, zooals onze Oosterburen dat uitdrukken? Hebben twee woorden, die hetzelfde begrip uitdrukken, ‘gelijke’ of ‘dezelfde’ beteekenis?

Wat willen onze chemici dus zeggen: d e z e l f d e pool? Zoo ja, dan bestaat er nauwelijks verschil van meening; dan moet het zijn H o m o p o l a i r . Alleen wanneer dit niet de bedoeling is en zij bepaaldelijk willen uitdrukken: g e l i j k e (of o v e r e e n k o m s t i g e) pool, dan kan homopolair niet gebruikt worden en moeten onze chemici kiezen tusschen: homoeo-, homeo- en homoio-. En zij mogen dat vrijelijk doen, want aan welk van deze drie zij hun voorkeur geven, hun keus zal de sanctie genieten van ten minste één der beoordeelaars.

Homoïopolair? Goed, zegt één lid van den Raad, maar dan: hōmóiō-poláir. Homoeo- en homeozouden ook wel kunnen, maar wie prijs stelt op Grieksche vormingen, zal deze niet willen aanvaarden; en het gevaar bestaat, dat de rhythmische vorm teloorgaat en eindigt in hōmeopolair. De vorm homeopolair vindt bescherming bij méér dan een lid van den Raad. Een lid schrijft kort en bondig: ‘Ik stem voor homeopolair’ - en uit het uitvoerige advies van een ander lid citeren wij: Naast elkaar bestaan ‘homos’ en ‘homoios’, die oorspronkelijk een verschillende beteekenis hadden, doch later door elkaar werden gebezigd. Homos was aanvankelijk ‘dezelfde’ homoios ‘gelijkend op, gelijksoortig’, doch later kreeg homoios ook de beteekenis ‘dezelfde’. Een zeer begrijpelijke overgang, want in het bewustzijn

van den niet in de logica geschoolden spreker worden beide begrippen ook nu nog niet streng uit elkaar gehouden.

In de samenstelling, vooral bij zoogenaamde possessieve, vond men aanvankelijk het meest 'homo-', later ook 'homoio-' gebezigd. Zoo betekenden homo-eidēs en homoio-eidēs beide 'een gelijk uiterlijk hebbend' (samengesteld met eidos, 'gedaante'), doch naast homo-genēs, 'van hetzelfde geslacht' bestond niet homoio-genēs, wat zich wel laat verklaren, omdat hier bepaald van een identiteit sprake is. Homo-polair staat in beteekenis het dichtst bij homo-eidēs; ook hier is van een gelijksoortigheid, een gelijkheid, niet van een identiteit kwestie. Daaruit volgt, dunkt mij, dat men mag kiezen tusschen homo- en homoio-; dat beide formaties 'goed' zijn, doch ik geloof dat ik den vorm met homo- zou prefereren; in het Grieksch zijn die vormen ook ouder en talrijker dan de andere. Kiest men echter den tweeden, dan moet ik de schrijfwijze 'homeo-' aanbevelen. De Grieksche spelling homoio- wordt bij ons zelden of nooit gebezigd, de Latijnsche homoeo- wel, doch die past mijns inziens minder goed bij den Franschen uitgang -air van -polair, dan de Fransche vorm homeo-. (De Grieksche oi, Latijnsche oe, geeft het Fransch nl. met e weer; zie bv. het door U reeds genoemd économie naast lat. oeconomia, gr. oikonomia.) Mijn conclusie is dus: liefst homopolair, anders homeopolair.

Toen wij ons echter behaaglijk wilden koesteren in de straling van deze beide adviezen (wij hadden namelijk een geheime voorkeur - als 'homo-' niet mocht - voor homeopolair), veranderde het aspect door de ontvangst van de volgende beoordeeling.

Dit advies laat ons de keus tusschen twee woorden, nl. homo- en homoeopolair. Homopolair, indien bedoeld wordt uit te drukken: dezelfde pool (en uit de tegenstelling met heteropolair zou men dit kunnen afleiden), en anders homoeopolair. Dus niét: homeopolair, zooals wij gehoopt hadden dat ook deze uitspraak zou luiden. Want, zegt dit advies, men moge de oe al eens vervangen zien door 'e' in economie, i.p.v. oec., onder invloed van het Fransche woord, - dat wij bij dit woord toch niet werkelijk ontleening aan Fr. moeten aannemen, blijkt wel uit oeconomisch (en niet 'economiek'; vgl. artistiek, magnifiek, etc.). De Nederlandsche wetenschap heeft het woord zelfstandig, naar in Nederland gebruikelijke manier, overgenomen: h e t Grieksch in Latijnsche transcriptie stellend. En het is aan te bevelen, bij die gewoonte te blijven: a) omdat het de oudgewende manier is, en men dus zoo eenheid en vastheid handhaaft; b) omdat men zoo onnoodige vreemde elementen weert: want Grieksch en Latijn is algemeen wetenschappelijk bezit van alle beschaafde (? - nu ja, dat zeggen we nog zoo, oudergewoonte) volken. Dus: economie is Fransch, ökonomie is Duitsch; oeconomie (het dichtste bij Gri. Lat., op traditioneele manier - dat is óók juist echt Nederlandsch!) is onze vorm. Vergelijk daarmee ook oecomenisch concilie, de - e beweging (Söderblom!): wie schrijft ooit, hetzij 'ecomenisch', hetzij 'oikomenisch'?

Maar voor den Franschen vorm in hom^eopolair zou men kunnen wijzen op den uitgang van de samenstelling -air. Die is inderdaad Fransch - van afkomst nl., zooals -isch Duitsch is - van afkomst. Maar -air is als achtervoegsel in het Nederlandsch taalgevoel opgenomen, net als -eel, -teit, -es, enz. (Fr. -el, -té, -esse, enz.). Bewijs? Let op de uitspraak. Wij zeggen: auxiliair, subsidiair, intermediair, interlineair, parlementair, enz., niet met de Fransche, maar met de bij ons gebruikelijke Latijnsche uitspraak. En zelfs bestaat bij ons geen woord 'secondair', maar alleen 'secundair'. Wij vormen woorden op -air van Latijnsche grondwoorden; ook al zouden wij ze eerst gebruikt hebben gezien voor zulk een afleiding, of samenstellende afleiding, in het Fransch of een andere moderne taal.

Daarom is homoeopath een Nederlandsch woord; homoeopath niet-Nederlandsch. De pen wil uit zich zelf zetten: homéopathe.

Van onze leden.

Uit een circulaire van een 'handels-reportage-bureau'

- 'Het radelooze en redelooze reageeren, dat qua ontactische handelspolitiek een reddeloos aspect weerspiegelt, is onweerlegbaar een funeste factor in ieders bestaan!'

'In Uwe branche zullen onze berichten Uwe vernieuwde handels-activiteit krachtig ondersteunen, gevolgelyk aanbevelenswaardig het nemen van een abonnement op deze U bepaald niet onbekende berichten in ernstige overweging te nemen, waarbij wij U tegemoet treden met eene zéér hooge temporaire proef-abonnements-reductie op onze normaal-tarieven.'

Het kan misschien nog mooier, maar véél mooier toch niet!

Zoodanig

- 'Het ijs is zoodanig bros geworden, dat het niet meer ongevaarlijk is.' Zoodanig, van dien aard (niet: graad!), dergelyk; hij heeft hem zoodanig (op zulk een wijze) beleedigd, dat een duel noodzakelyk wordt geacht. Wil men een graad te kennen geven, dan zegge men: 'zoo'; zóó luid, zóó hard, zóó bros, dat... Wij moeten 'aard' en 'graad' onderscheiden; in het Hoogduitsch doet men dit niet steeds: 'derart' en 'dermassen' worden beide gebruikt ter aanduiding, zoowel van 'zoodanig' als 'zoozeer'.

Loozen

- 'Het industriewater, g e l o o d s t in onze waterwegen...'
Hiertoe verleenen onze binnenloodsen hunne medewerking.

Evacueeren

- Ons lid Dr. G.J. van Meurs kan zich niet vereenigen met het gebruik van het werkwoord 'evacueeren' in de beteekenis van 'wegzenden'. Ons lid schrijft als volgt. Evacueeren beteekent: ontruimen, ledigen. Landsdeelen, steden, enz. kunnen dus worden geëvacueerd, maar de bewoners worden toch niet ledig gemaakt? Toch ziet men tegenwoordig herhaaldelijk vermeld, dat de inwoners van een of andere stad of landstreek al of niet geëvacueerd zullen worden.

Het verkeerde gebruik schijnt ook weer aan de militairen te wijten te zijn en vandaar zeker, dat Van Dale achter evacueeren schrijft: (troepen) wegzenden; ontruimen, - maar daarmee wordt het misbruik m.i. niet goedgepraat!

Ook bij een juist gebruik is het woord evacueeren vreemd genoeg. Vacuum (lat.) = ledige ruimte, vacuare = ledig maken. Men zou dus verwachten: vacueeren en niet evacueeren. Deze vorm doet denken aan het Duitsche: 'entleeren', waar wij 'ledigen' zeggen. Maar ook in het Fransch (évacuer) en in het Engelsch (to evacuate) staat er een e voor de v, zoodat wij in dit geval niet van een germanisme zullen mogen spreken.

Tot zoover ons lid. Het spreekt van zelf, dat wij ons niet aan de beoordeeling van de kwestie, die ons lid hier ter sprake brengt, hebben willen wagen, en wij hebben ons dan ook maar weder om voorlichting gewend tot het lid van onzen Raad, Dr. Jacoba H. van Lessen te Leiden.

* Mejuffrouw Van Lessen schrijft ons nu het volgende. De bezwaren die Dr. van Meurs heeft tegen het gebruik van evacueeren in den zin van 'wegzenden' deel ik niet. Het Engelsch en het Fransch kennen het ook, en reeds het Latijn der Middeleeuwen bezigde evacuare zoowel met het vat als met den inhoud daarvan als lijdend voorwerp; bv.: evacuare humores, 'zekere vochten (uit het lichaam) verwijderen'. Alleen in het oudere Latijn (van Plinius) valt die verschuiving van object nog niet te constateeren. Het Engelsche woordenboek van Murray merkt op dat het Engelsche werkw. to empty en het Fransche vider een dergelijke ontwikkeling hebben gehad. Instructief zijn mijns inziens voor dien overgang twee voorbeelden bij Murray: Markets into which we can empty our warehouses, (bij het laatste znw. is zoowel aan de bewaarplaats als aan haar inhoud gedacht) en: That with two pumps they might not empty the water (waarbij de overdracht volledig is). De militairen hebben aan dit spraakgebruik bij evacueeren dus zeker geen schuld: het is oud en in heel West-Europa bekend.

Dr. van Meurs gaat nog verder met zijn bezwaren en oordeelt ook de Latijnsche woordvorming fout. In zekeren zin heeft hij gelijk, maar dan is die 'fout' toch veel te oud om nog 'verbeterd' te kunnen worden. Het Latijn kent het werkw. vacare, 'leeg zijn', waarvan vacuus, 'leeg' is afgeleid, en van vacuus is in heel ouden tijd gemaakt vacuare, 'leegmaken'. Dat daarnaast later (in den keizertijd) evacuare is gevormd, schrijf ik toe aan het bestaan van werkw. als enucleare, 'de kern (nucleus) ergens uithalen', emedullare, 'het merg (medulla) uit iets halen', enervare, 'ontzenuwen' (gevormd van nervus). Evacuare is in zijn vorming niet volkomen analoog, maar het is toch wel mogelijk dat het naar de genoemde voorbeelden is ontstaan. Dr. van Meurs zal het woord maar moeten accepteren; ik hoop dat het hem niet moeilijk zal vallen!

(Daar zijn wij zeker van. Red.)

- Het kwade vindt veelal gemakkelijker navolging dan het goede. Wanneer een schrijver, die niet let op zijn taal, een onjuist modewoord leest, zal hij dat gaan navolgen en alle andere gedachteloze schrijvers met hem. Zoo moet eens een

taalmisbruiker, die het woord 'bombeeren' niet kende, maar er een vage herinnering aan had, inplaats daarvan geschreven hebben 'bombardeeren' en sinds dien duurt het bombardement onafgebroken voort. Men bombardeert iemand tot raadslid, hetgeen dus zeggen wil, dat die rampzalige zoolang met bommen wordt bestookt tot hij raadslid is.

Bombeeren is: iets plats, bijv. een metalen plaatje, zoolang bewerken tot het bol wordt, tot het gezwollen is, hooger dan het was en meer lijkt, en dat werkwoord is dus juist en teekenend voor een geforceerde benoeming, terwijl bombardeeren in dit verband baarlijke onzin is.

In alle bladen kan men van dat bombardement lezen en vele andere geliefde stoplappen daarbij. Zoo is het sinds eenigen tijd mode om achter elk telwoord te schrijven 'tal'. Juist is dat alleen als de schrijver het aantal niet nauwkeurig weet, maar dwaas is 't voortdurend te schrijven: een tweetal personen ontmoette een drietal kinderen en gaf hun een viertal appelen. Een andere stoplap is het woord 'onmiddellijk'. Zoo gespannen en angstig kan de beschreven situatie niet zijn of het woord 'onmiddellijk' wordt er in gevoegd. 'Hij werd wakker en zag dat zijn kamer in brand stond. Onmiddellijk sprong hij uit bed'. Even overbodig en storend is het rare 'juist' of 'precies' bij herdenkingsdagen. 'Het is heden precies 25 jaren geleden, dat de heer Piet in dienst trad' enz. Ik zal maar zwijgen over het nare gebruik van den lijdenden vorm. 'Dit wordt door mij zeer afgekeurd, maar door iedereen wordt die gebezigd en moet deze uitzielen.' Het is een ijselijk leelijke zin, maar in dezen tijd zeer gewoon. Door mij zal ook niets gezegd worden over hen, die niet het onderscheid kennen tusschen 'schijnbaar' en 'blijkbaar'. Blijkbaar weten zij niet dat die beide woorden tegenstellingen zijn. Als zij schrijven: Schijnbaar was het huis bewoond, - dan bedoelen zij dat het huis blijkbaar bewoond was, maar zij schrijven dat het slechts leek, dat er menschen in huisden.

W.K.

Nog eens: krantentaal.

Ons lid de heer J. Sanders laat ons nog eens profiteren van zijn verzameling krantenknipsels. Hij schrijft er bij:

Eenige jaren geleden heb ik U ook eens over fouten in de kranten geschreven^{*)}; ik weet niet precies meer wat ik schreef, maar als ik misschien voor een deel in herhaling verval, dan gelde tot mijn verontschuldiging, dat het onderwerp helaas nog even actueel is.

Niet slechts in wat de kranten bevatten, maar ook in de wijze, waarop ze het den lezers bieden, zie ik een belangrijken cultuurfactor. Terecht m.i. wordt de Pers 'de koningin der aarde' genoemd. Zij zelve is zich daarvan in den regel terdege bewust, in dezen tijd wellicht meer dan ooit. Maar zij bedenke dan ook, dat die groote macht verplichtingen meebrengt en dat 'exactitude est la politesse des rois'. En dit vooral is mijn groote grief tegen deze telkens terugkeerende fouten van altijd weer hetzelfde slag, dat zij een blijk zijn van onnauwkeurigheid, van slordigheid vaak, in denken en in zich uitdrukken; en dat zij dagelijks de duizenden en duizenden lezers hieraan gewennen. Daarbij vrees ik zeer, dat deze onnauwkeurigheid niet tot de taal beperkt zal blijven (hoewel dit kwaad op zich zelf reeds groot genoeg zou zijn), maar dat zij leidt tot onnauwkeurigheid in opvattingen in het algemeen, in het overdenken en bespreken van problemen, in het uitvoeren van bepaalde taken, enz.

Terwijl ik juist het aankweken van nauwkeurigheid in alle vertakkingen van het maatschappelijk leven een hoogen plicht acht van allen, die, krachtens hun positie, op anderen invloed kunnen oefenen.

Het meermalen gehoorde excuus, dat journalistiek werk altijd zoo haastig gedaan moet worden, moet m.i. om verschillende redenen, waarop ik niet nader inga, worden afgewezen.

Neem ik de zaak wat zwaar? Stel ik, uit conservatisme, nog wat te hooge eischen aan de pers? Misschien. En misschien behoor ik ook tot de te ouderwetsche lezers, die zich graag voor zooveel mogelijk met 'hun' dagblad één voelen en die daarom te meer getroffen worden, wanneer ze, te vaak naar hun meening, in 'hun eigen' krant ongerechtigheden, als gesignaleerd, aantreffen.

SPELFOUTEN. De op de begrooting parreseerende bijdrage - geschorschte bewijzen van luchtwaardigheid - de regeering als woordvoerdster.

SPELDFOUTEN. Spreker spelde hem de versierselen van deze orde op - H.M. spelt eerekruis op de borst van de helden - toen de wethouder hem de zilveren medaille op de borst spelde - H.M., die hun de medaille op de jas spelde - Min. Dijkhoorn spelde ds. Janssen de verleende onderscheiding op de borst.

N TEVEEL., waar uit honderden kostbare steenen den bijzonder kostbaren en fraaien armband is samengesteld - een hamer, waarmee de vrouw den schedel is ingeslagen - Albert, die in 1909 als derden Belgischen vorst den troon besteeg - de heer Marchant is het geweest, op wiens bevel den 'zoek geraakten' brief te voorschijn is gekomen - hoe sedert den oorlog den aard van den Rgd. totaal was veranderd - den candidaten kon den beschikbaar gestelden prijs worden toegekend - aan dat visioen was een zeer concreten vorm gegeven - er wordt den raad gegeven.

ANDER SOORT TAALFOUTEN. Hedenmiddag heeft Nederlandsch hoogste rechtscollege... - dat de Kroon het plan van Amsterdam niet goed heeft gekeurd - hoe gevaarlijk het leven is, hoe hard, hoe onmeedoogenloos.

ZINSWENDINGEN, welke het tegendeel uitdrukken van hetgeen de schrijver blijkbaar bedoelt te zeggen: Streng waakte Robbers er voor, dat ooit eenig schrijver

*) O.T. 1933, 22.

tekort gedaan werd - Mr. Schokking, die op zijn aanvankelijk gedane toezegging is teruggekomen - de beteekenis van de radiorede, door den minister-president uitgesproken, kan bezwaarlijk worden onderschat - de wetenschappelijke beteekenis van deze reis van de K XVIII kan men moeilijk onderschatten.

DUITSCH GEKLEURD. Het gaat om een versperringballon - het pijnlijk geordende schrijfbureau - Mgr. dr. Poels benadrukte hetgeen mgr. Van Schaik had betoogd - optochten en feestreden - vreemdelingen, die men het thans als extra attractie kan laten meemaken.

ONJUIST WOORDGEBRUIK. Weinig schepen verdienen zoozeer de sympathie, dan de schoener 'De Hoop' - de baardige duivel - het ondoortast (ondoordacht?) optreden van inheemsche politie-ambtenaren - films, die nog frisch in het geheugen liggen - gebleken is, dat de doodsoorzaak aan kolendampvergiftiging moet worden toegeschreven - storm eischt doodelijk slachtoffer - de heer en mevrouw Van den Bergh kwamen handen te kort om alle felicitaties in ontvangst te nemen - de gezondheid van een zijner kinderen voerde hem naar Bussum.

SLORDIGE ZINSBOUW. Het pand Rapenburg 61, waar wijlen prof. Snouck Hurgronje heeft gewoond en thans is aangekocht - een wielrijder meende vanmorgen om ongeveer 10 uur aan een particuliere auto ten onrechte geen voorrang te behoeven verleen - in enkele twijfelachtige gevallen aan de vereischte gehoorzaamheid werd de automobilist door de motorbrigade begeleid - vlinders, die dit jaar niet in ons land dreigden voor te komen - (Jan-met-de-gescheurde-broek:) Het ambtenarengerecht te Arnhem heeft heden het beroep van ir. R. van der Veen tegen het hem verleende eervolle ontslag als Rijkstuinbouwconsulent, nadat hij eerst in verband met de verspreiding, door zijn secretaresse, van een pamflet tegen het beleid der regeering was geschorst, behandeld.

Amsterdam-kantoor

- De heer Meijerink wijst op de z.i. ongewenschte woordkoppelingen als: Amsterdam-kantoor, Batavia-vrienden, Hermes-agenten (agenten van de Maatschappij Hermes).

Inderdaad deze vormingen zijn niet fraai. Wij kunnen ze toelaten in de gemeenzame omgangstaal, in vak- of groeptaal; het is begrijpelijk dat wij in een gesprek niet voortdurend zeggen: de agenten van de Binnenlandsche Vaart-Risico-Sociëteit, maar al spoedig komen tot iets als 'de binnenlandschevaart-agenten'; het boekje van den A.N.W.B. duiden wij gaarne aan met 'het A.N.W.B.-boekje'.

Uit de geschreven taal weren wij deze vormingen. In een handelsbrief spreken wij niet van 'ons Amsterdam-kantoor', maar zeggen: ons kantoor te Amsterdam. Voor 'Indië-vlucht' kunnen wij zonder bezwaar zeggen: vlucht naar Indië.

Om koud

- Het woord *om*, als voorzetsel of als bijwoord gebruikt, geeft onzen leden dikwijls aanleiding tot vragen; wij hebben reeds voor eenige jaren aanleiding gehad daaraan een beschouwing te wijden (O.T. 1935, 19). Een medelid vraagt thans, wat de beteekenis zou kunnen zijn van *om* in de uitdrukking: Hij is er om koud. Het is te begrijpen, dat ons medelid met dit 'om' geen weg weet; het is hier namelijk in het geheel geen bijwoord of voorzetsel in den zin van onze boven genoemde beschouwing en het is slechts ten gevolge van een misverstand, dat wij spreken van 'om koud'; het woord is: *om koud*.

Franck-Van Wijk zegt er van (468 II): Omkoud, bijw., sedert de 16e eeuw. Uit *om* + *koud*: hoe de uitdrukking ontstaan is, is onzeker. Aan ontleening uit Deensch: *om kuld* 'omver' mag - o.a. wegens de beteekenis - niet gedacht worden. Suppl. (118): Omkoud bnw. (dood). Sedert de 16e eeuw, vroeger en nog wel aan twee woorden geschreven. De verklaring uit contaminatie tusschen *koud* = 'dood' en uitdrukkingen als *om hals*, *om het leven* (brengen, helpen) is wegens de oudtijds vaste verbinding met *er* (*er om koud*) niet overtuigend.

Het Woordenboek (X, 350) verklaart het woord als volgt: Ofschoon men bij *er om koud* zijn onwillekeurig aan *koud* denkt, daar de koude het zinnebeeld van den dood is, en de gewone schrijfwijze 'er om koud zijn' dus zeer natuurlijk in zwang kwam, is die opvatting toch een misverstand. Noch het voorz. *om*, noch de woordschikking *er om koud* zou naar het Nederlandsch taaleigen een gezonde verklaring toelaten. Doch de schijn bedriegt hier door toevallige gelijkheid van klank. De uitdrukking is van vreemden oorsprong. Zij werd door onze matrozen, die om de Noord voeren, aan het Deensch ontleend. *Om kuld* is daar het gewone bijwoord, dat in beteekenis met ons *om ver* gelijkstaat, en gebezigd wordt bij werkwoorden, die het begrip van nedervallen of nederwerpen te kennen geven. In 't Zweedsch luidt het *om kull*, IJsl. *um koll*, Noordfriesch *am kôl*. Verg. het afgeleide hoogd. *um kollern*, omtuimelen. Omkuld bestaat uit twee deelen: het voorz. *om*, dat in de Noordsche talen niet zelden gebruikt wordt, waar wij *over* bezigen, en het znw. *kuld*, hoofd, kop, onrd. *koll-r*, zw. *kull*. Het is dus zooveel als *overkop* (hd. *Kopfüber*), de natuurlijke uitdrukking der beweging van een persoon, die hals over kop ternederstort. 'Omkoud', aan 'omkuld' ontleend, beteekent dan eigenlijk: omver, op den grond, ter aarde geveld. Waar b.v. in een zeegevecht een matroos, door een kogel getroffen, ter aarde stortte, daar riep men: 'den er omkuld!' die is omkoud! die ligt op zijn kop! die is er geweest! Onze zeelieden namen dit over, en zoo werd 'omkoud', eerst bij deze, en vervolgens in wijderen kring, de aanduiding van 'gevallen' of 'dood'; later door het gebruik ook toegepast op iemand, wien men zoo goed als dood achtte, wien men reddeloos verloren rekende. Allengs sloop in het zeggen 'hij is omkoud' het oertollige *er in*, dat in de volkstaal dikwijls noodeloos wordt ingeschoven, en zoo ontstond *hij is er om koud*, dat in dien vorm vanzelf tot misvatting aanleiding gaf. Doch de zuiverder vorm der spreekwijze is in gewestelijke spraak nog niet vergeten; in Drente zegt men nog heden: *hij is om koud*, zonder *er*, en in Gelderland *hij is om kool*, het evenbeeld van het Noordfriesche 'amkôl'.

Voor een breedere uitlegging van *om koud* verwijst het Wdb. naar Taal- en Lb. 1, 43-48.

Nog eens: tinnegieter

- In onze aflevering van October heeft C.K.E. de uitdrukking 'politieke tinnegieter' ter sprake gebracht. Ons medelid Dr. J.M. van der Hoogt bevestigt dat 'politieke tinnegieter' van Kolberg afkomstig is en vóór hem geen Deensche uitdrukking was; en dit wel op gezag van Mejuffrouw Saskia Ferwerda, die in Januari 1939 gepromoveerd is op een lijvige dissertatie: Holberg en Holland.

Van het blijspel Den politiske Kandestøber, door Hans Mikkelsen, bierbrouwer te Kalundborg, (pseudoniem van Holberg) aldus lezen wij in deze dissertatie, ging op 26 September 1722 de première; in 1743 schreef Holberg dat hij zijn blijspel zoowel in het Nederlandsch als in het Duitsch had laten vertalen en dat de eerstgenoemde vertaling zoo goed was uitgevallen, dat zij bijna het origineel overtrof.

Wij mogen aannemen dat de schrijver eenigszins bekend was met onze taal; in 1704, op 20-jarigen leeftijd, bezocht hij ons land en hij verbleef er meer dan een jaar. Later, op doorreis, had hij gelegenheid zijn kennismaking met ons land en zijn bewoners te hernieuwen en nog in zijn ouderdom (hij stierf in 1754, op 70-jarigen leeftijd) was in zijn geschriften de invloed van ons land en zijn taal bij Holberg merkbaar.

De eerste opvoering van Holberg's blijspel in het Nederlandsch (Duitsche opvoeringen waren er al eerder geweest) had plaats in 1774 en latere opvoeringen tusschen 1822 en 1865. Van recenten datum zijn de opvoeringen in Bussum, in November 1934, door een dilettantengezelschap, en in December 1936 door de Haagsche Gymnasiasten.

- Een Engelsche correspondent spreekt over den 'doorsneê-Londenaar'; dit moet zijn gemiddelden Londenaar. 'De schouwburg', zegt hij, 'brengen weinig gedegen stukken. Revues en blijspelen vormen den hoofdschotel van het program'. Niet ieder zal dit 'brengen' in dezen zin toejuichen, en voor 'gedegen' zal menigeen hier 'degelijk' willen zeggen. 'Het straatbeeld overdag is weinig veranderd'; velen zullen de voorkeur geven aan 'het beeld, dat de straat overdag vertoont'.

Meervoudsvormen op -s.

Het lid van onzen Raad Dr. Jacoba H. van Lessen - van wier genegenheid voor ons werk wij telkens weder bewijzen mogen ontvangen - heeft onlangs de kwestie van het meervoud 'kanons' bij de Marine, welke wij in ons blad hadden aangeroerd, besproken met een der medewerkers aan het Woordenboek der Nederlandsche Taal. Deze - het was Dr. Kruyskamp - merkte toen op, dat in maritieme kringen ook andere meervouden op -s voorkwamen bij woorden, die in de gewone taal -en hebben.

Bij voorbeeld: bloks (Wdb. II, 2905), lijzeils (VIII, 2389/90), mortiers (IX, 1156; VII, 1682), presennings (XII, 4034/35), seizings (XIV, 1290), sjorrings (XIV, 1404; V, 2008).

Interessante vormen! 'Of wij zulke vormingen afkeuren' vroegen enkele leden. Wij zullen wel oppassen. Waarom zouden wij dat? In tegendeel!

Het gevaar der germanismen.

Een lezer moedigt ons aan in onzen strijd tegen de germanismen, die - zegt hij - meer te duchten zijn dan andere barbarismen, nl. om hun staatkundige consequenties.

Zou dit werkelijk zoo zijn? Wij zouden ons kunnen voorstellen dat, wanneer er Nederlanders (of laat ons zeggen: landgenooten) gevonden zouden worden, die een aanslag wilden plegen op onze staatkundige zelfstandigheid en b.v. een aansluiting bepleiten bij een ander land, zij zouden beginnen met te trachten onze taal te vernietigen en de taal van dat andere land er voor in de plaats te stellen. Maar dat doet het meerendeel van hen, die germanismen gebruiken, stellig niet; immers zij denken *N e d e r l a n d s c h* te spreken. Zij zouden verontwaardigd opkijken, als wij hun zouden verwijten tekort te schieten in vaderlandsliefde.

Dat is o.i. het groote gevaar der germanismen: zij worden *o n b e w u s t* gebruikt. Aan ons de taak, ons volk van dit gevaar bewust te doen worden. Maar welk een taak!

Madurastrasse

- In Amsterdam, in de 'Indische Buurt' is een straat genaamd naar het eiland Madoera; blijkens mededeeling van ons 'Strassenamt' heet deze straat inderdaad Madoerastraat, maar de naam wordt geschreven Madurastraat. (Géén 'Umlaut' er op, voegde men er bij!). Wij verwachten nu: Banjumasstraat, Keduplein, Surakartadwarsstraat, Madiunlaan, Surabajaweg, Pasuruankade, Besukidijk.

In de Kälberstrasse zijn niet minder dan drie winkels, waar men ons 'postkaarten' tracht te verkoopen. Weten deze winkeliers niet dat daar een a teveel in staat; elke schooljongen kan hun vertellen dat het 'karten' moet zijn.

'Wie kommt ihr dazu', zou de heer Haag zeggen, 'die deutschen Sprachmittel so zu missbrauchen?' En hij zou nu gelijk hebben!

Neven-

- Het schijnt dat het gebruik van *neven-*, in samenstellingen, ter aanduiding van de gedachte: ondergeschiktheid - dat in ons taaleigen uitsluitend door *bij-* kan worden uitgedrukt - eer toe dan afneemt.

Reeds in 1849 - zegt het Grootte Woordenboek - heeft M. de Vries tegen dit gebruik gewaarschuwd en door menigeen worden thans (d.i. in 1913) dergelijke woorden vermeden. De samensteller van dit deel van het Woordenboek weet wel van een aantal woorden met *neven-*, ook in zijn tijd in gebruik, - o.a. *nevenbedoeling*, *nevenbeteekenis*, *nevendoel*, *nevengebouw*, *nevenkamertje*, *nevenvertrekje*, (door Beets gebruikt in de oudere drukken van de Camera Obscura, maar in den 8sten druk, van 1872, vervangen door *bijkamertje*, *bijvertrekje!*), *nevenoogmerk*, *nevenoorzaak*, *nevenzaak* -, maar hij meent te mogen hopen dat deze gaandeweg zullen verdwijnen. Het lijkt er niet naar; het is of men tegenwoordig bepaald bang is voor het Nederlandsche *bij-*. 'De moeilijkheden bij het nakomen van de financiële verplichtingen..... waren een secundair nevenverschijnsel van de spanning in de Russisch-Japansche betrekkingen.' Een gewoon mensch zou hier toch eenvoudig zeggen: waren een *bijverschijnsel*; daarbij heeft men dat 'secundair' in het geheel niet nodig. Maar neen, '*neven-*' moet het zijn en dan moet maar een (ander!) vreemd woord de gedachte aan ondergeschiktheid uitdrukken.

Het zou belachelijk zijn, als het niet zoo dieptreurig was.

Te wenschen (over)laten

- De redactie van een onzer dagbladen had geschreven: dat laat te wenschen over, en daar had men aanmerking op gemaakt, oordeelende dat men hier diende te zeggen: laat te wenschen.

Wij weten dat deze laatste uitdrukking tegenwoordig bij velen in gebruik is (Haje zegt: te wenschen laat; liever niet: te wenschen overlaat, zu wünschen übrig lässt) maar wij zouden niet weten waarom. Wat zou er tegen 'te wenschen overlaten' in te brengen zijn? 'De wijze, waarop hij deze zaak heeft behandeld, laat niets te wenschen over'; al onze wenschen zijn er door vervuld, er blijven er geen meer over.

Overblijven, overlaten, dat zijn immers de goede Nederlandsche woorden. Het Woordenboek der Nederlandsche Taal vermeldt dan ook wel: niets (alles, veel enz.) te wenschen overlaten, maar op 'laten' vinden wij deze uitdrukking niet.

Waar komt die 'u' vandaan?

- Bij een beschouwing over het woord *per (pro)-centueel* (beter ware: *per(pro)centsgewijze!*) hebben wij ons afgevraagd, waar de 'u' in dit woord vandaan komt. Het is duidelijk dat wij zeggen: *individueel*, *eventueel*, *mutueel*, maar bij ons woord hebben wij de *u* niet nodig. Beter ware dus de vorming *per(pro)centeel* (vgl. *momenteel*).

-Lo(o)

- Wij, 'zugereiste' Friezen - schrijft een lid - spreken den naam van het plaatsje in onze buurt uit met den klemtoon op de eerste lettergreep: Heiloo; de inwoners daarentegen zeggen: Heilóo. Wat moet het nu zijn? en wat beteekent -loo?

L o o is een oud woord voor: b o s c h (oorspronkelijk: open plek, weide in of bij een bosch). Het woord is thans alleen nog als plaatsnaam bekend. Wij kennen het als Het (of De) Loo (ook wel alleen Loo), als naam van verschillende plekken en buurtschappen (het koninklijk paleis Het Loo bij Apeldoorn) en als tweede lid in een zeer groot aantal plaatsnamen, b.v. Almelo, Baflo, Heilo, Kraailo, Mierlo, Otterlo, Venlo, Waterloo.

Als tweede lid is l o o vaak verzwakt tot læ, b.v. in Baarle, Lemele, Schoorl, Uddel. - Hummelo, Groenlo e.a. worden ter plaatse uitgesproken als: Hummele (Hummel), Grolle (Grol). Als woord voor 'bosch' wordt het uiteraard niet zelden samengesteld met boom- of struiknamen, zoo b.v. in: Bramel, Eekloo, Lindelo. Ook als eerste lid komt 'loo' voor in plaatsnamen, b.v. Lochem, Loohuizen. (Wdb. VIII, 2694).

Hiermede is de tweede vraag van ons lid beantwoord; en, dunkt ons, ook de eerste!

Waar

- Velen van mijn medeleden - aldus een lid - verzetten zich tegen het gebruik van w a a r voor d a a r en daar, waar wij te doen hebben met een gedachteloze navolging van het Duitsch, kan ik hun bezwaar deelen; ik zou er niet aan denken het Deutsche w o te vertalen met w a a r, in uitdrukkingen als: wo (zoo al) nicht für immer, so doch....; du musst dich gewaltig anstrengen, um ihn zu erreichen, wo nicht zu übertreffen (om niet te spreken van); er möge kommen, wo nicht, wenigstens schreiben (en zoo niet, dan); du bleibst, wo nicht.... (of anders). Der Mann, wo.... wordt: de man, die....

Maar ik vind het volstrekt niet erg, eens een 'temporaal' voegwoord of voorzetsel met causale functie in een 'locaal' om te zetten. Als wij mogen zeggen: 'Nu de omstandigheden tot voorzichtigheid manen, dienen wij....' zie ik er geen bezwaar in voor de afwisseling eens te spreken van: 'W a a r de omstandigheden....'

Den vierden

- 'Ons avondblad van den vierden'. 'Is dit goed', vraagt de redactie van een bevriend dagblad; 'er is dispuut onder de leden van onze redactie over het rood-onderstreepte n-netje in boven geplakt knipsel. Zoudt U zoo vriendelijk willen zijn, ons te dezen van advies te dienen?'

Die 'n' van 'vierden' is stellig goed: het woord d a g is immers weggelaten, en het rangtelwoord blijft in zoo'n geval een adjectief en het houdt er de declinatie van.

Is er bij de redactie niet iemand, die uit Groningen afkomstig is? die zou in deze kwestie niet aarzelen, daar zijn wij zeker van.

Bemerkingen

- In de Prijscourant, uitgegeven door de Vereeniging voor den Effectenhandel te Amsterdam, vinden wij als hoofd boven een kolom het woord *b e m e r k i n g e n*.

Dat is niet goed. Een lid van onzen Raad heeft gezegd: 'Bemerking bespaart den schrijver de geringe moeite om te bedenken of hij opmerking dan wel aanmerking moet gebruiken; het bezigen van het gewraakte woord leidt tot verarming van de taal. Men bezige dus opmerking en/of aanmerking.'

'Bemerken' heeft in het Hoogduitsch elke praegnante beteekenis verloren; Duden geeft als aequivalent niets anders dan 'sagen'. Wij moeten oppassen dat ook wij niet in deze fout vervallen!

Kleefstoffen

- Onze fabrikanten van plakmiddelen kunnen er maar niet toe komen het goed-Nederlandsche woord voor hun fabrikaat te bezigen; zij geven de voorkeur aan *k l e e f s t o f f e n*. Feilloos gevormd, stellig, maar Duitsch gekleurd. En, goed bezien, niet juist ook. Kleefstoffen zijn stoffen die kleefkracht hebben, kleverig zijn (gluten). Van die kleefkracht maakt de fabrikant gebruik, als hij een middel maakt, dat ons in staat stelt iets op *t e p l a k k e n* (hd. kleben); dat middel is dan een *p l a k m i d d e l*.

Wij hebben vroeger reeds gesignaleerd het woord 'kleefmachinefabriek'. Deze machines zullen moeten dienen om papier van een laag van een of ander plakmiddel te voorzien; men zou zoo'n machine b.v. 'gommeermachine' kunnen noemen.

Dubbele ontkenning

- De heer H.J. Hartkamp vraagt de aandacht voor een misbruik, dat zich vroeger alleen in onbeschaafde kringen voordeed, doch dat thans blijkens zijn ervaring hoe langer hoe meer ook in beschaafde kringen gaat inwortelen, nl. de dubbele ontkenning. Hoorde ons lid van onze onderofficieren en manschappen in de Marine ontelbare malen het 'ik heb nog *n o o i t g e e n* gegeten', tegenwoordig merkt hij dit misbruik in zijne eigen kringen vele malen op.

Grenzenloos

- Ons Groote Woordenboek verdedigt - althans keurt niet af - het gebruik van *g r e n z e n l o o s* (zonder grenzen) toegepast op zaken, die eigenlijk geen ruimteitgebreidheden zijn. Grenzenlooze bewondering, vreugde, erkentenis; geene grenzen hebbende.

Zouden wij bij abstracties niet beter kunnen spreken van *g r e n s l o o s* (grenzeloos)?

Regelmatig

- 'boekenbons voor mooie kinderboeken, jongens- en meisjesboeken, romans worden *r e g e l m a t i g* bij alle X's artikelen verpakt.'

Zoo trotsch is de firma X op dit mooie Nederlandsch, dat zij het woord 'regelmatig' dik onderstreept.

Met beste groeten

- eindigt een lid haar brief aan ons en zij voegt er bij: Is dit geen germanisme?

Het klinkt stellig Duitsch. Wij hebben b e s t = lief, waard - in uitdrukkingen als: beste vriend en dgl.; wij hebben b e s t als overtreffenden trap van g o e d en kunnen dus spreken van goede wenschen, beste wenschen. Maar g o e d e g r o e t e n kennen wij niet.

De....

voornaamste tot November 1939 in verband met den oorlogstoestand door het Ministerie behandelde en voor openbaarmaking geschikte

.... aangelegenheden.

(De voornaamste aangelegenheden (zaken, kwesties), geschikt voor openbaarmaking, die het Ministerie in verband met den oorlogstoestand heeft behandeld tot November 1939.)

- Wij spreken tegenwoordig over den 'climatologischen invloed' van de nabijheid der zee; noemen onweer en storm 'meteorologische verschijnselen'; spreken over 'geologische formaties', 'psychologische invloeden', enz.

Is dat nu geen dikdoenerij? Kan dit niet eenvoudig zijn: 'invloed op het klimaat door de zee'; 'weersverschijnselen'; 'aardlagen'; 'psychische invloeden', e.d.?

J.H.L.

'Zoo iets heeft het vroeger nooit gegeven!'

- Een courant van standing brengt regelmatig de belevenissen van een speelgoedbeestje. De (Engelsche) prentjes zijn als regel vermakelijk; de (uitgesproken Duitsche) tekst geeft telkens vreugde.

Het verschijnsel is typeerend voor de beteekenende verslechtering van de tegenwoordige verhoudingen!

Synecdoche

- Den lezer, die ons vroeg wat dit vreemde woord beteekent, zij medegedeeld, dat synecdoche (si-nèk-do-gee) een term is uit de stijlleer, die aanduidt de rhetorische figuur, waarbij de benaming van het bijzondere voor het algemeene - of omgekeerd, het algemeene voor het bijzondere - wordt gebezigd. B.v.: koppen, voor mannen; geweren, voor soldaten; zeilen, voor schepen.

Snel weg!

- 'Spreker voegde daar nog aan toe, dat volgens de door den Minister genomen beslissing de nieuwe weg een autosnelweg zal worden. Namens de Ned. Vereeniging voor Speciale Autowegen, de N.E.V.A.S., sprak de heer Kroes den wensch uit, dat het woord autosnelweg uit het spraakgebruik zou verdwijnen.'

Onverwoestbaar

- '...., dan ontstaat er een in chemisch opzicht onverwoestbaar geheel.' Chemische agentia zijn er niet op uit te 'verwoesten'; zij kunnen inwerken op een stof, die stof 'aantasten'. 'Onaantastbaar' dus.

Eenheidsprijzen

- Een stoomerij verheugt haar klanten met zeer bijzondere 'eenheidsprijzen'. Die stoomerij noemt zich 'De Pelikaan'. Zij moge, gelijk een goede pelikaan past, haar eigen borst tot terrein harer werkzaamheid kiezen en niet de Nederlandsche taal veeren uitpikken. Wat het dan moet zijn? 'Standaard-prijzen' natuurlijk, Pelikaan!

Verzorgen

- Een radio-uitzending wordt onderbroken (hier misschien beter: afgebroken) voor 'zenderverzorging' (beter: voor herstellingen aan zendtoestel (radio-station). 'Uw licht, Uw lucht verzorgen wij', adverteert een firma (maken wij voor U in orde).
G-n

Middels

- De goedkoopste wijze van bestelling (bestellen!) is middels (door middel van) giro-overschrijving. (Uit een circulaire van een horloge-importzaak.)

Eenduidig

- Wouter Lutkie, pr., te Nuland schrijft ons: 'Kan naast dubbelzinnig niet enkelzinnig als goed Nederlandsch worden beschouwd?'

Explosie-veilig

- Is dit een aanvaardbare vertaling van hd. 'explosionssicher' (explosionssichere Gefässer)?

Op het innigst

- 'De groote kunstenaar, op het innigst met de natuur verbonden,....'

Tevreden geven

- 'Helaas, de schrijver kan zich niet tevreden geven met wat...'

Beeldspraak!

- '...., haar jongste, die nog eens de zwemsporen van haar moeder zal drukken.'

Ook zij

- '.... those who hate journalese, cliché, and the dreadful mutilation, humiliation and weakening of the English language.'

(Philip MacDonald)

Uit een dagblad.

'Deze film slaat nòg een record. Nog nooit zijn de teksten in zulk stuntelig Nederlandsch vertaald.

Dit land gaat er trotsch op, talenkenner te zijn: men zou het niet zeggen aan de Nederlandsche teksten van buitenlandsche films. Degene, die de onderhavige teksten "vertaalde", moge de volgende welgemeende tips ter harte nemen:

"The late mrs. Merrick" is niet: "de laatste mevrouw Merrick", maar "wijlen mevrouw Merrick". "Why did you quid" is: "Waarom bekende je" en niet "waarom gaf je op". (In het laatste geval een dokter roepen en geen detective). "America is on the line" is "U wordt opgebeld door Amerika" en niet "Amerika is op de lijn". "I think" is (meestal) "ik geloof" en niet "ik denk".

Om in de lijn te blijven: ook het Nederlandsch wordt in deze film opgeofferd.'

[Nummer 3]

Oud bezit - of nieuwe import?

Een vraag, die zich bij de overweging, of wij een bepaald woord al of niet dienen te gebruiken, dikwijls voordoet is deze: putten wij bij het bezigen van dit woord uit het nog levende Nederlandsche verleden - of uit het Duitsche heden? De beantwoording van deze vraag is niet altijd gemakkelijk.

Wij hebben in onze vorige aflevering gesproken over het woord *b e m e r k i n g*, gebezigd in de prijscourant van de Vereeniging voor den Effectenhandel, en daarbij vermeld het woord van een der leden van onzen Raad van Deskundigen: 'Bemerking bespaart den schrijver de geringe moeite om te bedenken of hij *o p m e r k i n g* dan wel *a n m e r k i n g* moet gebruiken; het bezigen er van leidt tot verarming van de taal.'

Dit stukje heeft ons eenige brieven bezorgd, uit twee waarvan wij een gedeelte overnemen. De heer W.R. Menkman schrijft: 'Iemands taal te veroordeelen omdat hij het woord "bemerkingen" gebruikt, lijkt onbillijk. Bemerking is volgens Van Dale géén germanisme en ik geloof dat de oude heer gelijk had. Het woord werd honderd en meer jaren geleden gebruikt door schrijvers, die niet verdacht kunnen worden van onder Duitschen invloed gestaan te hebben.'

Uit den brief van den heer Mr. S.J. Fockema Andreae nemen wij het volgende over: 'Er zijn ook penvoerders, die het woord "bemerken" nu en dan gebruiken, niet uit luiheid of gedachteloosheid, maar omdat het hun, op zijn plaats, het juiste voorkomt.'

Dit geval doet zich het meest voor - schijnt het mij - in de administratie, in de ambtelijke taal. Juist daar voldoet de keus tusschen aanmerking en opmerking niet altijd. Aanmerking heeft een onwelwillenden, discrimineerenden klank. Een opmerking daarentegen wekt de gedachte aan iets persoonlijks, iets min of meer willekeurigs, iets waarmede een ander, inzonderheid de geadresseerde, niet al te veel rekening zal behoeven te houden. En dat is, gelet op de verhouding, die tusschen de briefwisselende partijen kan bestaan, óók niet altijd gewenscht.

Het lijkt mij dan ook niet toevallig, dat het woord "bemerking" juist in de ambtelijke taal veel voorkomt en zich in die vaktaal reeds vanouds een plaats heeft verschaft. Een verdediging van het verschijnsel der vaktaal in het algemeen zal ik niet op mij nemen; wie de taal neemt zooals zij is, rekent ook met d i t verschijnsel.

Gelukkig tref ik in Uw bijdrage niet aan den doodoener, dat het woord een germanisme zou zijn. In de wandeling mag zulk een argument opgeld doen, tegen een nader onderzoek is het niet bestand. Koenen-Endepols zegt ook slechts, dat het woord veelal beschouwd wordt als een germanisme. Maar geloof het door U aangehaalde lid Uwer deskundige commissie niet met mij, dat het woord in kwestie in onze taal reeds lang een plaats had, vóórdat de kennis van het Hoogduitsch in Nederland eenigszins ruimer verspreid was?

Laat ons zien wat deze opmerkingen behelzen. De heer Fockema Andreae spreekt over het voorkomen van het woord 'bemerking' in de vaktaal. Hieromtrent kunnen wij kort zijn: de adviezen van

onzen Raad hebben betrekking op de 'gewone' schrijftaal, de taal die de ontwikkelde Nederlander dagelijks hanteert; niet op ambtelijke taal, niet op de taal van wetenschap en techniek, niet op eenige vaktaal. Wie ons blad geregeld leest, weet dit. De regeerings-ambtenaar moge spreken van 'dezerzijdsche goede wil', het is geen zaak die ons aangaat. De man van wetenschap moge zich bedienen van het vreemdste jargon, hij moge zeggen: 'We kunnen de coördinaten van een coelair object reduceeren op den aequinox van een bepaald époque' of: 'Deze frequente puls is in flagrante contradictie met de resultaten van anderer observaties' - het raakt ons niet. Evenmin stooten wij er ons aan dat de metselaar vasthoudt aan het 'terugmetselen' van zijn steenen: zij allen spreken h u n taal en zij alleen dragen er de verantwoording voor.

Dit wat betreft de 'groeps' talen. Nu wat belangt het bezigen van woorden, die vroeger in onze taal voorkwamen, maar die wij nu niet meer tot het gangbaar Nederlandsch rekenen. Wie zijn die w i j ? alle Nederlanders? Stellig niet. 'Gij verwerpt', schreven wij eens, 'een woord, waarvan gij gevoelt dat gij het onnadenkend uit het Duitsch hebt overgenomen, en dat terwijl gij de mogelijkheid open laat, dat het vroeger in onze taal vrijelijk werd gebezigd; dus dat gij, dit woord gebruikende, put uit het Duitsche heden en niet uit het Nederlandsche verleden. Dat is Uw goed recht; mits gij anderen maar het recht laat - anderen, die, méér dan gij, thuis zijn in de Nederlandsche litteratuur van vroegere eeuwen - het woord een plaats in h u n woordenschat te geven. Zoals die anderen U w e opvatting zullen eerbiedigen.'

Nu ons woord 'bemerking'. De heer Menkman verzet zich tegen een uitspraak van onzen Raad en noemt die 'onbillijk', en hij beroept zich daarbij op den ouden heer Van Dale. Wij komen ons lid te hulp en noemen nog een ouderen heer: P o i r t e r s ('bemerckinghe'). Met Van Dale dus, en Poirters, gaan wij den Raad te lijf? Maar zou het niet kunnen zijn dat de leden van ons deskundig College niet onbekend zijn met Van Dale, ja zelfs - een stoute onderstelling misschien! - wel eens, zij het dan bij geruchte, van Poirters hebben gehoord? En dat zij, mèt die wetenschap, ons zeggen: 'weest toch voorzichtig met het onnadenkend gebruik van bemerking: vraagt U toch eerst af, of gij hier niet beter kunt zeggen: opmerking dan wel: aanmerking'.

Sluit dat uit het bezigen van bemerking daar, waar men na behoorlijke overweging, meent deze beide woorden niet te kunnen gebruiken? Geenszins; wie in ambtelijke taal meent te moeten onderscheiden tusschen op-, aan- en bemerking, een verschil in beteekenis voelt tusschen deze drie woorden, die doe gerust zijn keus: niemand zal hem er om lastig vallen.

Maar wanneer wij zien dat voortdurend en zonder ophouden, 'bemerking' wordt gebruikt, waar 'opmerking' of 'aanmerking' ter plaatse zou zijn geweest, dat het woord - zooals in het door ons aangehaalde geval, in een prijscourant van effecten - wordt gebezigd in de gewone taal, zonder aanvaardbaren samenhang met de taal van vroegere schrijvers, dan moge het woord van onze Deskundigen - het veroordeelend woord - met nadruk worden uitgesproken.

'Gelukkig', zegt de heer Fockema Andreae, 'tref ik in Uw bijdrage niet aan den dooddoener, dat het woord een germanisme zou zijn.' Welnu, dan worde het thans gezegd: het uit-den-treure bezigen van 'bemerking' voor op- of aanmerking schrijven wij toe aan het gedachteloos naschrijven van het Hoogduitsch, in welke taal 'Bemerkung' is geworden een 'Mädchen für alles', een 'Bequemlichkeitswort, das Nachdenken erspart' en dat dreigt, als zoovele van zijn soortgenooten, ook onze taal te verarmen.

* * *

‘Samenhang met oudere taal’. Laat ons de zaak koel beschouwen en, vóór alles, praktisch blijven. Wij, van Onze Taal, zijn waarlijk geen ‘germanismenjagers’ en met vluchtige redeneeringen doen wij geen taalvraagstuk af; en stellig zal men van onzen Raad geen ‘dooddoeners’ te hooren krijgen. En wanneer onze Deskundigen van oordeel zijn dat een woord, hoezeer in vroegere tijden veelvuldig gebruikt, thans beschouwd moet worden als te zijn afgestorven, laat ons dan zoo'n woord niet binnenhalen uit een andere taal, waar het is blijven leven. Laat ons rustig aanvaarden dat woorden als: begeenen, tegenwart, erschrikken, zich bedragen, en zoovele andere voor ons niet meer tot de levende taal behooren; het zal zijn oorzaak hebben dat zij hebben uitgediend. Onze taal blijft rijk genoeg om ons alle uitdrukkingen te verschaffen, die wij noodig hebben; wij behoeven daarvoor geen leentjebuurt te spelen. En het is verkeerd ons, ter verdediging van een geleend woord, te beroepen op wat er vroeger was. ‘Wat tot de vervlogen oudheid behoort, maakt geen deel uit van onze hedendaagsche gemeenschappelijke Nederlandsche taal’, schreef Matthias de Vries zestig jaar geleden en dit woord geldt ook thans nog.

Of een woord is blijven leven, dan wel dat het tot die vervlogen oudheid behoort en ons thans weer van buiten is toegevoerd - dat kunnen wij, leeken op het stuk van de taal, niet beoordeelen. Daarin dienen wij het woord van onze Deskundigen te volgen, onder wier gezag wij ons vrijwillig hebben geplaatst.

Van onze leden.

- Een lezer legt ons den volgenden zin voor: 'Wij hopen niet dat U ons van onwil zult verdenken om de door U genoemde firma te leveren', en hij vraagt of hier, tusschen 'firma' en 'te leveren' het woord 'niet' ingelascht dient te worden. Onze lezer meent, dat de ontkenning reeds in het woord 'onwil' is vervat.

Dat hier twijfel gerezen is, schrijven wij toe aan den zinsbouw. Wanneer de zin zou hebben geluid: '... zult verdenken van onwil om de firma te leveren' zou er geen plaats zijn geweest voor twijfel.

Maar welk een vreemde constructie heeft onze lezer verkregen door de plaatsing van dat 'niet' na 'hopen'. De bedoeling is toch, dat men hoopt, dat de andere partij hem niet zal verdenken. Zulk een overbrenging van de ontkenning uit den bijzin naar den hoofdzin komt in de omgangstaal vaak voor, en bij werkwoorden die neutraal een meening of verwachting of ook vermoeden uitdrukken (meenen, denken, onderstellen, gelooven, verwachten), kan dat geen misverstand of onjuiste bijgedachte wekken; maar bij 'hopen', 'wenschen', en in het algemeen bij werkwoorden, die daarbij ook een gezindheid, een begeeren, een voorkeur inhouden, is dit anders gesteld. Dan leidt die verplaatsing tot niet bedoelde en niet gewenschte wijzigingen in het geheel van voorstellingen en gevoelens van den volzin. 'Ik hoop niet, dat U mij tot opzettelijk bedrog in staat acht'. Een dwaze mededeeling: wie zou ooit iets anders kunnen verwachten? 'Ik hoop, dat U mij niet, enz.': een punt, dat toegestemd of ontkend, tot dieper ophalen of verder behandelen van een geschil voeren zal. Hier is de constructie van onderstellen, verwachten ten onrechte overgebracht op hopen. En daarom is het ook niet geoorloofd het woord 'niet' te plaatsen zooals boven is geschied. Bij de ongerijmde voorstelling, als zou men een verdenking of wat ongunstigs ook tegen zichzelf kunnen begeeren, komt nog de ongewenschte bijgedachte, die zulk een zinsconstructie, wanneer de voorwerpszin niet den spreker zelf, maar anderen betreft, zou kunnen opwekken. Als wij zeggen: 'ik hoop niet dat de ziekte een kwade wending zal nemen' laten wij ruimte voor de opvatting, dat zulk een hoop zou kunnen bestaan! In de gesproken taal is de uitbreiding van de besproken verplaatsing der ontkenning veel minder hinderlijk dan in de geschreven taal, omdat de toon en het accent van niet in dit geval iets eigens hebben, waaraan men ze door het gehoor herkent.

In het gegeven voorbeeld zegge men dus: Wij hopen dat U ons niet zult verdenken van onwil om de door U genoemde firma te leveren.

Onwil

- In het bovenstaande stukje is sprake van onwil om een firma te leveren. Het Wb. d. Ndl. Taal verklaart 'onwil' met: 'Het weerspanning zijn, inzonderheid van kinderen en ondergeschikten'. Wij zouden zóó ver niet willen gaan; wij zouden niet gaarne willen ontkennen het bestaan van 'onwil' = niet willen. Wij meenen te weten dat die beteekenis in het Middelnederlandsch heel gewoon was, en wij mogen zeggen dat zij in het tegenwoordig taalgebruik, zoowel in de algemeene beschaafde omgangstaal als in het Hollandsch dialect, volop in zwang is. 'Het is geen onwil, maar onmacht' (bv. om deel te nemen in iets, dat geld, kracht, of wat ook vergt). 'Er is bij hem geen sprake van onwil: als hij maar kòn'. Enz.

Tegen het bezigen van het woord 'onwil' in den aangehaalden zin is dus taalkundig niets in te brengen. Wèl misschien van handelstechnisch standpunt uit. Het staat wel vast, dat 'onwil' twee beteekenissen heeft: zoowel het eenvoudig 'niet willen'

(daargelaten of dat willen al of niet plicht is), als het 'onwillig zijn' (weigerachtig zijn een plicht te vervullen), een beteekenis, die stellig nog leeft. 'Met onwillige honden is het kwaad hazen vangen.' 'Blijft hij onwillig tot boete en terugkeer, dan wordt hij overgegeven aan uwe vierschaar.' (Schimmel).

Nu is het in den handel gewenscht zich zoo bepaald mogelijk uit te drukken en alles te vermijden, dat anders zou kunnen worden opgevat dan de schrijver heeft bedoeld te zeggen. Willen wij dus in den gegeven zin de mogelijkheid van een verkeerde (althans niet gewenschte) interpretatie vermijden, dan bezigen wij in plaats van 'onwil' een woord als 'ongeneigdheid', of iets dergelijks. Dat zal nooit kunnen worden opgevat als 'onwil' in de boven niet-bedoelde beteekenis. 'Zijt gij dan ongeneygt aen iemant iet te schencken' (Cats); 'Hooft en Hop.... vonden hem ongeneigd, om zig zo duidelyk.... aan de Staaten te verklaaren, als....' (Wagenaar). 'Dezelve was.... ongeneigd.... tot den tegenstand van dezen gewapenden aanval' (Stuart). Men zal hier niet gaarne in plaats van 'ongeneigd' het woord 'onwillig' willen bezigen.

Waar nu op den koopman stellig niet de p l i c h t rust (anders dan na overeenkomst) een ander te leveren, zou het van voordeel kunnen zijn het woord 'onwil' in den aangehaalden zin te vervangen door 'ongeneigdheid'.

Cliché-woorden.

Wij hebben in deze kolommen herhaaldelijk gewezen op het voorkomen in de kranten van woorden, die de journalisten elkander blijkbaar maar klakkeloos naschrijven: de zgn. cliché-woorden. Onze leden klagen er voortdurend over en ook onze Raad heeft er harde woorden over gezegd. Desondanks vermindert het euvel niet in merkbare mate, ja, het schijnt in sommige dagbladen eer toe dan af te nemen.

Zoo het woord b o e k e n ; hoe dikwijls moeten

wij dat tegenwoordig lezen. Athleten 'boeken' prestaties, medici genezingen; een tooneeluitvoering 'boek' een uitverkochten schouwburg, het verkeer in dezen strengen winter 'boekte' vertragingen. De waarde van een procédé blijkt niet, wordt niet aangetoond, maar wordt 'geboekt', succes niet behaald, maar ook weer 'geboekt'. Zelfs wanneer de journalist schrijft over de Finnen, die in hun tragischen strijd voordeelen weten te behalen op den overmachtigen vijand, weet hij geen betere uitdrukking te vinden dan dit 'boeken': 'de Finnen boekten weder successen'.

Waarom toch nemen de kranten geen nota van hetgeen onze leden ten aanzien van hare woordkeuze opmerken? Een goed koopman zal nauwlettend acht slaan op uitingen van ontstemming bij zijn cliënten; waarom de kranten dan niet, die toch ook commerciële belangen hebben? Zij gevoelen niets voor de taal? Dat is in zijn algemeenheid stellig niet waar; maar zoo al, dan gevoelen zij toch wel voor hun portemonnaie.

Een van onze jeugdige huisgenooten was eens behept met een snorretjes-complex; hij kon geen portret zien in de krant, waarbij dit mannelijk sieraad ontbrak, of het potlood kwam te voorschijn en het euvel werd verholpen. In het begin was het niet zoo erg, maar van lieverlede nam het kwaad toe en op het laatst was er geen houden aan: man, vrouw, kind, schoonheidskoningin en minister, film-ster en generaal, allen kregen snorren; Hitlersnorren, Keizer-Wilhelmsnorren, gepommadeerde snorren, walrussnorren, er kwam geen eind aan de variaties en het was op het laatst niet om te harden. Strenge maatregelen hebben er ten slotte een eind aan moeten maken.

Zooals het met die snorretjes is gegaan, zoo gaat het ook met de cliché-uitdrukkingen; het is eerst een beetje vervelend, dan èrg vervelend en ten slotte wordt de lezer kwaad; kwaad op zijn krant, die hem dit aandoet, zijn krant, waarmede hij zich graag 'zooveel mogelijk één voelt'.

Willen de kranten dit? of stellen zij er prijs op met hare lezers goede vrienden te blijven? Zoo ja, laten zij dan acht slaan op de teekenen des tijds. Men vraagt ons herhaaldelijk deze of gene krant te brandmerken, aan de kaak te stellen. Wij doen dit niet, want wij voeren geen strijd; wij signaleeren taalverschijnselen en geen 'taalzondaars'. Maar wie zich in de aanduidingen van onze leden herkent, doe er zijn voordeel mede.

Ontbieden

- 'Cordell Hull heeft den gezant van Nederland, Jhr. A. Loudon, bij zich ontboden.' Is dit nu niet verkeerd gezegd? Een Amerikaansche staatsambtenaar zal toch stellig niet den vertegenwoordiger van onze Koningin 'bij zich ontbieden', d.w.z. hem gebieden te komen, evenmin als deze laatste zich zal laten 'ontbieden'. Men diende hier toch te zeggen: heeft den gezant uitgenoodigd tot een onderhoud. Ons lid verontrust zich onnoodig; hij vergeet dat woorden hun b e t e e k e n i s verkrijgen door het g e b r u i k dat wij er van maken. Zeker, in vroegere tijden had 'bieden' (mede) de beteekenis van bevelen (gebieden, verbieden), 'zijn wil of wensch te kennen geven' (aanvankelijk slechts iets: bekend maken, laten weten, berichten, verklaren) en 'iemand ontbieden' is te beschouwen als een ellips van: iemand ontbieden (laten weten) dat hij kome. 'De koning... ontboodt de aanzienlijkste

raadtsluiden voor zich'. 'Iemand die 'te spreken of aan huis te ontbieden' is. Maar de beteekenis veranderde reeds toen wij gingen spreken van: een dokter ontbieden.

Als de Amerikaansche minister onzen gezant (of welken anderen gezant of ambassadeur ook) tot een bespreking uitnodigt, zal dat stellig geschieden in de meest hoffelijke termen, in overeenstemming met het hooge ambt van den uitgenoodigde, en als wij dat nu aanduiden met 'ontbieden' (wat wij tegenwoordig algemeen doen) dan is dit niet meer het oude 'ontbieden', maar het nieuwe, met zijn nieuwe beteekenis.

Glimp

- Charivarius zendt ons de volgende opmerking: Een zeer gebruikelijk anglicisme is 'een glimp opvangen', de onjuiste vertaling van 'to catch a glimpse'.

G l i m p s e = korte voorbijgaande verschijning (a brief view). G l i m p = letterlijk: gloed, gloor, glans; figuurlijk: bedriegelijk, schoonschijnend aanzien. 'Een glimp aan iets geven', letterlijk: doen glimmen; figuurlijk: iets leelijks een schoon voorkomen geven. 'Een glimp aan een leugen geven', een leugen bewimpelen. 'Glimp' beteekent nooit: een korte aanblik; de Engelsche vertaling is g l e a m of g l i m m e r .

'I caught a glimpse of' is in goed Hollandsch: ik zag vluchtig, kreeg even een kijkje op.

De verkeerde uitdrukking is in de mode gebracht door onkundige vertalers, die meenen dat 'glimpse' glimp is; maar 'glimpse' is evenmin glimp, als 'horse' hor is.

'Het was den Engelschen geen ernst met hun a f s t a n d n e m e n v a n de felle rede van Churchill. De regeering stelde er prijs op e e n a f s t a n d t e n e m e n v a n de woorden van haar minister.'

Wat, vraagt Charivarius, is de beteekenis en de oorsprong van deze uitdrukking?

Wij weten het waarlijk niet. Als de eerste uitdrukking uit het Duitsch zou zijn vertaald (Abstand nehmen von etwas = davon absehen, darauf verzichten) zou het kunnen beteekenen: wraken, verwerpen, verloochenen, afkeuren, 'desavoueren'. Maar dan loopen wij toch weer vast bij dat e e n a f s t a n d n e m e n .

Waarlijk, Charivarius, wij weten het niet; het gaat boven ons begrip. Weet misschien een van onze leden het?

Het nabije oosten

- Ons medelid de heer F. Lugt vraagt de aandacht voor het woord *n a b i j*, als bijvoeglijk naamwoord verbogen in den naam van een stichting, die zich noemt: Nederlandsch archaeologisch-philologisch Instituut voor het Nabije Oosten. De heer Lugt is van meening dat 'nabij' een bijwoord is en dat bijwoorden niet kunnen worden verbogen. Evenmin als wij spreken van het *v e r a f f e* Oosten, kunnen wij zeggen het *n a b i j e* Oosten; men bezige hier, oordeelt ons lid, *v e r e n n a b u r i g*: verre en naburige landen. Vindt men naburig een wat te gezellige, huiselijke uitdrukking voor een groot gebied in het Oosten, dan ligt het adjectief *n a a s t* voor het grijpen.

Wij hebben er het Woordenboek der Nederlandsche Taal maar weer eens op nagezien en vinden daar: Nabij, bijw., voorz. en bnw. Eigenlijk een bijw., ontstaan door koppeling van Bij met het bepalende bijw. Na. Als comparatief vindt men een enkele maal 'nabijer', de gewone vorm, die als zoodanig wordt gebruikt, is 'naderbij'. Van 'naastbij' geeft het Wdb. voorbeelden.

Met betrekking tot de verbuiging zegt het Wdb.: In de 17de eeuw werd 'nabij', inzonderheid bij dichters, ook attributief als verbuigbaar woord gebruikt, derhalve als bnw. In de taal der jongere letterkundigen van onzen tijd vindt men diezelfde constructie. 'Elk mensch heeft zijn eigen wereld van nabije en verre betrekkingen' (Vermeulen). 'Hij (slaat) dan een blik terug, naar het reeds verre, schoon toch nog zoo heel nabije verleden' (Kloos).

- De Nederlandsche Stichting voor Verlichtingskunde heeft uitgegeven een lijst van 'Benamingen op het gebied der Verlichtingskunde', samengesteld door een tot dat doel benoemde commissie. Wie iets weet van de moeite, die menigmaal verbonden is aan het vinden van één enkel woord, zal een begrip hebben van het werk dat verzet moest worden, alvorens deze lijst van meer dan 700 woorden het licht kon zien.

Wij zullen nu voortaan niet meer behoeven te spreken van 'schijnwerper', van 'vloedlicht', van 'dimmen'; 'pendels' zullen wij niet meer nodig hebben, evenmin als 'plafonniers' of 'fittings'.

Natuurlijk kan men over enkele woorden van meening verschillen (zoo zal menigeen niet veel kwaad zien in 'stralingsenergie', daarentegen wat bedenkelijk kijken bij 'ooggevoeligheidsfactor', zich afvragen of 'aan- en uitlamp' wel kans heeft in het spraakgebruik te worden opgenomen, of 'lichttoren' werkelijk 'vuurtoren' dient te vervangen - spreken onze zeevarenden niet steeds van de 'vuren'? - of 'zaklamp' de plaats dient in te nemen van 'zaklantaarn' - maar dat mag niemand beletten den samenstellers dankbaar te zijn voor hetgeen zij ten bate van de taal hebben verricht.

'Ondanks zoo zorgvuldig mogelijk wikken en wegen is de Commissie er zich van bewust, niet het volmaakte bereikt te hebben.' Begrijpelijk; maar als wij zouden willen wachten tot het volmaakte bereikt is, zou er nooit iets gebeuren.

Het is verheugend dat de bewerkers van de lijst niet tegen de moeite hebben opgezien en ons thans de resultaten van hun werk hebben gegeven.

Tegen

- Ons medelid de heer Menkman vraagt ons of naar ons gevoelen, 'tegen' gebezigd mag worden, niet alleen om aan te duiden 'bij het naderen van een bepaald tijdstip' ('toen het tegen donker liep', 'tegen dat ik eindigen ga'), maar ook op een tijdstip;

b.v.: 'de vergadering is uitgeschreven tegen 1 Februari', 'de huur is opgezegd tegen 1 Mei'.

'Ik lees', zegt ons lid, 'veel Engelsch en ken de uitdrukking: 'I will make a note of it against a future occasion' en vraag mij af, of ook ons 'tegen', in verband met het toekomstige, niet de beteekenis heeft van 'met betrekking tot', 'met het oog op'.

Deze laatste beteekenis wordt door het Wdb. d. Ndl. Taal bepaaldelijk genoemd (XVI, 1250, 7, al. 2), dus daar behoeven wij verder niet over te spreken. En wat de zeer populaire uitdrukkingen belangt, waarbij 'tegen' gebezigd wordt met de bet. van 'voor', 'op', - het Woordenboek spreekt van 'een verband waarin sprake is van maatregelen, plannen, en derg., die dan ten uitvoer zullen komen'. Uitdrukkingen als: iemand huren tegen een bepaalden datum, een huur opzeggen tegen 1 Mei b.v., vinden o.i. daarin hare rechtvaardiging. De huurovereenkomst zal aanvangen, de opzegging zal in kracht treden op den bepaalden datum. En met een kleine uitbreiding van het begrip zullen wij dus ook een vergadering mogen bijeenroepen 'tegen' een datum. Wdb. t.a.p.: 'Welnu, blijft de zaak beslist tegen morgen?', m.a.w.: blijft het zoo, dat het morgen zal gebeuren?

Grenzenloos

- Het lid van onzen Raad Professor Dr. J. Wille wijst onze opmerking ter zake van 'grenzenloos' af. 'Dit meervoud', schrijft Professor Wille, 'komt heel vaak voor - ook bij overdrachtelijk gebruik -, evenals 'perken' (en 'palen'). Zeer begrijpelijk trouwens. Iemands inbeelding, ijdelheid, aanmatiging kent geen grenzen. Haat en liefde zonder grenzen (v. Lennep, zie Wdb. N.T. V, 665). Grenzenlooze toewijding (= onbegrensd).

Onze bedoeling was slechts uit te drukken, dat wij bij abstracties misschien beter deden het begrip 'grens' ('begrenzing', 'einde') ook abstract te houden, dus zonder meervoud, en de gedachte niet te richten op concrete grensafbakening (grenspalen, perken, omheiningen, omtuiningen). Maar het spreekt van zelf, dat wij onze opmerking thans terugnemen.

Bouwklaar

- Wij hebben vroeger reeds gewezen op de o.i. verkeerde gewoonte om te spreken van het 'bouwrijp maken van gronden', omdat rijping een natuurlijk proces is, dat men kan bevorderen, maar niet 'maken'. Wie manipulaties met den grond verricht, met het doel dien grond voor bebouwing geschikt te doen worden, maakt dien grond niet bouwrijp, maar bouwklaar (vgl. pasklaar).

Het heeft niet veel geholpen dat wij dit hadden geschreven: Publieke Werken van Amsterdam gaan 'even zoo vroolijk' door met het bezigen van 'bouwrijp maken'. Men begrijpt dus onze voldoening, toen wij in de krant zagen dat waarlijk de goede uitdrukking werd gebruikt, in een correspondentie uit... Brazilië. Een Nederlander (de heer R.A.M. Vermeulen) vertelt er van het leven der Nederlandsche kolonisten te Carambeh, hoe zij het Nederlandsche karakter zuiver hebben weten te bewaren, hoe zij leven en werken; en dan spreekt hij over het 'bouwklaar maken van den bodem'.

Merkwaardig toch dat de Nederlanders in verre streken hun taal veel zuiverder bewaren dan wij, die thuis zijn gebleven. Het is dat een retourtje Carambeh vooralsnog wat duur is; anders zouden wij er over denken de ergste zondaars eens naar den schrijver van het artikel op visite te sturen.

Successie-oorlog

- Wie zijn geschiedenislessen nog niet geheel vergeten is, zal zich den Spaanschen successie-oorlog herinneren. Mag men de kranten gelooven, dan hebben de Vereenigde Staten van Noord-Amerika ook zulk een oorlog gekend: de successie-oorlog van 1860/1865. Terwille van welke troonsopvolging die oorlog gevoerd werd? Heelemaal niet ter wille van eenigen troon; bedoeld wordt de burgeroorlog van die jaren. Die wordt in het Engelsch aangeduid met 'secession war' (afscheidingsoorlog). To secede, zich afscheiden, zich terugtrekken; seceder, afvallige, hij die zich terugtrekt; secessist (secesh), iemand die het in den burgeroorlog met de Zuidelijke Staten hield. The secessist Bauers, de Boeren, die niet Krügers regeering steunden.

Bombardeeren

- Gaat dat nu niet wat te ver - merkt een lid op - om 'bombardeeren', in den bedoelden zin, als 'baarlijke onzin' te brandmerken? Waarom zouden wij niet zeggen, dat iemand tot raadslid 'gebombardeerd' werd, met geweld op die plaats gebracht, met evenveel kracht als oudtijds een kogel uit een 'bombarde' werd geschoten. Dat is toch een zeer aannemelijke verklaring.

Wij zijn het met deze opmerking eens; het verband met bombardeeren ligt veel meer voor de hand, dan dat met bombeeren, doen opzwellen, bol maken.

'Bambaerde', werktuig voor het slingeren van steenen; kanon. Het woord is onleend uit fr. bombarde, it. bombardà, een afleiding van lat. bombus, gr. bombos, 'dof geluid, gedreun, gegons'.

Een klanknabootsende ('onomatopoëtische') formatie.

Op een examen sprak eens een candidaat over een 'gebombardeerd' blikje conserven (bedoelende 'gebombeerd', bolstaand door bederf).

Gevraagd wat 'fermenteren' was (een soort gisting of broeiing, een proces dat men de verse tabaks- en theebladen doet ondergaan) antwoordde de examinandus: dat is kleuren; en op de vraag naar naderen uitleg, kwam het korzelige antwoord: Het woord zegt het al: teeren!

Beluisteren

- 'Raadhuisdebat begonnen. Het college van B. en W. beluistert den heer Van Wyck.' Daar was de heer Van Wyck niet op verdacht geweest; in de stilte van den nacht, in de beslotenheid van zijn studeervertrek gaf hij, zachtjes voor zich heen, fluisterend, uiting aan zijn geheimste gedachten. Maar de boosheid rustte niet. Zag hij dan niet die sluipende gedaanten, tusschen de heesters in zijn tuin? gevoelde hij niet de nabijheid van het begeerig oor, tegen zijn venster gedrukt? Eilaci, welk een ontgoocheling! Was hij dan zijn Hooft vergeten, die hem tot waarschuwing had kunnen dienen? 'Om der goede luyden deuren en huizen te beluisteren, oft hen door de glaazen te beloeren'!

Ingaand

- 'Is het juist in onze taal te spreken van een *ing a a n d* onderzoek?' Naar ons oordeel, stellig *n i e t*. Ook al willen wij ons niet verzetten tegen de veel gebruikte uitdrukking: op iets ingaan = er in treden, zich er mee inlaten (hoewel het groote Woordenboek der Nederl. Taal (VI, 1618) haar 'eigenlijk' een germanisme noemt!), dan toch verwerpen wij 'ing a a n d', al was het maar alleen, omdat het niets zegt. Wij stellen dit woord op één lijn met uitdrukkingen als: 'durend' en 'beteekenend'. 'Altijddurend' wil iets zeggen; 'veelbeteekenend' ook; maar 'durend' en 'beteekenend' zeggen niets. 'Diepingaand' - mooi zou het niet zijn, maar het zou iets uitdrukken; 'ing a a n d' alleen drukt niets uit. Eine eingehende Untersuchung = een diepgaand onderzoek; wir haben die Berechnung eingehend geprüft = nauwkeurig gecontroleerd.

Regelmatig

- In een Memorie van Toelichting schrijft de Minister van Financiën o.a. 'Zooals uit den regelmatig gepubliceerden stand van 's Rijks kas blijken kan....'

Hier wéér dit 'regelmatig'. De minister behoort dit woord hier niet te bezigen; het zou de gedachte kunnen wekken aan onregelmatigheden bij de bedoelde publicaties, die hij zou begaan of tolereeren. Z. Exc. bedoelt klaarblijkelijk: den *g e r e g e l d* gepubliceerden stand van 's Rijks kas.

‘Lebensraum’

- Met dit nieuwe woord duidt men aan: de ruimte, welke een volk nodig heeft (of meent nodig te hebben) om naar zijn aard en verlangen te kunnen leven en zich ontwikkelen. ‘De Kareliërs, die de levensruimte bevolken, welke begrensd wordt door....’; hier is o.i. het woord ‘levensruimte’ verkeerd gebruikt. *L a n d s t r e e k* was hier het goede woord geweest.

Traag

- ‘In de traag sluimerende dorpjes in den dichten gordel der Karelische wouden....’ Die Karelische dorpen zijn zóó lui, dat zij zelfs niet behoorlijk sluimeren kunnen, met den ijver, de levendigheid, die het echte sluimeren kenmerken.

Uitdragen

- ‘Oksenja Mäkiselkä is een gebrekkig oud vrouwtje. Dat zij een klaagvrouw is, draagt heel haar melancholieke wezen uit.’ Wij zouden ook - en misschien zelfs beter - kunnen zeggen: *t o o n t* heel haar wezen, haar wezen draagt er het kenmerk van, ‘verkondigt het’ als men wil. ‘Uitdragen’ past hier niet; een leer, een heilswoord kunnen worden uitgedragen.

Kostbaar

- ‘Deze groote vocaliste, aan wier optreden.... voor zeer velen kostbare herinneringen blijven verbonden.’ Dit klinkt als hoon; wil het ons te verstaan geven dat onze vocaliste zich voor haar optreden ‘dik’ heeft laten betalen? *K o s t e l i j k* zou deze gedachte niet hebben opgewekt.

-Loos

- ‘Verder is de hemel boven het plein smetteloos en zonder zwaluwen. Zwaluwloos, zou ik willen zeggen, maar dan protesteert mijn engel weer. Want mijn engel is volstrekt ondichterlijk.’

Dat weten wij dus nu: ‘zwaluwloos’ is dichterlijk. Zoo'n looze engel!

Weermacht

- Ons lid de heer J.H.F. Grönloh vestigt de aandacht op het woord *w e e r m a c h t*. Dit woord moge dan misschien ‘op Nederlandsche wijze gevormd’ zijn, op deze manier wordt onze taal steeds meer gelijk aan de Duitsche. Zooals ons lid meent zich te herinneren, is deze nieuwe ‘ziekte’ tegelijk met den oorlog uitgebroken.

Ingesteld zijn op

- Ook een uitdrukking, die de heer Grönloh onder de aandacht brengt: 'het eeuwige: ingesteld zijn op'.

Wibautallée

- Zou het waar zijn wat een lid ons bericht, dat Amsterdam een Wibautallée krijgt? Wij kunnen het nauwelijks geloven.

- Van de bijdrage, welke wij van een belangstellenden lezer ontvingen, en waarvan wij het eerste deel reeds hebben opgenomen, volgt thans het slot:

Onvertaalde uitdrukkingen. (In hoofdzaak scheepspraet).

Ship ahoy!

- Wire (stalen tros);
- The poop (het achterschip);
- Shelterdeck (gewoonlijk geschreven: shelterdek, een bepaald dek van een schip; hiernaar: shelterdekschepen);
- Jackstays (stangen voor vasthouden in gangen, op raas, om schoorsteenen);
- Surfboat (brandingboot);
- Pantry (aanrechtkamer);
- Messroom (verblijf of salon voor officieren; bij de Koninklijke Marine; longroom (voorlongroom);
- Ullage (ongebruikte laadruimte boven olie in voorraadruimen; noodige speling voor uitzetten bij temperatuursverhoging);
- Bunker (voorraadruim); spare bunker (reservevoorraadruim);
- Galley (kombuis);
- Store (magazijn, bergplaats);
- Bearings (kussenblokken voor een as);
- Maître d'hotel; pâtissier; casserolier; barkeeper; purser;
- Captain's dinner, diner d'adieu;
- Switch (schakelaar; uitspraak vaak: swis of swits);
- Seizing (bindsel);
- Steady (as she goes), roercommando voor: recht zoo (die gaat);
- Bull eyes (dekgelazen voor verlichting; uitspr. vaak: bullies);
- Taffrail (hekleuning of hekreling); verbastering van tafereel?
- Slice (haak of pook, eigenlijk schop; stookgereedschap; hieruit het werkwoord slaasse);
- Break (onderbreking van het doorlopende shelterdeck);
- Tonnage hole (bepaalde dek-opening op shelterdekschepen); tonnage opening;
- Beam (schild voor het opleggen van een luik);
- Chief (1ste stuurman);
- Slack (ruimte in een touw, loos);
- Tank, reservoir (hierover aanstonds meer);
- Wheelspanner (sleutel voor het draaien van een klep wiel);
- Whaste water (koelwater uit den condensor naar zee);

Junkring (sluitring voor het opsluiten van zuigerveren);
Collarblock (geschreven: collarblok); thrustblock (uitgesproken: trustblok);
(stuwblok);
Klappen (slagen, eig. omwentelingen, van de machine);
Settling tank (bezinkbak, bezinktank, ook wel dagtank);
Evaporator (verdamp(er); uitspraak: evaporé(er));
Brake (bak voor het spoelen van vaatwerk);
Carter (krukkast).

‘Nederlandsch’.

Dit soort kolen;

Hierdoor wordt de mogelijkheid geschept om...

De disponibele trek;

Men moet zich waarborgen tegen...

10 km is anderhalf maal zoo dichtbij als 15 km;

Door mij zijn eenige voorbeelden verzameld;

Een onfeilbaar juiste maat is de constantheid, waarmee...

De snelle emulgeerbaarheid;

Rond kan de temperatuur gesteld worden op...

Het procentuaalgedeelte;

Om dit te vinden, moet de berekening als volgt geschieden... Resumeerende zijn deze getallen met het noodige voorbehoud te aanvaarden;

Resumeerende is de gewichtsverandering niet in overeenstemming met de sulfaattheorie;

De ionenbewegelijkheden worden in reciproke Ohms uitgedrukt;

De nuttigateffectlijnen;

Een kleine slag: diameterverhouding;

De wrijvingskoppeling (het staat er!) is uitzetbaar;

Waar de scheiding zal liggen, valt momenteel niet te zeggen en zal de praktijk moeten uitmaken;

Nogmaals de formule beschouwende, blijkt...

Door deze handeling zegt men het vermogen op te kunnen voeren tot...

Met deze maat rekenende, zal de geïndiceerde gemiddelde druk... moeten bedragen;

Beweeglijke pijpen;

Verder verwarmende, neemt de temperatuur niet meer toe;

De onwerkzame zijde van den zuiger;

De werking der stoommachine berust op de expansieve eigenschappen van een stoomvolume, welks druk, op een zuigeroppervlak werkend, een z.g.

krukmechanisme in beweging brengt en als energie-transformatorisch effect een accumuleeren der machinecapaciteit in het roteerende vliegwiel, op de krukas gemonteerd, ontstaat;

Dit is een rein-analytisch-fysische betrachting. Later volgen van de turbines nog de individueel-technische beschouwingen;

De te centrifugeeren brandstofolie;

Het schroef-nuttig-effect;

De in- en uitlaatpoorten, die met elkaar corresponderen: Het indiceeren van een Dieselmotor (het nemen van diagrammen);

Verder vele uitdrukkingen als: specifiek gewicht; direct omkeerbaar; directe veerbelasting; contrastang; contragewicht; mailboot; cliché; retouche; appendages; conus; fitting; bougie; enz., waarvan een aantal moeilijk vertaalbaar zijn of burgerrecht verkregen hebben.

Twijfel.

Tank: Dit woord wordt zoo algemeen gebruikt, dat het wel internationaal burgerrecht verkregen heeft. De Petroleum-Ordonnantie, een verzameling reglementen, uitgegeven door het Gouvernement in N.O.I., gebruikt 'ketelschepen' voor 'tankschepen'. Ook komt de uitdrukking 'dubbele-bodemketel' voor. Beter zou in het laatste geval misschien zijn: 'ruim', een DB-ruim dus, in tegenstelling met een gewoon laadruim. Een ketel is in het algemeen iets, dat verplaatst kan worden, althans zelfstandig bestaat (stoomketel).

Watertank: waterketel, waterbak, waterkist, waterruim?

Settling tank: bezinkbak, -kist, -ketel?

Voedingtank: voedingwaterbak? Men spreekt ook van warmwaterbak. Enz.: Daarbij voegt zich nog de oorlogstank (oorlogs-tank) (verbindings-s?).

(Meervoudsvorm: tanks of tanken? Gelezen: 'Een complex van bunkers en dubbele-bodemtanken'. Beter is: voorraad- en DB-ruimen.)

Voedingwater of voedingswater? Algemeen wordt in de praktijk de 2de-naamvals-s weggelaten: voedingpomp; voedingwaterruim; voedingkleppenkast.

Woordenboeken geven natuurlijk: voedingswater, evenals voedingswaarde. Wie voedingwater zegt, zegt toch voedingswaarde. Technische boeken geven: voedingwater.

De technische woordenboeken zullen het moeten uitmaken. Mijn technisch woordenboek vermeldt, even geestig als diplomatiek: 'voedingswater, zie voedingwater'.

Het eerste heeft alphabetischen voorrang, naar het tweede wordt verwezen. Wie maakt de taal? De Stoomwet spreekt van 'voedingstoestellen'.

Klinkt de 2de-naamvals(verbindings) -s onbeschaafd? Rembrandtsplein schijnt juist te zijn, misschien om den klemtoon, hoewel dit anders juist op het tegendeel zou wijzen. Prins Hendrikskade wordt alleen uit den volksmond gehoord, evenals Vondelspark (swane peste).

Rioolstank en verbruikstank (tenk).

Drietrappe compressor (dreistufig) of drietrapscompressor? Of drietrapcompressor? Twaalfvinger(s)darm of twaalfvingerige darm?

Voldrukmachine is bepaald Duitsch. Is volledrukmachine beter? Volle-drukmachine of volledruk-machine? Het is een machine met vollen toelaat over den geheelen zuigerslag. Een volle-toelaatmachine?

Overdruk en onderdruk: Dit zijn spanningen (drukken?), die resp. (onderscheidenlijk, opvolgend?) grooter en kleiner zijn dan 1 at abs (ata).

Vrijslag: Dit is de afstand tusschen een zuiger en het deksel of den bodem van den cilinder bij top- of bodemstand van den zuiger.

Gloeikop: Ontstekingsmiddel bij MD-motoren. Ook dit woord wordt algemeen gebruikt en voor zuiver Nederlandsch gehouden: De roodwarme kogel van den gloeikopmotor! (Over kogel en kop aanstonds meer).

Dus: voldruk, overdruk, onderdruk, vrijslag, gloeikop, enz. Welke van deze uitdrukkingen zijn nu goed? en welke moeten vermeden worden, en waarom? 'Neerlandia' heeft 'smalfilm' aanvaard, omdat dit onvermijdelijk scheen. Er zijn nòg enkele tientallen van zulke samengestelde woorden: hoogoven; stijlschrift; krompasser; snelverband; geelfilter; diepzeeonderzoek; kortsluitanker; enz. (Verder: domkop; ijdelruit; wijsneus; zwartrok; witkiel; Noordzee; enz.; kleingood; grootkapitaal; blauwkous; enz.)

Gelijkdruk en gelijkstroom: Algemeen worden deze uitdrukkingen gebruikt: gelijkdrukturbine, gelijkdrukmotor, gelijkstroomdynamo, enz. Ik heb het weleens geprobeerd met 'gelijke-drùkturbine', maar het ging niet. Ook de welluidendheid stelt haar eischen.

Voorts zijn er nog tal van uitdrukkingen, die misschien door zuiver(der) Nederlandsch kunnen worden vervangen: Omschakelaar; de electricische stroom wordt door een omvormer getransformeerd (niet te verwarren met: door een transformator omgevormd);

De voering is op halve hoogte gedeeld; een compoundmachine met gedeelden lagedrukcilinder; (voor 'voering' leest men wel 'loopbus');

Hooggespannen stoom; hooggespannen stroom; hoogverhitte lucht; enz.

(Vgl. hoogbejaard; hooggeacht; hooggeschat; hooggespannen verwachtingen. Is hoog gespannen beter?)

Motorische voortstuwing; (Vgl. electromotorische kracht). Natuurlijk is iedere voortstuwing motorisch, maar hier worden in het bijzonder de verbrandingsmotoren bedoeld. Dezelfde schrijver gebruikt ook de uitdrukking: motorische olie.

Vuurgevaarlijk; brandgevaarlijkheid;

Plaatstaal, gebruikt als 'een plaatstaal' i.p.v. een stalen plaat.

Cilinderlading (vulling met lucht); nalading (navulling). Opladen (zie 1) wordt gebruikt voor 'vullen met voorverdichte lucht' (opgelaaie motoren). Dit is onvervalsches Duitsch. Bij stoommachines echter gebruikt men 'binnen- of buitenladende schuiven'. Dit zijn schuiven, die den stoom van den binnenkant òf van den buitenkant af toevoeren. Is laden met stoom Nederlandsch en laden met lucht Duitsch?

Is 'aanzuigen van lucht' goed Nederlandsch?

In langsrichting verschuiven? (lengterichting?)

Het te overbelasten materiaal of het over te belasten materiaal?

De te oververhitten stoom of de over te verhitten stoom?

Het chemisch proces of het chemische proces?

Keerwerk (omkeerinrichting);

De machine stopt. De machine stopt, doordat zij wòrdt gestopt of stopgezet.

Niemand heeft bezwaar tegen deze feitelijk onjuiste uitdrukking, maar hoe moeten wij denken over uitdrukkingen als: De klep opent, sluit, licht, enz. voor 'wordt geopend, enz.; De olie ontsteekt; De vluchtige oliën distilleeren het eerst uit; De kolen ontgassen gemakkelijk; enz.?

Drukverstuiving, luchtverstuiving, gasverstuiving: De brandstofolie bij een motor wordt verstoven door pompdruk, lucht of gas. Niet de druk, de lucht en het gas worden verstoven, maar de olie. Zijn dus deze uitdrukkingen juist? Vgl. stoomverwarming.

Rollager en kogellager: Hoewel uitdrukkingen als 'lager, gelagerd, lagerschalen,' enz. behooren te worden vermeden, zullen rollager en kogellager wel burgerrecht verkrijgen, omdat deze woorden zeer lastig door iets anders te vervangen zijn.

Kogel, hier gebruikt voor bolvormig steunvlak, is evenzeer Duitsch. Toch spreekt men van een 'kogelgewricht' en niet van een bolgewricht of bolvormig gewricht.

Hetzelfde geldt voor 'kop'. Ik gebruik altijd de uitdrukking 'kruiskop', terwijl velen de voorkeur geven aan kruishoofd. Deze fijnbesnaarden hebben nooit koppijn, maar evenmin spreken zij van het gloeihooft en deszelfs roodwarmen bol. Roodwarm: Is roodwarm goed Nederlandsch? De gebruikelijke uitdrukking is 'roodheet'. Ook bestaan: witroodgloeïend; roodgloeïhitte en zelfs kersroodgloeïhitte, enz.

[Nummer 4]

Korte taalvorm en taaldiscipline.

In een artikel onder het hoofdje: Maat houden (O.T. 1939, 25) hebben wij zekere vormen van 'taalverkorting' in bescherming genomen, o.m. den zin, dien een vriend had gebezigd, sprekende over zijn been-fractuur: 'Als mijn röntgenfoto goed is, gaat de volgende week het gipsverband er af.' Wij schreven dat wij uit dezen zin best de bedoeling des schrijvers konden opmaken: als de röntgenfoto aantoont dat de breuk goed geheeld is...

Een van onze leden is het in dezen niet met ons eens; hij begrijpt niet, zegt hij, dat wij een zin als boven weergegeven in bescherming nemen. Wij drukken een deel van zijn brief hieronder af; dat wij het niet in allen deele met ons lid eens zijn, is geen bezwaar. Het verschijnsel der 'taalverkorting' bestaat en dient aanvaard te worden; misbruik kan ook hierbij voorkomen en waar dit voorkomt, mag er stellig op worden gewezen. De grens af te bakenen tusschen juist gebruik en misbruik, moge ieder voor zich doen.

“De volgende week gaat het gipsverband van mijn arm af, als hij volgens de röntgenfoto genezen is”. Deze zin mag dan vier woorden méer bevatten dan “Als mijn röntgenfoto goed is, gaat de volgende week het gipsverband er af”, maar zij is goed Nederlands, en zegt nauwkeurig wat bedoeld wordt. Een zin als: “Als mijn röntgenfoto goed is... enz.” af te keuren, is geen kleinzieligheid en daarvoor is geen taalmicroscop nodig, want wat in 't oog valt (ce qui s a u t e aux yeux!) dat is de slordigheid in het denken van den schrijver, en zijn gemakzucht, en ik begrijp niet, dat U hem in bescherming neemt. Juist deze slordigheid en gemakzucht zijn de oorzaken van bijna al onze taalzonden, die slechts laakbaar zijn, en daarom zo luchthartiglijk - immers straffeloos - worden bedreven.

Ik stel mij voor, dat onze ouders en grootouders - vooral de academici onder hen - veel meer dan wij, gehaasten, prijs stelden op het vinden van een nauwkeurige beschrijving van het beeld, dat zij voor hun geestes oog zagen, en dat zij daarvoor den tijd namen, die er ongetwijfeld voor nodig is. Oefening maakt echter ook op dit gebied den meester, en als een voortreffelijke oefeningsmethode kan ik aanbevelen de vertaling in het Nederlands van een stuk prima modern proza. Wie dat wel eens geprobeerd heeft, weet welk een voldoening zulk werk geeft, en welke vondsten men er bij kan doen. Vraag Uw zoon of Uw neefje in de hoogste klas der H.B.S.

maar eens om zijn “vertalingen”, en maak die zèlf eens. Dan zult U wat beleven! En dan kunt U het nuttige met het zéer aangename verenigen!

En zakenlieden wil ik nog dit zeggen: indien U precies wilt weten, wat er eigenlijk staat in een belangrijk, in het Nederlands gesteld contract, dat U ter tekening wordt voorgelegd, neem het dan mee naar huis, en vertaal het zèlf in de vreemde taal, waarin U zich het best thuis voelt. Dan dwingt U zich, U rekenschap te geven van de waarde en het gewicht van elk woord, en dan zult U ontdekken, niet alleen wat er met zoveel woorden in staat, maar bovendien wat den opsteller heeft vorgezweefd; en dat is dikwijls nog veel belangrijker dan de eenvoudige tekst, want dàt is wat hij met zijn contract wil bereiken, en wat hij er, te gelegener tijd, weer in wil lezen, en in wil gelezen hebben.... door U!

Taaldiscipline is geen ijdel spel van taalgeleerden en zuiveringsmaniakken; zij is voorwaarde voor het geruisloos lopen onzer omgangsmachine. Taalfouten (en nu bedoel ik de echte!) zijn constructiefouten, en vroeg of laat veroorzaken zij breuk.’
(Ho-)

Van onze leden.

Het (of de) commentaar

- Een van onze medeleden vraagt ons, hoe het zou komen dat, terwijl wij vroeger spraken van h e t commentaar, wij dit woord thans meestal mannelijk verbuigen.

Het 'hoe' en 'waarom' vast te stellen van taalverschijnselen, is dikwijls een moeilijke taak: er komen daarbij menigmaal verschillende factoren in het spel.

Het Wb. der Ndl. Taal rekent 'commentaar' tot de mannelijke woorden en zegt: Ontleend aan fr. 'commentaire'. Daarnaast in het mv. de vorm 'commentariën', uit lat. 'commentaria'. De mannelijke vorm van commentaar zou dus het gevolg kunnen zijn van de ontleening aan het Fransch, de onzijdige èn de mannelijke aan ontleening aan het Latijn. Het woord 'commentaar' is namelijk in het oudste Latijn zoowel 'commentarius' als 'commentarium'. Oorspronkelijk moeten wij het beschouwen als een adjectief: mannelijk bij een mannelijk substantief (commentarius liber), onzijdig bij een onzijdig substantief (commentarium volumen).

Een wisseling van grammatisch geslacht, als door ons lid bedoeld, kan echter óók zijn grond hebben in de onzekerheid, waarin wij verkeerden als wij te doen hebben met een woord van vreemde afkomst. Wij weten niet goed in welk hokje wij het zullen bergen; wij zullen allicht geneigd zijn het aanvankelijk te rangschikken onder de woorden van het geslacht, dat het heeft in de taal, waaraan wij het ontleend hebben, maar gaandeweg komen tot het neutrale h e t. In tegenstelling met de opvatting van welke ons medelid blijkt geeft - dat 'het' de oudere vorm zou zijn, en 'de' de nieuwere, neigen wij tot de onderstelling dat h e t commentaar de jongere formatie is. Immers, wij hebben altijd gezegd 'verdere commentaar overbodig' en niet 'verder commentaar'.

Bij verscheidene leenwoorden zijn wij afgeweken van het geslacht, dat het woord in de vreemde taal heeft. Ons 'beest' b.v., ontleend aan fra. 'bête', is in de oorspronkelijke taal vrouwelijk, thans bij ons onzijdig (vroeger, nog in de 17de eeuw, bij ons vrouwelijk; vgl. 'de beest spelen', een enkele keer 'den beest spelen'). 'Apparaat', Lat. 'apparatus' (m.), is bij ons onzijdig. (Van het Latijn afwijkende vormingen komen tegenwoordig meer voor dan vroeger; onze grootvaders spraken in het meervoud heel correct van 'debent' en 'credunt' - tegenwoordig zeggen wij vrijwel algemeen, in enkelvoud en meervoud, 'debet' en 'credit'.)

Van invloed op de wisseling van het woordgeslacht kan ook zijn onze neiging om woorden, die iets collectiefs hebben, iets abstracts, iets vaags, onder de onzijdige te rangschikken, omdat het onzijdige geslacht het neutrale, het minst personifiërende, het minst positieve is. In 'commentaar' zit zoo iets collectiefs, evenals in 'apparaat' (een 'toestel', een samenstel van werktuigen; het 'verkoopsapparaat', het 'critisch apparaat'). In de dialecten is een parallelle ontwikkeling waar te nemen; naast d e muziek, h e t muziek; d e fabriek, h e t fabriek.

In d a t heer, tegenover d i e heer (vgl. d a t wil ook meespreken) komt ook de eigenaardige waarde, die het onzijdig geslacht k a n hebben, aan het licht. Hier wordt door het neutrum, via distantiëring, een ongunstige gevoelswaarde geschapen.

Leveren

- Ons medelid de heer Menkman schrijft: In het stukje in de aflevering van Maart, met betrekking tot een zin uit een koopmansbrief mis ik de aanwijzing van een tweede constructiefout, naast die der verkeerde plaatsing van het woordje niet.

Het is toch al heel leelijk om te zeggen: de door U genoemde firma te leveren, in plaats van: aan de door U genoemde firma te leveren, of: de bestellingen van de door U genoemde firma uit te voeren.

Ik weet wel dat het in het zakenjargon heel gewoon is te zeggen: wij leveren dien man niet meer, maar wanneer de gelegenheid zich voordoet mag O.T. toch wel eens wijzen op het vaak onbeholpene van wat wij handelscorrespondentie noemen. Hoewel het algemeen bekend is dat de slavenhandel afgeschaft is en dus niemand kan denken dat in het gewraakte zinnetje de firma het lijdend voorwerp zou zijn, brengt de goede smaak mede dat men dubbelzinnigheden vermijdt.

Is dit nu wel geheel juist? Inderdaad zal niemand denken dat in den gewraakten zin 'de firma' het lijdend voorwerp zou zijn, maar begrijpen dat zij hier het 'medewerkend voorwerp' is en dat het (verzwegen) lijdend voorwerp 'goederen' is. Een dubbelzinnigheid zien wij hier niet in.

Wb. d. Ndl. Taal (VIII, 1829) Leveren. Reeds vanouds heeft 't woord in de germ. talen de bet. gehad van 'verschaffen op grond van eene verplichting' en dit is ook thans nog de hoofdbeteekenis. '... sullen trouwelick den Soldaten volle Tonnen (bier) leveren'.

Onvertaalde uitdrukkingen

- (Naar aanleiding van het stukje in onze Maart-aflevering) Bunker en tank zou ik rustig onvertaald willen laten, maar daarom kan men toch wel spreken van reservebunker in plaats van sparebunker, en van een tankschip in plaats van tanker. Bunk en bunker zullen wel uit een Scandinavische taal overgenomen zijn (de groote zeevarende volken hebben veel aan elkanders talen ontleend) en tank komt van het Port. tanque (op Curaçao spreekt men van een tanki en de volkstaal aldaar, het Papiamentoe, komt van het kustportugeesch der slaven).

Bunk is in het Eng. nog altijd slaappleats aan

boord; een houten hok. In het begin der zeventiende eeuw sprak een Eng. reiziger nog van een coy, wat geen Eng. is, maar Hollandsch, of Deensch (köie). Het Spaansch-Portugeesche tanque beteekent vijver, ook vergaarplaats van water, ook vergaarbak enz.

Al nemen wij een woord over, daarom behoeven wij nog wat de uitspraak betreft niet anderen na te volgen, voor wie het evenals voor ons een vreemd woord is. Toch spreken wij uit: tenk, op zijn Eng. dus, zooals vele menschen ook zeggen tandem, meenende dat tandem een Eng. woord is; dito tengo voor tango. Duitschers zijn in dit opzicht nauwkeuriger.

Aan den anderen kant hebben Holl. zeelieden (d.w.z. die van vroeger, toen er nog zeilen te reven vielen) van het Engelsche seizing gemaakt sijzing.

Taffrail (tafferel) zal wel niet van het Nederl. tafereel komen. Webster geeft bij taffrail-taffarel-tafferel het Ned. tafreel en zegt dat het Eng. table (Fr. table, van het Lat. tabula) in taffrail is 'confused with' rail. Ik heb niet kunnen vinden dat bij ons ooit het woord tafreel gebruikt is voor den spiegel, het hek, het hakkebord of eenig ander onderdeel van het achterschip.

Whaste water moet zijn waste water.

Klappen voor slagen of omwentelingen is natuurlijk geen onvertaald gelaten vreemd woord, maar een gemeenzaam woord of een aardigheid.

Stijlverwildering

- Het Hoofd van den Duitschen Staat heeft onlangs, ter gelegenheid van den 20sten jaardag van de N.S.D.A.P., te München een rede gehouden voor de leden dier partij. Deze rede is vertaald in het Nederlandsch, door een Nederlander blijkbaar.

Men lette nu eens op hoe deze vertaler zich van zijn taak heeft gekweten. Als de spreker zich tot zijn gehoor wendt en zegt: 'Das wissen Sie selbst am besten', geeft onze vertaler dat weer met: 'Dat weet U zelf het best'. Het is duidelijk dat hier dit 'Sie' vertaald had moeten worden met 'Gij'.

Maar dit is niet het eenige en het ergste. Aan het slot van zijn rede geeft de spreker uiting aan zijn vertrouwen, dat de Voorzienigheid niet zal toestaan dat het volk ten gronde gaat. In den origineelen tekst zal deze plaats geluid hebben: 'es ist undenkbar, dass die Vorsehung....', of iets van deze strekking. De vertaler weet dit niet beter weer te geven dan door 'dan b e s t a t het eenvoudig niet, dat de Voorzienigheid....'.

Kan het grover? Wij hebben in onze dagbladen herhaaldelijk voorbeelden gevonden van gemis bij velen van ons volk, aan gevoel voor de waarde van het woord, voor stijl.

Dit staaltje is echter wel heel sprekend!

Het bestaat niet; nou, en òf; mij niet gezien - als deze vulgaire taal nu Nederlandsch moet heeten....

Liebesgabe

- Verscheidene leden zouden in plaats van dit Duitsche woord een Nederlandsche uitdrukking willen bezigen. 'Of het ons ook niet hindert', vraagt één lid. Eerlijk gezegd, néén; het is een uitdrukking die wij speciaal gebruiken ter aanduiding van de

pakketten eetwaren, die wij in den oorlog van 1914/18 naar Duitschland zonden, en in dezen oorlog weer zenden, ter aanvulling van het menu. Daar mag o.i. best het Duitsche woord voor gebruikt worden. Er zijn meer van die speciale woorden; Stillhalte b.v. Overigens, het woord Liebesgabe is in dezen oorlog niet populair in Duitschland; men geeft daar de voorkeur aan Geschenkpakete.

Ingevroren varkens

- Ons medelid Mevrouw H.A.C. Beets-Damsté vestigt onze aandacht op den term *ingevroren varkens*, door onze Overheid in omloop gebracht. Inderdaad een vreemde term; het w.w. *vriezen* transitief gebruikt! Dat mag toegestaan zijn in het Duitsch, in het Nederlandsch is het niet geoorloofd. Waarom niet eenvoudig *bevroren varkens*? Omdat hiermede de 'opzet' niet voldoende wordt uitgesproken en men zou kunnen denken aan varkens, die men had vergeten binnen te halen en des morgens doodgevroren vond? Maar wij spraken vroeger geregeld van 'bevroren vleesch' dat uit Argentinië naar Europa werd gezonden en ieder begreep dan perfect, dat dit vleesch 'met opzet' bevroren was; dat het dus een manier van inmaken betrof. Neen, dat is geen argument.

Overigens, nog al handig verzonnen, dit 'ingevroren'; min of meer (maar lang niet zuiver!) naar analogie van 'inmaken' en 'inkuilen', een korte manier van zeggen voor: door bevroren inmaken.

Maar bevroren is nog korter dan ingevroren en wij hebben dus hier dezen 'korten taalvorm' in het geheel niet noodig. Laat ons in het vervolg maar spreken van *bevroren varkens*.

Beluisteren

- Stellig, 'de *boosheid* rustte niet'. Beluisteren, met een geluid als voorwerp, inzonderheid iets dat gesproken of gezongen wordt. Er min of meer tersluiks naar luisteren, vaak met slechte bedoeling. 'Zij had alles van achter de sparren beluisterd en afgespied.' - Met een persoon als voorwerp, wiens woorden men tracht op te vangen; ook hier niet zelden met minder goede bedoeling (Wb. d. Ndl. Taal II, 1752). In alle geval, tegen den wensch - althans buiten weten - van den 'beluisterde'. 'Maar zijn vader, die hem stil beluisterd had, kwam hem onder 't loopen tegen, vooraan op het middenpad'. Wij *beslipen* niet dengene, met wien wij hebben afgesproken hem te ontmoeten; wij *bespielen* niet de schilderij, die men voor ons ten toon heeft gesteld; wij *beluisteren* niet een rede, die men voor ons houdt.

'B.D.' - Wij hebben ons er in verheugd, dat de aanduiding 'B.D.' (buiten dienst) voor 'gepensionneerd' in onze bladen aan het verdwijnen is; het heeft ons een gevoel van erkentelijkheid gegeven jegens de redacties dezer bladen en stellig ook jegens het A.N.P. Helaas, de Overheid werkt in dezen niet mede; in een Koninklijk Besluit lezen wij van vice-admiraals b.d., van kapiteins ter zee b.d., van kolonels der genie b.d., van officier-vliegers b.d., enz. enz.

Laat ons het nogmaals mogen zeggen: b.d. (buiten dienst) is een gedachteloze overneming van hd. a. D. (ausser Dienst). Duitschland moge het voor zich zelf weten, of het dezen term wil bezigen ter aanduiding van 'gepensionneerd', wij dienen ons er van te onthouden. Een actief dienend officier, als hij zich thuis bevindt, is b u i t e n d i e n s t; hij mag dan, als zijnde 'buiten dienst', burgerkleeding dragen.

Heeft men iets tegen de aanduiding 'gepensionneerd'? Wij ook wel eenigszins; en indien wij er een andere uitdrukking voor wisten, zouden wij die gebruiken. 'Gepensionneerd' legt o.i. wat te veel nadruk op de geldelijke verhouding die tusschen den 'gepensionneerde' en het Rijk bestaat. Maar die geldelijke verhouding is niet het 'domineerende kenmerk' van den toestand, dien wij willen aanduiden; wij willen immers niets anders zeggen dan dat de betrokken officier niet meer actief dient, dat aan zijn carrière een eind is gekomen.

Zoo spreken wij ook niet van een 'gepensionneerden', maar van emeritus predikant, ook al trekt hij pensioen, evenmin spreken wij van een 'gepensionneerden procuratiehouder'; wat gaat het ons aan welke geldelijke voorzieningen te hunnen behoeve zijn getroffen? Als onze procuratiehouder intijds gezorgd heeft voor een flinke lijfrente, wordt hij toch niet een p.h. m.l.

Zou er iets tegen zijn een officier, die den dienst heeft verlaten, aan te duiden met: i.r. (in ruste). Hij mag dan op een ander terrein zoo actief zijn als ooit te voren, als officier heeft hij 'uitgediend', is hij 'in ruste gegaan'.

Gasvullingslampen

- In onze aflevering van November 1937 schreven wij: Onze groote fabriek van gloeilampen geeft aan kinderen gelegenheid hare 'lichtlessen' te bezoeken. Bij die lessen kunnen natuurlijk bepaalde technische uitdrukkingen moeilijk vermeden worden en de fabriek geeft den kinderen daarom vooraf eenige toelichting ten aanzien van deze termen. Zoo leeren de kinderen dat 'diffuseeren' beteekent: verstrooien, verspreiden; 'vacuum lampen': luchtledige lampen.

Bij de woorden, die een 'vertaling' behoeven, treffen wij ook aan g a s v u l l i n g s l a m p e n, met de toelichting '= met gas gevulde lampen'. Dat woorden, die aan een vreemde taal zijn ontleend, vertaling behoeven voor wie die vreemde taal niet machtig is, is duidelijk; maar dat men N e d e r l a n d s c h e woorden maakt, zóó onverstaanbaar, dat ze voor N e d e r l a n d e r s 'vertaald' moeten worden, is toch wel erg.

De fabriek in kwestie vindt het blijkbaar in het geheel niet erg; zij gaat vroolijk door met haar 'lichtlessen' en vindt het fraaie woord 'gasvullingslampen' blijkbaar heel geschikt om den kinderen in te prenten. In een circulaire gericht 'aan de leerkracht' roept zij daartoe de medewerking van de onderwijzers in.

Straks stookt zoo'n leerkracht een kind op om op de lichtles zoo langs zijn neus weg te vragen: is dat Nederlandsch, mijnheer: 'gasvullingslampen'? Onze leerkrachten zijn soms van die kracht!

Kleinprijs maakt school

- Men kent toch de firma, die ons eens vroeg, of 'kleinprijs' een goed woord was? en die, toen onze Raad eenstemmig verklaard had dat het dit heel stellig niet was, heel opgewekt het woord in gebruik heeft genomen? En nog steeds in gebruik heeft?

Het heeft velen van ons verdrotten, maar de firma heeft er zich weinig van aangetrokken. Het heeft echter ook een concurrent verdrotten, maar dan in een anderen zin: het zat hem dwars dat zijn collega nu zoo'n mooi woord had en hij niet. En hij heeft zich aan het denken gezet en het is gelukt: nu heeft ook hij een mooi woord en nu staat hij niet bij zijn concurrent ten achter.

Wat het woord is? *Vlotlijn*! Zoo mogelijk nog mooier dan kleinprijs. 'Vlotlijn-kleeding', koopt onze vlotlijn-kleeding!

Dezerzijds

- Wij zijn wel wat onvoorzichtig geweest, toen wij het gebruik van *d e z e r z i j d s* in bepaalde kringen vergoelijkten, daarbij redeneerende dat het woord wel tot die kringen beperkt zou blijven en dat wel niemand het in zijn hoofd zou halen het in de 'gewone' taal te gebruiken. Wij hebben daarbij buiten den waard - in dezen: den journalist - gerekend; wij hadden moeten bedenken dat zoo'n woord gesneden koek is voor wie in de krant schrijft. 'Let wel - het is zeker niet de dezerzijdsche bedoeling, om maar iets af te doen aan de diepe verachting, welke men behoort te koesteren voor den ellendeling....'

Sprak die schrijver over zichzelf? Welneen, hij sprak over een spion, een man, die zijn vaderland had verraden. Dat weten wij allen: zijn vaderland mag men geen schade toebrengen.

Met de taal is het wat anders, die is vogelvrij.

Nabije

- Een medelid heeft in de vorige aflevering zijn bezwaren kenbaar gemaakt tegen het bijv. *n a b i j* in de uitdrukking: het nabije Oosten. De rubberhandelaars zijn blijkbaar van tegengestelde meening: zij betalen voor rubber 'voor nabije levering' graag een paar pence premie!

[Nummer 5]

Taalzorg.

In een weekbericht van de Radio-Volksuniversiteit Holland vinden wij de volgende correspondentie. Een abonné schrijft: In de Syllabus van 26 Januari schrijft U op de laatste bladzijde, 'op verzoek van *m e e r d e r e* abonné's, 'ontelbare *g r o o t e r e* en *k l e i n e r e* meren'. Zijn de woorden 'meerdere', 'grootere', 'kleinere', taalkundig juist? In dagbladen en tijdschriften komen ze veelvuldig voor en worden zij bij ons in de zaak ook geschreven. Ik haal ze echter steeds door en laat brieven of drukwerken veranderen. De typisten beroepen er zich echter steeds op, dat dezelfde woorden in het algemeen worden gebruikt. Ben ik misschien in dit opzicht wat ouderwets en ga ik niet met mijn tijd mee?

De Redactie van het Weekbericht antwoordt daarop:

Inderdaad; de uitdrukking 'meerdere abonné's' is taalkundig onjuist. Ze had moeten luiden: verscheidene of vele abonné's. We spreken hier van een germanisme, d.i. een fout in het taalgebruik, ontstaan onder invloed van het Hoogduitsch. Het Duitse woord mehrere beteekent: verscheidene, vele. Men treft dit germanisme zelfs aan voor een enkelvoudig zelfstandig naamwoord, b.v. in: meerdere vrijheid. In dit geval zegge men: grootere vrijheid of meer vrijheid. Ook het goede woord meermalen wordt vaak verknoeid tot: meerdere malen. Door het gebruiken van dergelijke germanismen verknoeit en verarmt men zijn taal; laat men liever een keus doen uit de groote verscheidenheid: vele, verschillende, verscheidene, enkele, eenige, vrijwat, een zeker aantal!

De zinsnede: 'grootere en kleinere meren' lijkt ons echter volkomen juist. Hier wordt immers vergeleken! De inzender meent waarschijnlijk, dat 'groote en kleine meren' hier beter op hun plaats zijn, maar hij bedenke, dat we bij sommige bijvoeglijke naamwoorden den comparatief (vergrootenden trap) gebruiken, ook als er eigenlijk van vergelijking geen sprake meer is. We spreken van Hooger Onderwijs zonder aan het Lager Onderwijs te denken, van de hogere standen, zonder dat we ons van de vergelijking met lagere standen bewust zijn! Het woord hooger staat hier in de plaats van hoog (de positief of stellende trap). Vergelijk ook: aan de betere hand zijn, de jongeren van Jezus, minderen (soldaten).

Het is echter verkeerd, al weer in navolging van het Duitsch, in het wilde weg dergelijke verzwakte comparatieven te maken. Men spreke dus niet van: 'in alle betere winkels', 'gevraagd voor lichtere huiselijke bezigheden', 'enkele kleinere partijen', maar van: 'in alle goede of flinke zaken', 'gevraagd voor vrij of betrekkelijk lichte bezigheden', 'tamelijk kleine partijen'.

De heer H., wien de zuiverheid van onze moedertaal blijkbaar ter harte gaat, veroorlove ons ten slotte, ook hem op een onjuistheid in zijn stijl te wijzen.

De zin: 'In dagbladen en tijdschriften komen ze veelvuldig voor en worden ze bij ons in de zaak ook geschreven', is verkeerd geconstrueerd. Deze samengestelde zin bestaat uit twee enkelvoudige zinnen, nl.: 'In dagbladen en tijdschriften komen ze veelvuldig voor' en 'en worden ze bij ons in de zaak ook geschreven'. De eerste zin is goed: doordat hij begint met de bepaling 'in dagbladen en tijdschriften' komt het onderwerp (ze) achter het gezegde (komen) te staan. We noemen dit inversie of omkeering. Deze bepaling behoort echter niet bij den tweeden enkelvoudigen zin; hier past dus de normale volgorde: onderwerp (ze), gezegde (worden geschreven) en deze zin moet dus luiden: 'en ze worden bij ons in de zaak ook geschreven.'

De zin: 'Dezen winter heeft het dikwijls gevoren en hebben we dus vaak schaatsen gereden' is juist; de bepaling *d e z e n w i n t e r* heeft op beide enkelvoudige zinnen betrekking en veroorzaakt dus in beide de omkeering. Foutief is ook de aanhef van vele zakenbrieven: 'Wij hebben Uw brief ontvangen en deelen wij U mede...' Er is immers geen enkele reden voor de omkeering in den tweeden zin! In den kantoorstijl wemelt het van dergelijke verkeerde inversies.

Tot zoover het citaat uit het weekbericht R.V.U. Het is opmerkelijk - en verheugend - dat overal de belangstelling voor de taal begint te ontluiken. Verheugend, want het wordt hoog tijd dat de publieke opinie zich gaat verzetten tegen de verslonzing van onze taal.

Wat zegt men van het volgende staaltje: 'Taalcursussen. In het volgend nummer zal volledig verschijnen de opgave over welke avonden de cursussen in de vreemde talen verdeeld zijn *e n w o r d e n d e z e* gehouden in de.... school'. Het is te hopen dat, als de leerlingen die vreemde talen straks onder de knie zullen hebben, zij ook het Nederlandsch eens aan de beurt laten komen. Maar dan maar op een andere school!

Tusschen twee haakjes: deze inversie is de alleen-echte en veritabele 'Tante Betje'; men heeft sedert deze aanduiding gemeengoed is geworden, den naam Tante Betje toegepast op allerlei taalzonden, maar dat is niet goed. De schepper van deze benaming - Charivarius - had opgemerkt dat de gewraakte wijze van uitdrukken in het bijzonder in trek was bij dames van de vorige generatie, bij onze tantes dus; en Mevrouw Elisabeth - alias Tante Betje - is nu de personificatie van het euvel dat, het moge dan nog niet geheel zijn verdwenen, toch goed op weg is om onze ongestuvige stranden te verlaten!

Van onze leden.

'B.D.' - 'Zou er iets tegen zijn', vroegen wij, 'een officier, die den dienst heeft verlaten, aan te duiden met: i.r. (in ruste)?

Een heeleboel tegen, zeggen de leden: de gedachte aan het afgelopen zijn der (militaire) activiteit mag niet het beeld oproepen van den werkloozen flaneur of sociëteits-habitué, of doen denken aan de rust van het graf. 'In ruste gegaan'? Ik wil U wel zeggen, dat ik mij op Marinegebied geenszins als 'in ruste' beschouw en daarvoor nog dikwijls werk; en denk maar eens aan dien bekenden Opperofficier, die nog wel voorzitter is van een zeer belangrijke commissie! Goed; dus niet 'in ruste'; dan houden wij het maar op gepens. En anders, zegt een medelid, bezigen wij maar de aanduiding *o u d* -; wij hebben reeds als zeer gebruikelijke en m.i. goede termen: oud-minister, oud-hoogleraar, oud-gezagvoerder, oud-directeur enz. Het voorvoegsel 'oud-' lijkt mij nog verkieselijker dan 'gewezen'.

Waardeering.

'Vindt hetgeen Onze Taal doet wel voldoende waardeering? Weet het groote publiek wel wat er door Onze Taal wordt verricht? En zoo neen, wordt het dan geen tijd dat wij eens wat meer bekendheid geven aan ons werk? Het getuigt stellig van een zekere waardigheid, in stilte te werken en de resultaten niet aan de groote klok te hangen, maar te groote bescheidenheid schaad!'

Aldus eenige leden. Wat moeten wij daarop zeggen? Wij zijn een onderling genootschap en wat wij doen, doen wij voor elkaar. Natuurlijk zou het ons een lief ding waard zijn, als iedere Nederlander zich genoopt zou gevoelen tot ons werk toe te treden, maar er om vragen kunnen wij moeilijk. Hier ligt een taak gereed voor onze leden; als ieder in zijn kring zou trachten medestanders te vinden, zouden wij al spoedig een eind op weg zijn. Dat het mogelijk is, heeft Dordrecht bewezen!

En waardeering? Inderdaad, soms zou een weinig meer waardeering - althans: bewijzen van waardeering - ons het werk vergemakkelijken. Maar laat ons niet klagen; wij hebben pas het bewijs gekregen dat onze Regeering ons werk welgezind is en dat hetgeen onze Deskundigen voor ons - voor ons volk! - doen, haar instemming vindt. En dat vergoedt weer veel!

Interesse

- Dit woord was vroeger (d.w.z. eenige jaren geleden) hier te lande in de spreektaal nagenoeg onbekend. Men gebruikte al naar gelang het woord 'belang' of 'belangstelling'. Tegenwoordig hoort men in ieders mond 'interesse' met goeden en verkeerden klemtoon. M.i. dienen wij tegen dit minder mooie en zeker on-Nederlandsche insluipsel te velde te trekken. Het is, dunkt mij, zeer zeker belangwekkend (dus niet 'interessant') vast te stellen, dat de Duitscher, die vroeger uit gebrek aan een eigen woord, uitsluitend het woord 'interesse' en 'interessant' bezigde, nu meer en meer van 'Belang' en 'Belange' (meervoud) spreekt. Vlakbij staat het eveneens nieuwe Deutsche woord, 'belangreich', dat 'bedeutend' pleegt te vervangen. Wij Nederlanders spreken tegenwoordig meer en meer van 'beduidend', inplaats van het vroeger meer gebruikelijke 'belangrijk'. Een 'Werkman' is bij ons gemeenlijk 'Arbeider' geworden. De Deutsche 'Arbeiter' wordt steeds meer tot 'Werkmann' bevorderd. Ik heb vroeger reeds op andere voorbeelden van onderlingen ruil gewezen! Zouden wij over honderd jaren Duitsch spreken en de Duitschers Nederlandsch?

(V-n)

Bijlagen

- De 'Letterkundige Kroniek' van een van onze dagbladen spreekt over 'een eerlijk verdiende boterham met b i j l a g e n'. Wij begrijpen best wat de schrijver bedoelt; hij bedoelt een boterham met 'o p s n i t'!

Dieseltreinen die overnacht staan.

In het weekblad De Ingenieur van 16 Juni 1939 (nr. 24, 54e jrg.) leest men op blz. v. 31 de volgende zin: 'De monsters gebruikte olie worden uit het carter getapt na overnacht staan van den dieseltrein, die den vorigen avond het depôt is binnen gekomen.

Dit technische Nederlandsch zal wel afstammen van het Duitsch, waarin men heel goed kan spreken van iets dat 'über Nacht' staat. In het Nederlandsch moeten we zeggen: gedurende den nacht, den heelen nacht. De geboorte van 'overnacht' is misschien vergemakkelijkt door het goed Nederlandsche 'over dag' (twee woorden). Maar dan alleen op den klank af, want dit laatste beteekent niet 'den heelen dag' doch eenvoudig 'niet 's nachts'; het tegenovergestelde van "'s nachts' is 'over dag'. De Duitscher drukt dit uit met 'am Tage', terwijl het Duitsche 'tagsüber' voor 'den heelen dag' geldt.

Dus 'over nacht' of 'overnacht' is geen Nederlandsch; ik verneem nochtans van iemand die op een laboratorium werkzaam is, dat men daar heel gewoon spreekt van 'iets overnacht laten staan'.

W.D.

Ijl-

- Wie haast heeft, schrijft niet, maar telefoneert; wie erge haast heeft, telefoneert 'dringend' en wie verschrikkelijke haast heeft, vraagt een 'ijlgesprek' aan. Zoo wil het de administratie van de P.T.T.

Is dat goed Nederlandsch? Het oude 'ijlbode' kennen wij zoo goed als niet meer; van 'ijlgoed' zijn wij nu af; wat hebben wij dan nog voor samenstellingen met ijl-waarnaar wij ter rechtvaardiging van ons 'ijlgesprek' kunnen zien?

Stram

- De krant bericht het overlijden van den bekenden generaal Sir Ian Hamilton, 'den eens zoo strammen Schotschen krijger'. Dat een man van diep in de tachtig wat stram is geworden, spreekt van zelf; die omstandigheid bij zijn dood met nadruk te vermelden, is ongerijmd.

Maar het zal wel de bedoeling zijn geweest juist de flinkheid, de militaire verdiensten van den overleden generaal in het licht te stellen en die weer te geven met 'stramheid' is weinig mindere dwaasheid.

Vertalers

- Een omroeper bij de radio sprak van den Amerikaanschen Minister van P.T.T., daarmede bedoelende den Postmaster general of the U.S. Ik weet van een Nederlandsch justitie-ambtenaar, die een beëdigd translateur (leeraar in het Duitsch) er op attent moest maken, dat men tegenover een Duitschen beklagde niet moet spreken van 'das öffentliche Ministerium', maar van 'die Staatsanwaltschaft', omdat het de Duitscher was die de vertaling begripen moest.

Miskende onzijdigheid.

'... dat Bullit Amerikaanse interventie in het vooruitzicht zou hebben gesteld, indien Frankrijk en Engeland de spits maar afbeten.'

Dat kunnen Frankrijk en Engeland niet doen... want spits is (hier) onzijdig; h e t spits.

Benutten

- 'Benut de papierbakjes', leest men op de vuilniskarren in Den Haag. Verkeerd; 'benutten', in den zin van: gebruik maken van iets, dat bepaaldelijk voor dit gebruik bestemd is, is Duitsch.

Men kan, als men wil, 'iets benutten' bezigen in den zin van: zich iets ten nutte maken, een (bijkomend) voordeel trekken uit iets.

Wie een verbruikt tramkaartje in een papierbakje deponeert, m a a k t g e b r u i k v a n , b e z i g t dit papierbakje. Wie echter op een warmen dag zijn voorhoofd wil afwisschen en, niets anders bij de hand hebbende dan zoo'n papierbakje, het gebruikt om er even zijn hoed op te leggen, zou kunnen zeggen: ik benut het.

Opdrukken

- 'Vrachtbrieven, waarop de firmanaam is o p g e d r u k t .' Dit 'opdrukken' hier heeft een Duitschen klank. Het Wb. d. Ndl. Taal heeft blijkbaar geen bezwaar tegen 'opdrukken' in een zin als: Briefomslagen met opgedrukt adres - en dus zullen wij het maar niet uitspreken, dat 'Briefomslagen met het adres e r o p gedrukt' ons beter toeschijnt. Maar als wij, zooals in ons voorbeeld, dit o p reeds hebben genoemd, kunnen wij zonder eenige vrees voor misverstand, voor het laatste woord van den zin g e d r u k t zeggen.

Over

- De kranten vermelden tegenwoordig herhaaldelijk, dat deze of gene o v e r de radio heeft gesproken. Dit 'over' is Engelsch; wij zeggen: door middel van de radio, of: door de radio.

(De Engelschen spreken van de 'wireless' en zij hebben ook een werkwoord 'to wireless'. 'Mr. X wirelessed to-day'. Grappig!)

De Nederlandsche spoorwegen aan het woord

- Aankondiging op een station 'ergens in Nederland': 'De volgende v e r k e e r e n zijn gestremd...' Vroeger placht de spoor behoorlijk acht te geven op de eischen van de taal, maar tegenwoordig is het mis. 'Het kan verkeeren', zei Brederoo.

Strassenbild

- 'Wat het meest opvalt in het s t r a t e n b e e l d van Kopenhagen, is dat er zoo weinig Deutsche soldaten zijn te zien en dat de bevolking zich d e r m a t e beheerscht.'
Wat het meest opvalt in onze kranten is, dat er zooveel verhaspelde Deutsche woorden zijn te zien en dat de schrijvers hun taal zoo weinig beheerschen!

De taal en het volk.

Binnenkort zal in ons land een tentoonstelling worden gehouden; er hebben zich eenige comité's gevormd, die de voorbereidende werkzaamheden verrichten en natuurlijk is er ook een Hoofdcmité. Dit 'Hoofdcmité' doet nu een beroep op ons, Nederlanders, om tot het welslagen van de tentoonstelling mede te werken. 'Wij rekenen op Uw', roept het ons toe in een circulaire, die het ons toezond.

Als nu maar vele Nederlanders zullen antwoorden: 'Uw kunt op ons rekenen', komt het met die tentoonstelling best in orde.

Chapelle ardente

- In het verslag in een der dagbladen van de plechtigheden bij het uitgeleide van de dooden der O 11 lezen wij: 'In de chapelle ardente van het marinehospitaal waren de drie lijken van de jonge menschen opgebaard.' En verder: 'Voor de chapelle ardente stond een vuurpeleton van twaalf matrozen opgesteld.'

Waarom hier dit vreemde woord? 'Ardent' wil zeggen: brandend, gloeiend, vurig; 'le buisson ardent' het brandend braambosch (waarin God tot Mozes sprak). 'Chapelle ardente' verlichte kapel om een praalbed. Beter ware hier geweest: rouwkamer, of iets dergelijks.

Schoenmakerstaal

- Een vreemd taaltje is het, dat onze schoenmakers gebruiken. Zij spreken van het 'zwicken' van de schacht, en bedoelen daarmee het bevestigen van de schacht op de binnenzool, met kleine krammetjes; de versterking van de voetholte bij een schoen heet de 'cambereur'; wij hooren van een 'heelgrip', van 'inplak', dat is de kurkmasse die tusschen de zool en de binnenzool wordt aangebracht, van 'tacks', spijkertjes, waarmee het overleer aan de binnenzool bevestigd wordt....

Waarlijk, onze taal moet wel arm zijn, dat het noodig blijkt, ter uitdrukking van eenvoudige begrippen, drie vreemde talen ter hulp te roepen!

Krantentaal

- De dagbladpers, bij het overlijden van Louis de Vries. 'Wanneer hij in 1931 zestig jaar wordt, heeft hij 400 rollen op zijn naam.' 'Zijn talent, waar het de rollen vond die hem lagen, was geheel eigen.' 'Hij was een speler, die zijn groote gaven volkomen tot gelding kon brengen.'

Er van

- Een onzer medeleden maakt aanmerking op den zin 'men geve zich rekenschap ervan, dat...' en wil daarvoor zeggen: 'men geve er zich rekenschap van'.

Inderdaad een verbetering, dunkt ons. De gewraakte constructie klinkt ons min of meer Duitsch in de ooren; bovendien mogen wij 'er' en 'van' niet aaneenschrijven. Hiervan, dáarvan, maar èr vàn.

De mot in de taal!

'Tegenwoordig', zegt de mot, 'is haast nergens meer een draadje wol te vinden, wat ik lekker vind.'

Noem het maar lekker, als er nergens meer iets te eten is!

Hoeveelheidsdaling

- 'Er viel verleden jaar een grootere hoeveelheidsdaling ten opzichte van het jaar te voren te constateeren bij de import dan bij de export.' Niet erg fraai gezegd; door het plaatsen van de woorden 'bij de import' na 'verleden jaar' zou de zin beter loopen. En 'hoeveelheidsdaling', wat is dat nu voor een woord! Het bezigen van zulke samenstellingen duidt op een zekere 'taalgevoeligheidsdaling'!

Aanwendings-mogelijkheden

- 'Toch zijn de toepassings-mogelijkheden (van bierviltjes) hiermede niet uitgeput.' Onuitputtelijk, evenals de taalverhaspelings-mogelijkheden!

Feit is

- 'Misschien is het risico van een politiek van beperking van crediet tot dusverre niet acuut - feit is, dat...' Bedoeld is blijkbaar: het is een feit, dat... Tatsache ist...?

Qua

- 'Omdat men doordrongen is van de o n o m s t r e d e n waarheid, dat men q u a materieel nooit genoeg kan hebben.'

Ruikende ooren

- In een krantenfeuilleton werd gesproken over iemand, wiens ooren er uit zagen alsof zij nooit zeep geroken hadden!

K.L.M.-taal.

- 'Gelegenheid tot boeking van jeugdige passagiers op elk Indiëvliegtuig.'

Taalzorg overal!

Dat de noodzakelijkheid tot verweer tegen taalmisbruik zich niet alleen hier en in de omringende landen doet gevoelen, toont een artikel, dat wij vonden in het Zweedsche dagblad 'Nya dagligt allehanda'. Het behandelt de taal, gebezigd in een nieuwe uitgave van een voetbal-reglement en draagt den titel: Zuiver Zweedsch - ook bij de voetbalregels.

Nadat de redactie een aantal feilen in het licht heeft gesteld, zegt zij:

Het is stellig niet onze bedoeling het voetbalverbond, of de deskundigen van de Rijkscommissie, die bij het vaststellen van het reglement hun bijstand hebben verleend 'een hak te zetten', maar het komt ons voor, dat in deze tijden, nu zelfs de Rijks- en militaire Overheden aangespoord worden, hare aankondigingen in begrijpelijk Zweedsch te schrijven, de sportvereenigingen denzelfden weg dienen in te slaan. De sport behoort immers aan de jeugd - tenminste, dat behoorde zoo te zijn - en het is van groot belang, dat deze jeugd een taal te lezen krijgt, die zij kan herkennen en begrijpen. Het mag met de regels en de voorschriften niet zoo ver komen, als met dien professor in Upsala, die aan het einde van een erg ingewikkelde verhandeling verklaarde: 'Nu heb ik iets geschreven, dat buiten mij alleen onze Lieveheer begrijpt....' en die, toen hij het geschrevene nogeens aandachtig had bestudeerd, moest bekennen: 'Ik geloof nu dat alleen onze Lieveheer het begrijpen kan'.

Vroeger had onze krant, die herhaaldelijk aandringt op het bezigen van 'riktig svenska', al eens geschreven: "Fertigstellen" is een heel goed Duitsch woord; maar daarom is "färdigställa" nog lang geen goed Zweedsch!

[Nummer 6]

Na den storm.

Sedert wij, van Onze Taal, den laatsten keer met elkander spraken, is er, te rekenen naar den kalender, slechts een maand voorbij gegaan; - naar ons gevoel liggen er jaren tusschen toen en nu. De woedende storm, wiens dreigend grommen ons reeds zoo lang had verontrust, is over ons heengetrokken en waar eens een bescheiden geluk woonde, heerscht thans diepe verslagenheid. Onze gedachten gaan uit naar hen, die het liefste dat zij bezaten, hebben moeten afstaan, de velen, die thans in diepen rouw zijn gedompeld.

Toch mogen wij niet toegeven aan den natuurlijken drang om, bij zoo overstelpend leed, moedeloos en werkeloos neer te zitten, maar moeten wij, berustend en bouwend op Gods voorzienig bestel, de plichten, die het leven ons oplegt, weder op ons nemen, hopende en vertrouwende dat na deze dagen van beproeving, andere tijden zullen komen, waarin vrede en rust zullen heerschen en een nieuw geluk zal ontluiken.

Dit zal noodig zijn: dat wij allen, in eendrachtige samenwerking, trachten die waarden te behouden, die, buiten onzen wil, ons niet ontvallen kunnen - waarden, die niet in geld zijn uit te drukken, maar zonder welke een volk niet kan voortbestaan.

En daartoe behoort stellig de liefde tot de taal, de liefde tot de klanken, in welke wij elkander als volksgenooten herkennen, de eerbied voor onze eigen taal, waarmede het eigen volksbestaan zoo onverbrekelijk samenhangt.

‘-Bestendig’

In een advertentie in het maandblad *Onze Vloot* vraagt een firma onze aandacht - onze welwillende aandacht blijkbaar - voor de door haar vervaardigde ‘zeeluchtbestendig verchromde stoelen’.

Laat ons die stoelen nu eens buiten beschouwing laten en onze aandacht bepalen tot het gebezigde woord *z e e l u c h t b e s t e n d i g*. Mag dat aanspraak maken op onze welwillendheid?

Beschouwen wij het eerste lid van de samenstelling: *zeelucht*, dan zien wij dat hier weer de bekende opvatting voor den dag komt, dat een woord zooiets als een definitie moet inhouden. Wij weten dat deze opvatting fout is; een woord is geen definitie, maar een flits, een code-teeken, een signaal. Wat wij hier willen uitdrukken, is dat iets goed blijft op, - kan tegen (de werking van) *d e z e e*. Of dat nu het water, de lucht, de golving, de lichtwerking is, kan men daarlaten. Iemand is *z e e z i e k*; of het komt door de beweging, en welke soort van beweging, of door iets anders, komt niet tot uitdrukking; ook niet dat het door de ‘werking’ van de zee is. Eenvoudig ‘door de zee’. Zeeziek, treinziek, wagenziek.

Laat ons dus om te beginnen dat ‘zeelucht-’ vervangen door ‘zee-’.

En nu het tweede lid: *-bestendig*; en als wij dat nader beschouwen, krijgen wij dat vage gevoel van onrust, dat ons steeds besluipt als wij ons al te dicht wagen bij de grens van ons taaleigen.

B e s t e n d i g. Als ‘bestand’ ook attributief, dus als bijvoegelijke bepaling, in gebruik was, dan lag voor de hand: *z e e b e s t a n d*. En als bijwoord zou dat denkelijk ook wel gaan: zeebestand verchromd. Maar ‘zeebestande verchroming’ zullen wij misschien, om het ongewone er van, attributief niet willen, al zouden wij het praedicatief: die verchroming is volkomen ‘zeebestand’, wellicht aanvaarden.

Toch, als het wat gewend zou zijn, zou ‘zeebestande verchroming’ nog niet zoo kwaad klinken; en wij zouden dan ook kunnen spreken van: lichtbestand behangsel.

De verhindering van het attributief gebruik van ‘bestand’ zal wel liggen aan de noodzakelijke aanvulling met een voorzetselbepaling: bestand tegen..., zooals: bewust van..., getrouw aan..., ingenomen met..., vrij van... (bijster, met acc. bep.; moede, zat, met genitief).

Maar als nu die aanvulling niet meer noodig is, doordat, in een samenstelling, het eerste lid ze vervangt, dan vervalt ook de belemmering.

En dan krijgen wij: een levensmoede vrouw, een plichtgetrouwe dienaar, een zelf-bewust heer, klasse-bewuste arbeiders, stand-bewuste families, belasting-vrije gemakkelikheden, een pasklaar costuum, een bouwklaar stuk grond. Ja, wij zouden kunnen spreken van een spoorbijsteren padvinder. Over de grens? Stellig niet; wij blijven nog steeds binnen de perken.

Z e e b e s t e n d i g; ‘bestendig’ kwam in ouder tijd volgens het *Wb. der Ndl.* Taal wel eens voor, in de beteekenis: standhoudend tegen de werking van iets; maar de voorbeelden, die het *Wb.* geeft, zijn alle praedicatief. Daarentegen kwam ‘bestandig’ ook wel attributief voor: ‘wat bestandige materialen zijn tegen het vuur’. Al zouden wij dus, taalkundig, geen absoluut bezwaar mogen maken tegen het in zwang komen (brengen) van *-bestendig*, omdat de beteekenis ‘duurzaam’ daaraan toch ook eigen is, die heel dicht bij ‘verdurend’ ligt (die verchroming is duurzaam, ook op zee = verduurt de inwerking van de zee), zouden wij toch aan *-bestandig* de voorkeur geven en wel ten eerste omdat het woord ‘bestendig’ nu eenmaal een andere beteekenis het eerst oproept: (zich) gelijk blijvend (vgl. *bestendigen*), en vooral

omdat ten tweede het praedicatieve 'bestand' zoo bijzonder goed met het attrib. 'bestandig' zou kunnen afwisselen. 'Die - is zeebestand; de zeebestandige -'. En ten derde omdat de klankwisseling ('umlaut' zeggen de taalgeleerden daar tegen) een historisch bepaald verschijnsel is; in een n i e u w gevormd woord komt deze niet te pas.

B e s t e n d i g is het oudere, b e s t a n d i g een nieuwer, en in het nu besproken gebruik vrijwel een nieuw woord. (Vgl. behendig, maar uitlandig).

Het type 'zeebestand - zeebestandig' zou model kunnen zijn voor talrijke soortgelijke vormen: vuur-, water-, licht-, zuur-, enz.

Maar als wij nu eens gingen uitzien naar een eenvoudiger, korter woord voor ons doel? Wij hebben -vast in 'vuurvast'. Maar dit woord is vrij jong, en wij zoeken een woord, dat verankerd is in ons taaleigen.

Nu ligt er voor ons een catalogus van een kweekerij, waarin men ons aanbiedt: cacteeën, die gegarandeerd 'winterhard' zijn, dus bestand zijn tegen de werking, den invloed van den winter. In Z. Nederland spreekt men van 'zee-hard': bestand tegen de werking, den invloed van de zee (gezegd van bevaren zeelieden, die geen last van zeeziekte hebben of van andere belemmerende werking der zee). En in N. Nederland (Wb. der Zwaansche Volkstaal, door Dr. G.J. Boekenooogen) heeft men zweep-(zweep-)hard, gezegd van een paard, dat niet meer naar de zweep luistert, dus: ongevoelig, immuun is voor de werking van de zweep.

Als wij nu eens het bestaande 'zeehard' gingen uitbreiden van personen tot zaken, en van 'zeeharde verchroming' en 'zeehard verchroomd' gingen spreken? En dan van: vuurhard email, vuurharde klei, vuurhard vaatwerk?

Dat zou waarlijk nog zoo gek niet zijn. Zoowel het tegenwoordige begrip 'hard' (let wel, vroe-

ger ook 'sterk', vandaar de vele oud-Germ. persoonsnamen op -hard, en daarnaar weer de substantieven op -aard, -erd), als de associatie met 'harden', 'gehard tegen' maken dit woord, naar het ons voorkomt, zeer geschikt voor al wat door h a r d h e i d , die voor schadelijke invloeden onaantastbaar blijft, gekenmerkt moet zijn. Zoo zou men palen, die in den grond, in het water niet vergaan, grond-, waterhard kunnen noemen. En, waar noodig, kunnen spreken van wind-, lucht-, licht-hard, enz.

Wat zeggen onze leden hiervan; zullen wij eens probeeren dit '-hard' er in te krijgen?

Van onze leden.

Korte taalvorm

- Een van onze leden vestigt onze aandacht op een zin, dien hij onlangs in een dagblad vond. Deze zin luidde: 'Werkeloozen hebben den grond omgespit en er jonge frissche planten uitgezaaid'. Ons medelid keurt deze wijze van uitdrukken ten sterkste af.

Wij zullen den gewraakten zin stellig niet in bescherming nemen; natuurlijk worden de planten niet uitgezaaid, maar het zaad, waaruit naar wij hopen die planten zich zullen ontwikkelen. En het spreekt van zelf dat de planten, die wij uit dit zaad zullen zien opkomen, jong zullen zijn en dus een frisch aanzien hebben.

Maar laat ons toch niet al te scherp kijken doch trachten uit de weinige woorden ons het beeld te vormen, dat de schrijver heeft willen oproepen. Als de tuinman ons vertelt dat hij spinazie heeft uitgezaaid, zullen wij hem toch niet gaan zeggen dat hetgeen hij uitzaaide spinazie z a a d was! En als een dichter spreekt van de 'smettelooze sneeuw die neerdwarrelt' dan wijzen wij hem er immers niet op dat sneeuw, zoolang zij nog 'neerdwarrelt', altijd 'smetteloos' is!

Etymologie

- Onze leden interesseeren zich dikwijls voor de etymologische beteekenis van woorden, die hun aandacht hebben getrokken en wij moeten erkennen dat wij zelven ook wel eens graag in Franck-Van Wijk bladeren. Toch verdient het voor ons geen aanbeveling al te zeer aan deze neiging toe te geven en onze Raad moedigt dit ook niet aan; de meesten van ons kunnen een etymologisch woordenboek toch niet hanteeren.

Zoo sloegen wij eens Van Wijk op om te zien wat 'eigenlijk' ons g e n o e g beteekende, maar heel veel wijzer werden wij er niet door. En ten slotte namen wij maar weer onze toevlucht tot het Woordenboek der Nederlandsche Taal: dat zou tenminste 'verstandige' taal spreken.

En het sprak verstandige taal, en wel door R. Hildebrand voor ons te citeeren. 'Te recht mocht Hildebrand zeggen: "Auf die frage aber, was denn unser g e n u g sei, ist die sicherste antwort: das sprachbewusstsein fragt sich gar nicht mehr darnach, und braucht es auch nicht"'. Punctum!

Prullaria

- (Uit verschillende publicaties.) Iemand, die geduld uitoefent - die zijn hoed en zijn jas op de coach (couch, sofa) legt - die bij zinnen is - van zinnen is - die zich beheerscht naar buiten 'toe' - die door een ander kansloos geslagen wordt - die voorwaarts ziet naar (looking forward to) - die toestanden ingaand beschrijft. - Koersen die aantrekken - valuta's, die hetzelfde doen, maar dan helaas weer afbrokkelen - Berlijn is afbrokkelend voor aandelen. Een diepe erkenning - het is voor eens en allemaal (voorgoed) voorbij - de vrouwen waren vertegenwoordigd (moest zijn: tegenwoordig) - elk zou (beiden zouden) om half elf daar zijn - zeventig mariniers (hier: zeelieden of schepelingen; mariners) - geen controle op geldschietbanken - een nergens helder verwoorde psyche - te ingelichter plaatse - misdadigers, die zich weigerden over te geven - het Gedroogde garnalenbesluit 1936 - een oud-hoofdkantoorhoofd der P.T.T. - negermuzieken - schrijvens - het ketelhuis van een schip. (Dit laatste moet zijn: ketelruim; aan boord van een schip spreekt men van een huis voor iets dat op het dek gebouwd is, dekhuis, stuurhuis; wat benedendeks ligt, noemt men ruim, kamer: proviandruim, kruitkamer, machinekamer.)

(M-n)

Stijlverwarring

- Wat men gewoonlijk het volk noemt kan soms aardige uitdrukkingen bedenken. 'Ik plof je neer', had onlangs een beklagde zijn tegenstander gedreigd, en 'je hebt mij niet gezien' is heel populair tegenwoordig voor: ik weet nergens van, of: ik wil er niet mee te maken hebben.

Wanneer nu dergelijke uitdrukkingen maar niet in ernst overgenomen worden door hen van wie verwacht mag worden dat zij beschaafd Nederlandsch zoo niet spreken, dan toch in ieder geval schrijven zullen.

'Men trekke zich hier niets van aan' schijnt een te deftige zinswending te zijn voor een van onze dagbladen. Dit ging zich eens te buiten aan de uitdrukking: 'je doet maar of je neus bloedt'. 'Uitzoeken' in plaats van 'uitmaken' of 'onderzoeken' ('ze moeten het maar uitzoeken') en 'voor elkaar' in plaats van 'in orde' (dat is voor elkaar) hebben al burgerrecht gekregen; auteurs ontzien zich niet om van een stel te spreken voor een paar (een verloofd stel) en een student beklagde zich in een ingezonden stuk dat de spelling Marchant afgekraakt wordt.

(M-n).

Gedegen

- 'Een gedegen boschlandschap'. Hier is het woord g e d e g e n weer ten onrechte gebruikt. Wij hebben herhaaldelijk in het licht gesteld, dat 'gedegen' is: vast, dicht, compact, sterk. Een gedegen betoog, dat gaat; maar 'een gedegen stijl', 'een gedegen mensch' gaat niet. En dat geldt ook voor 'een gedegen landschap'.

Plotseling

- Nog steeds viert plotseling hoogtij; geweren en andere vuurwapenen gaan plotseling af, een schot weerklinkt plotseling en nu is weer een schip plotseling op een mijn geloopt. Hoe anders dan 'plotseling' zou dat geweer kunnen afgaan, of het schot weerklinken; en hoe anders stelt men zich wel dat loopen op een mijn voor? Met schuren en schaven, trilling van het schip, telefoongerinkel, volle kracht achteruit, schip onwrikbaar.... toch op een mijn geloopt?

Het is het onverwachte, het onverhoedsche van de gebeurtenis, dat men in het licht wil stellen, het verrassende, het overrompelende; maar dat kan immers wel uitgedrukt worden anders dan door dat plotseling.

Spreiding

- 'Den laatsten tijd ontmoet men het woord spreiding. Is dat wel een woord? "Spreiding van vacaties". Waarom niet verdeeling?'

Ongetwijfeld is het een woord; het Wb. d. Ndl. Taal geeft er voorbeelden van. 'De spreiding van het want; van een schot hagel'. 'Eene spreiding bladriet, eene spreiding van losgesnedene rijsbossen.' Maar al is het een woord, daarom behoeft het in het door ons lid gegeven voorbeeld nog niet op zijn plaats te zijn; wij zouden denken dat wel niemand iets tegen het bezigen van 'verdeeling' zal hebben.

Air-hostess

- Een lid vraagt ons nog eens de aandacht te vestigen op dit vreemde woord, dat op weg is om in ons spraakgebruik opgenomen te worden. Een kleeding-magazijn prijst in de krant zijn 'Londonair-costuums' aan; moeten wij daarin berusten, vraagt hij.

Dat 'air-hostess' hebben wij al eenige keeren gesignaleerd, maar het schijnt moeilijk te zijn een goede Nederlandsche uitdrukking voor de bedoelde functie te vinden.

En dat 'Londonair' moeten wij maar stilzwijgend voorbijgaan; hoe minder wij van zulke dwaze verzinsels nota nemen, hoe eerder zij verdwijnen.

Eigenaardige meervoudsvormen

- Wij kennen allen de samenstellingen procureurs generaal, gouverneurs generaal, advocaten generaal; het lijkt logisch dat wel het zelfst. n.w. den meervoudsvorm aanneemt, maar niet het bijv. n.w. Maar nu wordt huzaar tot motorrijder gemaakt; dat is ook nog gemakkelijk: huzaar-motorrijder, zooals ook: sergeant-schrijver, luitenant-kwartiermeester enz. Men is het eene zoowel als het andere, of men heeft een zekere functie in een bepaalden rang.

Ik heb echter gezien dat er een corps huzaren-motorrijder gevormd is en dat lijkt mij pure dwaasheid. Mij dunkt: beide zelfst. naamw. in het meervoud, of alleen het laatste.

M-n.

Liquor suderansi

- Vele menschen drinken tegenwoordig sinaasappelsap. Natuurlijk mag dit woord in Nederland niet worden gebruikt; men zegt jus d'orange, hetgeen in lunchroom-taal is geworden s u d e r a n s .

Eenige dagen geleden vroeg een vriend van mij in zulk een inrichting een glas tomatensap. De Hebe van de lunchroom zeide niet te weten wat bedoeld werd. Mijn vriend maakte haar duidelijk, dat hij het uit tomaten geperste vocht op het oog had. Waarop de juffrouw zeide: 'O, u bedoelt een tomaten-suderans'.

(H.P.)

Waarom?

- Waarom geven tal van dagbladen (onder meer het Alg. Handelsblad, dat overigens dikwijls op de bres staat voor het behoud onzer taal) de voorkeur aan 'belligerenten' boven 'oorlogvoerenden'?

Waarom wordt er geschreven over 'illegale' vluchtelingen, en niet over onwettige of onrechtmatige?

En waarom spreken wij zoo dikwijls over 'doktoren' in plaats van dokters? 'Doctoren' is het meervoud van d o c t o r , d.w.z. van iemand die gepromoveerd is, wat de meeste artsen (dokters) niet zijn.

-Wezen

- Er is een nieuw maandblad verschenen, dat den titel voert van: Christelijk Instellingswezen, Tijdschrift voor Ziekenhuizen, Kerken, Pastorieën en Scholen.

Als de oprichters geweten hadden welk een hekel onze Raad heeft aan dat -w e z e n , zouden zij voor hun blad denklijk wel een anderen naam hebben gekozen.

'Dr. ir. J.A. Ringers zal leiding geven bij het herstel van het verkeerswezen,' Ook hier behoeven wij dit '-wezen' niet; 'het verkeer' is reeds voldoende. 'Vervelende wezens.'

Bouwklaar

- 'De nieuwe uitleg van de stad (Batavia) is verzekerd door het b o u w k l a a r maken van....'

Een verheugend voorbeeld van zorg voor de taal geeft deze correspondent van een van onze groote bladen, door het bezigen van het goede Nederlandsche woord, waar het veelgeliefde 'bouwrijp' niet op zijn plaats geweest zou zijn.

Meenen

- Een lid schrijft: In de aflevering van Januari lees ik 'Een van onze leden heeft meenen op te merken....'; ga ik naar mijn gevoel te werk, dan zou ik zeggen dat

deze constructie toegelaten kan worden, maar ontleed ik den zin taalkundig, dan vrees ik dat ik hem moet afkeuren.

In tact

- 'De lading was gelukkig in tact gebleven'. Hier begaat men een fout door 'in' en 'tact' tot twee woorden te maken; het moet zijn *i n t a c t* (intactus = ongedeerd, gaaf, ongeschonden).

[Nummer 7]

IJ en y^{*)}

Onze schrijftaal veroorlooft zich de weelde van twee letterteekens voor één klank. Het ei van de kip is, in uitspraak, niet te onderscheiden van het IJ voor Amsterdam. Ondanks de pogingen tot spellingvereenvoudiging schijnt beider gebruik voorloopig te zijn bestendigd en dus zal ieder Nederlander zich ook in de toekomst rekenschap moeten geven van het gebruik van korte *ei* en lange *ij*.

Als lijdzame weifelaars zijn wij gedoemd te blijven twijfelen of de geijkte schrijfwijze voor eikenbeitsen niet eikenbijtsen is, of men een peil of een pijl op het beleid of op de belijdenis van de spellingcommissie kan trekken, of de aardbei van de honingbij is te onderscheiden, of men zonder feil kan schrijven, dat een vijl op een ijzerveiling voorkwam, of men Bei of Bey van Tunis of allebei kan schrijven, of men zijn nevenmensch werkelijk verrijkt door hem een Nederlandsch woordenboek aan te reiken, of men uitweidt en niet uitwijdt, wanneer men wijdloopig is, en waarom een kerk kan worden ontwijd, maar wild ontweid. In dit opzicht schijnt geen enkele leidsman ons uit ons lijden te willen brengen en het verbeiden van blijdere tijden blijft ijdel.

Bij alle wijzigingen der spelling bleven de *ei*- en *ij*-schakeeringen gehandhaafd. Ter wille van het 'historische aspect'? Die doodoener wordt wel verdedigd met het ontstaan in een grijze oudheid van het letterteeken *ij* uit twee *i*'s, of met klankverschillen, die echter in de algemeene, z.g. beschaafde, spreektaal volkomen te loor zijn gegaan en alleen in dialect nog voortleven. Of werd de afwisseling van *ei* en *ij* behouden ter vermindering van begripsverwarring in de schrijftaal?

'Toch twee letterteekens' leert de school - en zij behoedt de jeugd geenszins, zoals wij zullen zien, voor de verwisseling met een derde letterteeken! Tegen wil en dank schikt de brave Nederlander zich in den hem opgedrongen rijkdom. Maar die berusting der meerderjarige Nederlanders blijkt een bedenkelijke onverschilligheid, als men nagaat hoe het met de leiding der minderjarige landgenootjes is gesteld. Een analfabeet geldt in onze samenleving voor een beklagenswaardig individu. In ons land, dat zelfs tot in zijn verste koloniën den analfabeet meedoogenloos uitroeit, past het niet de juistheid dier opvatting in twijfel te trekken. Brave Nederlandsche ouders verheugen zich dus als hun kleuters de tooverformule gaan leeren, die hun den sleutel tot alle schriftuur zal verschaffen. Welk een verlossende vreugde als die kleine leergierigen het a-b-c tot en met x-ij-z

*) Wij plaatsen dit artikel van ons medelid met genoegen. Wel-is-waar beweegt het zich op het terrein van de spelling en neemt Onze Taal ten aanzien van den spellingstrijd een volstrekt neutraal standpunt in, maar de kwestie ij-y is voor zoover wij weten nooit een onderwerp van strijd geweest. Van zijn kant betuigt de schrijver zijn dank voor enkele wenken, die hij van de redactie ontving en die hij in zijn tekst heeft verwerkt.

zonder haperen kunnen opzeggen! Die klanken, nog versterkt door gezang, blijven elk hunner zijn leven lang bij. Zelf voelen wij ons weer in ons 6^e jaar verplaatst als wij het alfabet in melodie meeneuriën.

In de eerste schooljaren heeft de leerling een grenzenloos vertrouwen in onderwijzeressen en een onbegrensd ontzag voor onderwijzers. Achterdocht kent die leeftijd niet. Toch is de eerste valstrik voor de argelooze kinderen gespannen. Dat blijkt wanneer de onderwijzers van naam veranderen en 'leeraars' de opgegroeide kleuters een andere tooverformule, n.l. die van de algebra,

gaan bijbrengen. Dan bemerken de leerlingen, dat wat als **ij** wordt uitgesproken, zelfs in 2e of 3e macht, als **y** wordt geschreven en gedrukt. Hebben de leerlingen eenmaal de school verlaten, dan volgt een nog krassere ontgoocheling, wanneer taalkundige professoren hun aan 't verstand brengen, dat die **ij**, die hun vroeger als een onmisbaar element van 't Nederlandsche alfabet is ingeprent, een onding, een non-valeur, een bastaard is en feitelijk, zooals dat heet, lexicographisch niet bestaat. Het is een slag als hij, die in zijn aangebedene 'zij' als 't ware "t laatste woord" zag, haar niet als slot van het woordenboek vindt, maar na zigzag! Omgekeerd leest de studeerende 'zij' op de plaats waar 'hij' in het woordenboek behoorde te staan - o ironie -: hybridisch. Niet alle Nederlanders aanvaardden deze geleerde logica. Practische samenstellers van handboeken en adreslijsten verkiezen den nuchteren zin boven de onverteerbare wijsheid der dictionnaires. Zoo vindt men in den Rijkstelefoongids IJmuiden en IJsselmonde redelijk tusschen X en Z, maar in plaats van ijselijk of ijzeren vindt men in een woordenboek op die plaats yankee of yoghurt en moet men, als bij een ongelukkige gooi op het ganzenbord, ver terug, tot in de eerste helft van 't alfabet, naar de **i**!

Geen minister of onderwijs-inspectie, die in deze elementaire kwesties orde en regel brengt. Ergernis en tijdverlies bij 't opzoeken van namen en woorden blijven ons vertrouwen in het onderwijs ondermijnen. De schrijver Multatuli is indertijd door deze anarchie zóó baloorig geworden, dat hij in alle woorden de ypsilon in plaats van **ij** is gaan schrijven, met welke ondoordachte oplossing hij de anarchie slechts verergerde. Bilderdijk was ten deele hierin voorgegaan, door **hy**, **zy**, **wy**, **by**, enz. met ypsilon te schrijven.

Wij mogen ons niet laten meeslepen door de verbroedering der internationale taalmengers, maar moeten ons rekenschap geven van ons nationaal bezit. Wij hebben een letter, die in andere talen ontbreekt. Die letter geven wij niet prijs. Wij zullen des te steviger staan als wij de oorzaken der verwarring nader beschouwen.

Door de ligging van ons land hebben wij steeds veel aanraking met onze burens gehad, en naar gelang wij reizen, rijzen de moeilijkheden als 't ware rondom ons op. Onze taal neemt uit de omringende landen talrijke woorden over en in de spelling dier woorden komt dikwijls de ypsilon (**i** grec) voor. Door de overeenkomst in karakter, nog sterker in het geschreven dan in het gedrukte beeld, wordt onze oplettendheid op een zware proef gesteld. Wij worden al jong op een dwaalspoor gebracht als ons bij het dicteeren de **y** wordt aangeduid als **ij** zonder puntjes. In beeld moge dit ongeveer waar zijn, in klank allermint. De **y** drukt in alle Latijnsche landen den ie-klank uit, nooit den ei-klank, en aangezien de meeste vreemde woorden waarin ze voorkomt aan 't Fransch zijn ontleend, vereischt ze van ons een consequente behandeling als **i**.

Dat een huisschilder, die op een schutting of gebouw een opschrift heeft te schilderen, zich in die oorsprong en verschillen niet verdiept, is vergeeflijk. Maar dat ook architecten en ontwikkelde stellers van briefhoofden of advertenties zich aan verwarring bezondigen, is bedenkelijk. Groot geschilderde of gedrukte woorden dringen zich het meest op. Zijn zij onjuist, dan brengen zij de lezers, waarvan helaas vele niet al te sterk in hun spelling-schoenen staan, van de wijs.

Als een Hypotheekbank (= Hipotheekbank) zich aankondigt als Heipotheekbank door 't woord met een **ij** te schrijven; - als aan alle stations de Ned. Gist- en Spiritus Fabrieken, de Utrechtsche Beenzwart Fabriek en de Delftsche Lijm en Gelatine Fabrieken op kleurige borden hun product LYM (= lim) adverteeren; - als een villabewoner op zijn hek schildert VYVERHOF (= Viverhof); - als Bols zijn ZEER FYN OUDE GENEVER aankondigt, zonder de 'fine' van den Franschen sommelier

te bedoelen; - als de Gemeente Amsterdam op de halte-bordjes van de tram LYN schrijft, - dan raken de minder geletterden volkomen de kluts kwijt.

De verwarring in het gebruik der letters werkt ook een verscheidenheid in den vorm der letterteekens in de hand. Zonder systeem ziet men als hoofdletter de volgende varianten gebruikt:

Y y Y Ÿ ij U

U U U U U IJ

(wij bepalen ons tot eenvoudige blokletters, z.g. 'Antieken', met uitzondering van de laatste, een 'Plantijn').

Evenwel zijn als hoofdletter alleen de eerste voor de ypsilon en de laatste twee voor de **ij** juist. Hoewel hoofdletters van eenzelfde type in den regel alle dezelfde hoogte hebben, vertoont bij sommige lettertypen de IJ een doorhangende J, b.v. de Hollandsche Mediaeval en de Romaansche IJ.

Men mag de verwarring niet alleen aan onnadenkendheid of slordigheid wijten. Er zijn allerlei bijkomstige omstandigheden, die in ons land het heldere inzicht bemoeilijken. Vooreerst de erfenis der middeleeuwen. Onze vroegste scribenten waren opgevoed in de oude talen en dus gewend aan hun **y**. De uitspraak van een lange i als tweeklank begon in dat tijdperk eerst op te komen en de schrijfwijze daarvan in gesloten lettergreep (b.v. **sijn**, **mijn**) vertoonde hetzelfde beeld als, in 't latijn, de dubbele i aan het einde

van een substantief of eigennaam in den genitief (filij, Bonifacij, Ignatij). Met de drukunst nam de vermenging van i, ij en y hand over hand toe; tot in de 17e eeuw werkte dit na, en daar onze klassieke schrijvers uit die tijden helaas zelden in hedendaagsche spelling worden uitgegeven, wordt het onderscheid, dat den jeugdigen scholieren mocht zijn bijgebracht, bij hun meer gevorderd onderwijs weer vervaagd.

Vervolgens de dialecten, waarin de ie-klank in plaats van den ei-klank wordt gebruikt. Men denke aan de bewoners van Rijssen, die hun woonplaats Riessen noemen, en aan de Limburgers, die spreken van riejje (voor rijden), miene (voor mijnen), miel (voor mijl), mien (voor mijn), enz.

Ten derde het voortleven in talrijke familienamen van de vroeger gedachteloos ontstane verwarringen. Dat de naam Huygens met een **y** wordt gespeld is begrijpelijk, want die letter vervult daar de functie van **i** in de tweeklank **ui**. Zoo ook de Ruyter. Dat de familie van Lynden een **y** schrijft is juist, want zij noemt zich van Linden. Dat er twee namen Sypesteyn en Sijpestein bestaan, is overeenkomstig de uitspraak. Zoo ook Verspyck en van Spijk. Maar dat wij daarnaast lezen de Bruijn, Steijn, Heijn, Amelrooij, Ameijde, Kraaijeveld, enz. en dat Rijnbende (= Reinbende) adverteert: 'RYNBENDE's oude genever' is met het beste glaasje jenever niet af te drinken. Al is de Nederlandsche spelling thans verre van genormaliseerd, toch kan dat ideaal misschien eenmaal worden bereikt. Maar dat in eigennamen ooit de **ij** en **y** rationeel zullen worden geschreven is haast ondenkbaar, tenzij de dragers dier namen zelve meewerken en standverschillen of familieveten overwonnen worden die de Bruijn's tegen de Bruyn's en de Heijn's tegen de Heyn's mochten hebben!

Daarentegen is het normaal, dat een familie die in Frankrijk Moulin heet, zich hier Mouljn of Molijn is gaan schrijven, want de Fransche uitgang 'in' is het meest verwant aan onzen ij-klank. Eenzelfde geval als Constantijn naast het Fransche Constantin. Zoo zijn ook Colijn en 't Fransche Colin in overeenstemming.

Eindelijk de invloed der schrijfmachines, voor welke vervaardiging ons eigen land blijkbaar niet is geoutilleerd. Evenals het na lange jaren gelukt is badkranen te krijgen waarop men in het Nederlandsch kan lezen of het water koud is (in plaats van kalt of froid), slagen misschien de importeurs en de afnemers er in, schrijfmachines afgeleverd te krijgen, die, naast de **y**, de **ij** (op één blokje, niet in twee letters) vertoonen. Helaas gooit ook de Nederlandsche Telegraafdienst roet in het eten door in Hollandsche telegrammen elke **ij** als **y** over te brengen.

Als de **ij** voorkomt in de uitgang... lijk (woordelijk, welvoegelijk, enz.), spreekt men van een 'stomme **ij**'. Zij heeft daar een eigenaardigen, bescheiden uitspraak, die niet door **i** of **u** is te vervangen. Doch het feit, dat men dan van een 'stomme **ij**' spreekt, sluit in, dat zij onder andere omstandigheden klankrijk is. Laten wij daarom dezen klinker hoog houden en beschermen als een kenmerkend Nederlandsch bezit. Wij kunnen het letterteken **ij** niet missen. Men stelle zich eens voor, hoe men onze schrijftaal zou verduitschen door uitsluitend **ei** te gebruiken: zei schreeft mei, van Amsterdam aan het Ei, dat hei van de steile deik met een beil kwam aangeeid, enz. Fein!

Dus leve de **ij**! L a n g leve de **ij**, het onmisbare lid onzer gemeenschap! En daarnaast een plaatsje voor de **y** als gast.

FRITS LUGT.

Van onze leden.

Overtollig

- Een restaurant adverteert: 'In overvloedige hoeveelheid worden U de kostelijkste spijzen opgediend'. 'U' moet hier zijn 'voor U' en 'overvloedig' moet zijn 'overvloedig'; wanneer men heel sterk den nadruk wil leggen op dien overvloed, kan men spreken van 'overdadige hoeveelheid'. 'Hoofsche leckerny, En overdaed van spijs' (Vondel). 'Dat je ze behoeft te tracteeren met zo veel overdaad' (Langendijk). 'Overvloedig' heeft in het tegenwoordig spraakgebruik de beteekenis van 'overbodig', 'onnoodig', dikwijls met het bijdenkbeeld aan het onnutte en onwenschelijke der aanwezigheid van iets of iemand. 'Nu! ik zal U verlossen van mijn overvloedig gezelschap: ik ga al' (Van Lenep). 'Uwe tegenwoordigheid is hier overvloedig' (Bosboom-Toussaint).

Stootstijl

- Een van onze leden vestigt de aandacht op den z.g.n. s t o o t s t i j l , die, naar hij meent te hebben opgemerkt, meer en meer wordt toegepast. 'Het is heden mooi weer. Wat ik prettig vind.'

Nog steeds: 'boeken'

- 'Fliedners collectereis naar Holland heeft succes geboekt.' Als men nu nog maar Fliedner zelf die 'boeking' had laten verrichten, zou het nog wat geweest zijn, maar toegepast op zijn reis wordt dit boeken toch een woord zonder inhoud.

Wat een kinderachtig spel is dit toch!

Aantergen

- Een dagblad-artikel gewaagt: 'Wie de beweegkrachten herleidt dier knetterende epopee onzer aangetergde maar scherp tegentrompettende vrijheid, twijfelt niet... enz.' Wij voor ons twijfelen niet aan de aantergende kracht van dezen kletterenden literairen bombast.

W.D.

Tot mijn genoegen zie ik dat er meer leden zijn die er lijstjes op na houden van zonden tegen de taal, in gedrukte publicaties begaan. De heer Sanders heeft gelijk; de onnauwkeurigheden (beleefd uitgedrukt!) op taalgebied, welke onze groote dagbladen de wereld inzenden, doen vreezen dat deze organen van openbare voorlichting het ook op ander terrein zoo nauw niet nemen zullen. Intusschen is het toch wel heel erg dat zij de taal zoo verwaarloozen; dat zij het verschil tusschen hen en hun (pers. vnw.) en tusschen hun en haar (bez. vnw.) niet in het oog houden, evenmin dat tusschen scheidb. en onscheidb. samengest. werkw. (te overleggen en over te leggen, te overhalen i.p.v. over te halen), evenmin het verschil tusschen leiden en lijden (iemand die een dubbel leven leed), dat tusschen rede en reden (een anti-kapitalistische rede n, geen zeffout blijkbaar), tusschen rechterlijk en rechtelijk (staatsrechterlijk), tusschen kunst en kunde (onbevoegd uitoefenen der geneeskunde, standaardfout in de kranten), tusschen sterke en zwakke werkw. (bestrijdde i.p.v. bestreed) enz. enz.

En welk een armoede op stijlgebied! Wij 'huizen' midden in een prachtige nazomer, schreef een krant; iemand speelt een vooraanstaande rol of neemt een vooraanstaande plaats in (standaard stijlbloempjes). Ik las eens iets over een 'Drentsche ondermelkvereniging'; het jargon der beursberichten is eenvoudig onleesbaar.

Vroeger was journalistiek een litterair beroep, tegenwoordig schijnen de jongelui met slechte cijfers voor Nederlandsch er zich bij voorkeur op toe te leggen. Of is er in het algemeen weinig algemeene ontwikkeling meer voor noodig? Ik heb ook wel eens aangeteekend wat ik alzoo in groote dagbladen las op het gebied van algemeene voorlichting en heb mij afgevraagd of wij inderdaad een welonderwezen, een belezen, een intelligent volk, een zeevarende en koloniale natie zijn.

Hoe komt b.v. een van onze groote dagbladen er toe, ter gelegenheid eener herdenking, iets te laten schrijven over het Nederlandsche aandeel in de ontdekking van Australië, door iemand (geen deskundige natuurlijk) die blijk geeft niet eens te weten hoe de V.O.C. georganiseerd was?

Hieronder iets uit mijn knipselalbum; misschien heb ik er al eens eerder voor O.T. uit geput en kom ik dus met herhalingen voor den dag.

MENKMAN.

Geschiedenis.

- Abel Jansz. Tasman in 1633 voor het eerst door de Kamer van Koophandel van Amsterdam naar Indië uitgezonden; - Prins Willem II, in 1526 geboren, dankte de waardgelders af; - Benjamin Franklin, de beroemde president der V.S.; - De heilige Thomas à Kempis (Thomas van Aquino bedoeld?); - Niet de Staten, maar gij, gij, gij, zei Alva tot Willem van Oranje.

Litteratuur.

- Gulliver's reizen van Defoe; - Phileas Fogg en het stoompaard.

Aardrijkskunde.

- Onder het hoofd Zuid Afrika berichten uit Columbië (m.z. Colombia, Zuid Amerika) en uit Venezuela (Zuid Amerika); - Onder het hoofd Engelsch Indië een bericht uit Britsch Guyana (Zuid Amerika); - Onder het hoofd Engeland (d.i. dus een der drie onderdeelen van The United Kingdom) berichten uit Britsch Indië en uit den lerschen Vrijstaat; - Onder het hoofd Midden Amerika berichten uit Argentinië (Zuid Amerika); - Onder het hoofd Zuid Amerika berichten uit Mexico (Noord Amerika, in de aardrijkskunde ook wel tot Midden Amerika gerekend); - Demerary, hoofdstad van Britsch Guyana (Demerary is een der drie counties van Britsch Guyana, hoofdstad Georgetown); - San Domingo (naar het Engelsch, standaardfout), moet zijn Santo Domingo (de taal der Dominicaansche republiek is Spaansch en altijd Spaansch geweest; Santo mag altijd afgekort worden tot San, behalve in Santo Tomás en Santo Domingo); - Canarische en Kaapverdische eilanden Spaansch (de Kaapverdische zijn Portugeesch en altijd Portugeesch geweest); - Bericht uit Saint Jean (Porto Rico, dat na den Spaansch-Amerikaanschen oorlog aan de V.S. overgegaan is); de hoofdstad heet nog steeds San Juan, maar de berichten komen van de Compagnie française des Cables télégraphiques; - op Nederlandsch Indië (alsof het één eiland ware); - Het dorp Salt Lake City (Utah), n.b. is de hoofdstad van den Staat Utah; - De staat Ontario (het Canadeesche dominion is verdeeld in provincies); - Monrovia, haven in de Congo (neen in Liberia); - Guayaquil in Venezuela (neen, in Ecuador, aan den anderen kant van Zuid Amerika); - Kentucky in Centraal Amerika (neen, in Noord Amerika, een der middle western states van de V.S.); - New-Yersey, moet zijn New Jersey.

Militair.

- Kwartiermeesters, waar duidelijk sprake is van kwartiermakers.

Marine.

- Kapitein in plaats van commandant; - Kapitein in plaats van Kapitein t. Zee; - Luitenant in plaats van Luitenant t. Zee; - Bestuiking van een oorlogsschip in plaats van bewapening; - Torpedojager in plaats van torpedobootjager; - Messroom in plaats van longroom.

Scheepvaart.

- Schepen welke zeilrêe liggen (n.b. te Rotterdam, waar zelden of nooit een zeilschip komt); - Het ankerkappen (lichten); - Een droogdok dat naar Australië verhaald wordt (gesleept, overgebracht); - Stokers en trammers; - Ketelhuis (van een stoomschip) in plaats van ketelruim; - Rapport (n.b. rapport aangaande gezondheidstoestand a.b., bij aankomst aan den havenarts ingediend); - Wachmeester in plaats van kwartiermeester van de wacht; - Matrozen die op de ra van een zeilschip aan het kalfaten zijn (n.b. volgens plaatje zeilen bergen); - Het stoomschip..., terwijl het plaatje, blijkens den schoorsteen, duidelijk een motorschip vertoont; - De Fransche trailer..., terwijl het schip, blijkens het plaatje, heelemaal geen trailer, maar waarschijnlijk een tankschip is.

Koloniaal.

- De kolonie Suriname omvat het grondgebied bekend onder de benaming Nederlandsch Guinea; - J a p a n n e r s als kolonisten in Suriname (Javanen); - Vezels der klapperboomen als c o p r a bewerkt.

Vreemde talen.

- Pulcheria, een geliefde d r a n k in Mexico (een pulcheria is in Spaansche landen een kroeg, waar pulque getapt wordt); - L i q u o r (sterke drank) vertaald met likeur; - P o l i c e o f f i c e r vertaald met politie-officier; - S h i p p i n g c l e r k s vertaald met boodschaploopers, in een feuilleton; - E e n p e n c e in plaats van een penny; - S e m i c i r c l e vertaald met halfcirkel; - T e s t o n d e r z o e k als vertaling van test.

Varia.

- Amerikaansche o n d e r d a n e n ; - R e v o l v e r s als naam voor alle handvuurwapenen; - M e c h a n i s c h e pistolen in plaats van automatische pistolen.

[Nummer 8]

'Innemen'.

Een van onze lezers is niet tevreden over het woord 'innemen', dat onze Regeeringsdepartementen zoo dikwijls gebruiken en hij vraagt ons om een goed Nederlandsch woord daarvoor. 'De ambtenaren moeten de varkens, welke door de boeren worden aangeboden, op bepaalde plaatsen innemen'. 'De Distributiekantoren moeten de bonnen van de winkeliers op Woensdag innemen'.

Terecht neemt men aanstoot aan het woord innemen; het Woordenboek der Nederlandsche Taal keurt het zonder omwegen af. Wij zouden zeggen dat 'ontvangen', 'in ontvangst nemen' het begrip goed uitdrukken, maar tegen 'ontvangen' heeft men bezwaar.

“Ontvangen”, zoo oordeelt men, correspondeert met “aanbieden” en bevat een element van vrijwilligheid. “Innemen” staat tegenover “inleveren” en duidt er op dat het geschiedt ingevolge een voorschrift.”

Wij kunnen het bezwaar tegen 'ontvangen' niet deelen: het zal vaak goed gebruikt kunnen worden in den bedoelden zin; en anders kunnen wij spreken van 'in ontvangst nemen'. Daarmede is dan tevens het nomen actionis, dat men niet zal kunnen missen, gegeven: de ontvangst van.... zal plaats vinden.....; tijd van ontvangst gesteld op..... Het lijkt ons onnoodig hier een omslachtig 'in-ontvangstneming' te fabriceren. 'De ambtenaren 'moeten' de varkens, welke door de boeren worden 'aangeboden', op bepaalde plaatsen o n t v a n g e n , of: i n o n t v a n g s t n e m e n . Dat kan allebei heel goed. Wij merken hierbij terloops op dat voor dit voorbeeld althans, het bezwaar, dat tegenover 'ontvangen': 'aanbieden' staat, niet geldt. Bovendien wijzen wij op het gebruikte 'moeten'; dat kan ook bij het 'aanbieden' geplaatst worden; blijkbaar moet het ook hier uit den samenhang (in het betrokken stuk) er bij gedacht worden.

Maar is het wel geheel juist, dat 'ontvangen' zoo precies correspondeert met 'aanbieden', dat het element van vrijwilligheid in het eene hetzelfde meebrengt voor het andere? Zóó logisch gaat het immers in de taal niet altijd toe, en vooral niet in die sfeer der beteekenisvariatiën. Het gebruik, met al zijn wezenlijke of schijnbare grilligheden, beslist ten slotte - mits op de juiste wijze waargenomen: het goede, behoorlijke gebruik. Wij hebben maar te wijzen op den 'ontvanger' der belastingen, die niet alleen vrijwillige bijdragen verzamelt; en op de 'ontvangsten' in het zakenleven tegenover de uitgaven, voor een groot deel ook uit verplichtingen voortgevloeid. Vorsten 'ontvingen' oudtijds schattingen, met geweld opgelegd en gevorderd; de schout ontving velerlei boeten; men 'ontvangt' op velerlei plaatsen en wijzen geld, dat volstrekt verschuldigd is. Zoo ook 'ontvangt' de arbeider zijn loon, dat zijn patroon hem terdege verschuldigd is, en niet maar vrijwillig aanbiedt. In de historie vinden we, dat verschuldigde 'heerlijke' opbrengsten ook in natura geleverd werden en door den hoogen heer of ambachtsheer 'ontvangen'. Men denke ook aan: dengene, die gekochte goederen (plichtmatig ook) 'ontvangt'. Ook hier is 'leveren' en 'ontvangen' een altijd druk gebruikte combinatie van tegengestelde handelingsbegrippen.

Ons dunkt, voorbeelden te over. En het tweede voorbeeld wordt o.i. onberispelijk als men leest: De Distributiekantoren zullen (moeten) de bonnen van de winkeliers op Woensdag ontvangen/in ontvangst nemen. Of wel: de ontvangst der bonnen..... zal op de Distributiekantoren geschieden op elken Woensdag.

‘In ontvangst nemen’ doet bovendien door het woord ‘nemen’ duidelijk blijken, dat men op ‘aanbieding’ = (in)levering rekent; dit is dus alweer actiever (als wij het zoo mogen noemen) dan men in ontvangen op zich zelf hoort.

Dit wat betreft de bezwaren tegen ‘ontvangen’. Maar, zegt onze correspondent, ook woorden als ‘inzamelen’, of ‘gaderen’ bevredigen niet.

Dit is jammer; wij willen inzamelen in dit verband niet verdedigen, maar, wanneer nu ‘ontvangen’ en ‘in ontvangst nemen’ niet aanvaard worden, dan zou gaderen, of beter de samengetrokken vorm ‘garen’, en dan bij voorkeur *i n g a r e n* een voortreffelijk woord zijn om het begrip uit te drukken.

Het Wb. d. Ndl. Taal (VI, 1619) zegt: Ingaren, inzamelen, innen, inzonderheid van belastingen, accijnzen en dgl., door den daartoe aangewezen beambte. ‘De penningen die uyt den voorschreven Ommeslagh sullen worden ingegaert door den Secretaris of Gaer-meester.’

Bij gebruik van dit woord staan dan dadelijk (behalve gaarmeester) nog de afleidingen ingaarder en ingaring ter beschikking. ‘Ingaarder’: beambte belast met het ingaren, innen van belastingen, accijnzen enz.; ontvanger. ‘Ingaring’: inzameling, inning, bepaaldelijk van eene belasting enz.; ook het (aan iemand bestede of verpachte) recht tot inning daarvan. ‘Waerschouwinge van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, noopende de ingaringe van de Binnelantsche Ommeslagen’.

Wanneer men van oordeel blijft, dat ‘ontvangen’ iets passiefs suggereert - wat dan trouwens evengoed op ‘innemen’ van toepassing is - dan biedt ‘ingaren’ het voordeel, dat het door dit bezwaar niet wordt gedrukt; ‘ingaren’ veronderstelt een actief optreden van den beambte.

Laat ons dus niet meer spreken van ‘innemen’, maar afwisselend zeggen: ontvangen, in ontvangst nemen, ingaren.

Varkens zullen wij niet ‘ingaren’; die nemen wij dus in ontvangst. Maar de bonnen van de winkeliers, die vragen als het ware om te worden *i n g e g a a r d*!

Ons eerelid zeventig jaar.

De oprichter van ons Genootschap, zijn eerste voorzitter, de eerste redacteur ook van ons orgaan, thans ons Eerelid, de heer C.K. Elout, heeft dezer dagen zijn zeventigsten jaardag mogen vieren. Ons Bestuur heeft op den feestdag van zijne hartelijke gevoelens doen blijken, en ook van deze plaats moge getuigd worden van onze erkentelijkheid voor hetgeen ons genootschap van zijn eersten voorzitter heeft mogen ontvangen.

Wij vergeten niet dat hij het is geweest, die onze vereeniging veilig door haar eerste moeilijke jaren heeft geloodst en dat wij het aan zijn vooruitzienden blik danken, dat ons Genootschap zich mag verheugen in de medewerking van een college van deskundigen, onzen ‘Raad’, zonder wiens hulp ons werk nimmer had kunnen bereiken, wat het thans, in de negen jaren van zijn bestaan, bereikt heeft.

Wij wenschen den heer Elout, en ons, nog vele jaren van vruchtbare samenwerking toe!

Van onze leden.

Leemte

- Een aardig voorbeeld van betekenisverandering geeft ons het woord *l e e m t e* . Oorspronkelijk: verlamming, verminking; later: gebrekkigheid, ziekte. '.... de seeren, De lemten en de sweeren'; 'Pocken en leemten'; ook wel: jicht. 'Krom van leemt'. Bij uitbreiding: zedelijk gebrek, fout, ondeugd.

Uit de bet. gebrek heeft zich ontwikkeld die van: gaping, lacune. 'Het bleek weldra, dat,....., de stukken zelf toch enkele leemten openlieten.'

Een leemte kan worden 'aangevuld', in een leemte kan worden 'voorzien'.

Zeldzaam - zegt het Wb. d. Ndl. Taal - wordt leemte gebezigd in meer concreten zin. 'Zoo wijd het woud met zijne veelvuldige leemten en ijdele plaatsen zich uitstrekke, waren gedeelten van het leger verspreid.'

In een dagblad vonden wij dezer dagen de uitdrukking: een leemte *d e m p e n* . Hier werd dus leemte zeer concreet opgevat, als: bodemverdieping, gat, put, kloof.

Heeft meenen op te merken

- In onze aflevering van Januari hebben wij de uitdrukking: een van onze leden heeft 'meenen op te merken' gebezigd en dit heeft een lid doen schrijven: 'ga ik naar mijn gevoel te werk, dan zou ik zeggen dat deze constructie toegelaten kan worden, maar ontleed ik den zin taalkundig, dan vrees ik dat ik hem moet afkeuren'.

Deze critiek heeft anti-critiek uitgelokt; een medelid schrijft ons namelijk: 'Ik meen mij uit mijn schooljaren te herinneren dat er bij de lessen in het Duitsch door den leeraar op gewezen werd dat in het Duitsch, in tegenstelling met het Nederlandsch, het verleden deelwoord van een hulpwerkwoord niet in de onbepaalde wijs verandert, wanneer het hoofdwerkwoord in de onbepaalde wijs staat. Dit wijst er naar mijn gevoelen op dat in elk geval door dezen leeraar de twee onbepaalde wijzen achterelkaar juist als een typeerend iets van de Nederlandsche taal werd beschouwd'.

Inderdaad; in onze taal kunnen twee of meer infinitieven op elkaar volgen. Wij kunnen zeggen: Ik heb het willen doen. Ik heb moeten gehoor-

zamen. Ik heb kunnen slapen. In plaats van het verleden deelwoord staat bij zulke modale werkwoorden dus de vorm van den infinitief, als men een voltooiden tijd wil uitdrukken. (Tusschen twee haakjes: dit is in het Duitsch evenzeer mogelijk, alleen met een andere woordschikking dan bij ons. Ich habe es tun wollen. Ich habe gehorsamen müssen. Ich habe schlafen können. Daarentegen: Ik ben gaan wandelen, wordt in het Duitsch: Ich bin spazieren gegangen.)

Maar de uitdrukking, die wij bezigden en welke tot critiek aanleiding gaf, vertoonde een ander type: een werkwoord, gevolgd door een infinitief met t e en onze eerst genoemde criticus heeft den spijker op den kop geslagen. Wij zeggen inderdaad: Ik had gehoopt te komen. Ik heb gemeend te moeten zeggen. Ik heb bedoeld te zeggen. Ik heb altijd gewenscht een goed staatsburger te zijn. En tòch had hij geen gelijk door aanmerking te maken op den door ons gebezigten vorm: 'een van onze leden heeft meenen op te merken'. Die vorm is goed Nederlandsch, en '.... heeft gemeend op te merken' zou bepaald fout zijn.

Waarom fout? Frage nicht warum; wij zouden het niet weten. Maar wel, dat het zoo is!

Mijne heeren

- Een van onze leden maakt aanmerking op de schrijfwijze 'Mijne Heeren', zeggende dat nu wij het oude Mijn Heer hebben vervangen door ons 'Mijnheer', de redelijkheid ons gebiedt van den vorm Mijne Heeren over te gaan tot 'Mijneheeren'.

Wij zijn dit niet geheel met ons medelid eens; dat wij het mijn heer hebben laten vervloeien tot mijnheer (meneer), geeft nog geen aanleiding den meervoudsvorm op dezelfde wijze te behandelen. Analogie is een machtig wapen op het terrein der taal, maar ook dit wapen moet met omzichtigheid gehanteerd worden. Zoolang wij een vergadering toesprekende, duidelijk laten hooren: mijne/heeren, dienen wij bij den briefstijl ook deze scheiding in acht te nemen.

Hierbuiten staat uiteraard het gesproken woord, in gemeenzamen stijl; daarbij staat het ieder vrij zijn eigen stijl en smaak te volgen. 'Ja maar, hoor nou es, meneeren....' behoort tot een andere sfeer dan de briefstijl.

Kiepfensoepfe

- Zegt U, als U met een Duitscher uit eten gaat, en het menu voor hem vertaalt, dat hij onder meer Kiepfensoepfe krijgt? Neen? en waarom niet? - Omdat de Duitscher dat niet zou verstaan, omdat Kippensoep in het Duitsch Hühnersuppe is?

Voortreffelijk; eerbied voor de taal van den vreemdeling getuigt van hoffelijkheid.

Maar waarom, als gij ons vertelt van wat een Duitse krant bericht over postverbindingen, en daarbij spreekt van Haupt- en Nebenverbindungen, waarom zet gij ons die dan voor als Hoofd- en n e v e n verbindingen? Dat is immers ook Kiepfensoepfe!

Ten genoeg van, ten aanschouwe van

- Zie hier een paar fouten, die men om een haverklap tegenkomt. In de Algemene Voorwaarden van een onzer grote banken (niet: grootbanken) staat: het onderpand moet te haren genoeg worden aangevuld. We hebben hier het zelfst. nwd. genoeg; de 'n' mag dus niet wegvallen. In 'aanschouwe' hebben we te doen met de infinitief, dus: aanschouwen, net als in: ten aanhoren van, het regent uittentreuen.

(Een leerzaam voorbeeld alweer om ons er van te weerhouden, al te zeer naar oudere vormen te zien. Het Wb. d. Ndl. Taal zegt: 'De niet ongewone schrijfwijze *ten aanschouwe* is bepaaldelijk af te keuren. De uitdrukking is van betrekkelijk jonger dagtekening, en kan dus niet verklaard worden uit het znw. *aanschouw*, dat wel in het Mnl. in eigenlijken zin werd opgevat, maar later alleen in oneigenlijke beteekenis heeft gegolden. Er valt dus alleen aan de onbep. wijs van het ww. *aanschouwen*, als znw. opgevat, te denken, gelijk men voorheen b.v. zeide in *u aenschouwen*, in *sijn aenschouwen*, enz. De *n* kan derhalve hier evenmin wegblijven als in *ten aanzien (van) en ten overstaan (van)*.' Een zelfde opmerking maakt het Woordenboek met betrekking tot *ten aanhoore*. 'De bij velen gebruikelijke schrijfwijze *ten aanhoore* is niet aan te bevelen. Wel schijnt een znw. *aanhoor* voor het *aanhoren* (*aanhoring*) bestaan te hebben...; doch ons hedendaagsch spraakgebruik laat zich niet anders dan als de onbep. wijs van het ww. *aanhoren* denken.' - Red.)

Bijna altijd leest men: in uw beider belang, tot uw aller welzijn, in plaats van in U beider, tot U aller, de genitief van 'U allen' en 'U beiden'. De oorsprong zal wel te zoeken zijn bij hun aller, beider belang, waarin men 'hun' ten onrechte houdt voor een bezittelijk voornaamwoord. Wie er meer van wil weten, raadplege het Woordenboek De Vries en Te Winkel.

P.J.M.

Stijlverwarring

- Een lid schrijft: 'Met voldoening heb ik Uw waarschuwing gelezen tegen het verkeerde gebruik van uitzoeken, nl. waar onderzoeken of uitmaken gebezigd moet worden. Het is, naar het mij voorkomt, achterbuurttaal, die zich een weg heeft gebaad naar aanzienlijker gebied. Een paar of tweetal wordt tegenwoordig ook wel een koppel genoemd, in het bijzonder in de sporttaal. Een koppel wielrenners.

Gespletenheid

- 'De solidariteitsgedachte van het tot bloei gekomen organisatiezeen werd doorkruist door steeds sterker wordende gespletenheid; thans zal men naar elkaar toe moeten groeien'. Een medelid vraagt zich af of gespletenheid een Nederlandsch woord is en zoo ja, wat de beteekenis er van kan zijn. Voor 'doorkruist' zou ons lid willen zeggen: belemmerd of tegengewerkt.

'In hun geheel vertoonen deze zinnen, die een opschrift vormen van een artikel over landbouwbelangen, de kenmerken van bombast. Met eenvoudiger, beter gekozen woorden zou de quintessence van het betoog duidelijker zijn kenbaar gemaakt.'

Meldingen

- Een lid hekelt het gebruik van m e l d i n g e n in den zin van 'aanmeldingen'. Bij 'melding' zegt het Woordenboek: Het aanbrengen van iemand of iets, het verklappen, verklikken; thans in onbruik. - Vermelding; in Noord-Nederland in vrij gebruik verouderd. - Bericht, mededeeling; ook in de schrijftaal zoo goed als ongebruikelijk.

Bij 'aanmelden': zich aanmelden, zich in zekere hoedanigheid, in persoon of schriftelijk, bij iemand bekend maken. In het bijzonder: zich opgeven als verzoekende tot iets toegelaten te worden, als mededinger naar eene betrekking, of als gegadigde.

Afdoelen

- '.... want indien de plannen doorgang vinden, die a f d o e l e n op....'

'Afdoelen' is geen Nederlandsch; hd. abzielen (Bemerkungen, Massregeln, Pläne, Reden, welche auf etwas, auf jemand abzielen) vertalen wij met: beoogen, op het oog hebben, ten doel hebben.

Overnacht

- In het Mei-nummer werd gewezen op het gebruik van dit on-Nederlandsche woord in de taal van ingenieurs en chemici. Het blijkt nu dat ook journalisten er niet afkeerig van zijn. Een plechtig gestemd vaderlandslievend artikel in een onzer dagbladen bevatte den volgenden zin: 'Nu overnacht de nood over ons is gevallen, vraagt de bezorgdheid, wat van ons vaderland worden zal'. Bij de vorige groep taalgebruikers is wellicht de zucht om het kort te zeggen debet, bij onzen journalist verraadt zich de zucht om het mooi te zeggen. Maar kort of mooi, een eerste vereischte moet zijn om het goed, d.i. in goed Nederlandsch, te zeggen. Het dient wel gezegd te worden dat velen van ons daarin ernstig tekort schieten.

Het kan nuttig zijn de aandacht te vestigen op het verschil in beteekenis tusschen de beide 'overnacht's, het technische (de overnacht staande Dieseltrein) en het journalistische (de overnacht over ons gevallen nood), een beteekenisverschil, dat met het Duitsche 'über Nacht' gegeven is. Het eerste bedoelt te zeggen 'den geheelen nacht', het tweede 'onverwacht, plotseling'. Er is geen Nederlandsch woord dat deze beide begrippen vereenigt zooals het Duitsche 'über Nacht'. Wel wordt de afstand tusschen beide overbrugd door onze zeggings 'gedurende den nacht', want volgens de groote Van Dale kan het voorzetsel 'gedurende' tweeërlei aanduiden: 1. van het begin tot het einde eener aangewezen tijdruimte en 2. binnen de aangewezen tijdruimte. Het eerste nu hebben we in 'den geheelen nacht'; het tweede ligt ten grondslag aan 'onverwacht, plotseling', want een beteekenis-ontwikkeling van 'binnen, in den nacht' tot 'onverwacht, plotseling' is begrijpelijk als men den nacht beschouwt als de tijdruimte waarin men minder dan over dag op iets verdacht is.

W.D.

Verwonen

- 'Rivieren..., die den natuurlijke weg vormden voor mensen, die zich verplaatsten, die gingen v e r w o n e n ...'

Wat is dat nu weer voor een vreemde wijze van uitdrukken; verwonen, voor: zich elders metterwoon vestigen.

Verwonen is een goed woord, met de betekenis van: aan huur geven; ik verwoon zooveel honderd gulden. Maar met geen andere.

Belligerenten

- Een pendant van belligerenten is continent, als vervanger van vasteland; waarom zou dit woord bij de pers hebben afgedaan?

'Het andere Amerika' door J.M. de Casseres.

Een boek over de Vereenigde Staten van Amerika; niet over het Amerika der millionairs en gangsters, der vertoon-makende filmsterren en geheimzinnige Klu-Klux-mannen, - maar: 'het zich vernieuwende Amerika, dat beziel is door hoge idealen, en zich gereed maakt zijn leiding aan de overige wereld op te leggen, het lot van het menselijk ras te bepalen en de machtigste exponent van de Westersche beschaving te worden.' Het àndere Amerika.

Een aardig boek om te lezen, maar een echt journalisten-boek. Met een zeldzame oppervlakkigheid geschreven; over alles wat den schrijver maar voor de hand is gekomen, van her en der maar een snap wegpakkend.

Waarom dit boek hier besproken? Omdat onze veel-wetende schrijver in het land zijner bewondering een machtige taalbeweging heeft gevonden: hij heeft de beweging der semantisten ontdekt! Tot in de hoogste kringen is deze taalbeweging doorgedrongen; Roosevelt b.v. is een 'semantist van het zuiverste water'!

Natuurlijk bedoelt de schrijver wat anders; hij babbelt maar wat. Hij bedoelt het streven om los te komen van de holle rhetoriek, van het leege, zin- en inhoudslooze woord, van de 'blab'- taal;*) gedachteloos overgenomen en doorgegeven woorden, die niets zijn dan klank, zonder inhoud.

Zijn opvatting van 'de semantiek' (blz. 123) heeft met de wetenschappelijke semantiek niets te maken, al weet hij de taak van een hoogleeraar daarin al precies aan te wijzen!**)

Er zijn in Amerika ook echte semantici, die ook hoogleeraar zijn - maar zoover is de schrijver nog niet doorgedrongen in Amerika, dat hij anders 'in zijn zak heeft'.

Maar toch wel een aardig boek om te lezen!

[Nummer 9]

De vrees voor het nieuwe woord.

Er is in de laatste jaren bij velen van ons, Nederlanders, een belangstelling in de taal tot uiting gekomen, die allen, wien het welzijn van ons volk ter harte gaat, met hoop vervult; en een van de vormen, waarin deze belangstelling zich uit, is het

*) Niet dat onze schrijver er vrij van zou zijn! hij 'blabt' b.v. over de semantiek, die een bres heeft geschoten in de dikke m u u r der holle rhetoriek, die de wereld r e g e e r t !

**) Van de grammatica behoeft men onzen schrijver ook al niets nieuws te vertellen: dat zijn 'heilige' wetten van verbuiging en vervoeging, en hoe deze zaken, 'waarin vele mensen een broodwinning vinden', verder mogen heeten!

streven onze taal te ontdoen van veel, dat zich in den loop der tijden daarin heeft genesteld, van bestanddeelen die, vreemd aan ons taaleigen, toegelaten en ingehaald door gedachteloosheid en gemakzucht, dreigen het wezen der taal aan te tasten.

Aan alle kanten zetten beoefenaars van wetenschap en techniek zich schrap tegen het indringen van nieuwe bastaardvormen en zij getroosten zich veel moeite om reeds ingedrongen vormen door zuiver-Nederlandsche termen te vervangen. Een werk van groot nut, tenminste, als wij allen er toe willen medewerken het tot nut te doen strekken. Maar aan deze medewerking hapert het wel eens!

Stellig, wij erkennen allen gaarne het nut van dit streven, wij eeren dengene, die zich omtrent onze moedertaal verdienstelijk maakt, en wij willen ook wel blijk geven van onze belangstelling, - als wij zelf dan maar verder niets behoeven te doen. Wij willen gaarne de wereld verbeteren, maar ons zelf te hervormen valt dikwijls zwaar. Wij hebben een geheime vrees voor het nieuwe.

Wij houden angstvallig vast aan tal van woorden van vreemde afkomst, ook daar, waar onze eigen taal ons aanbiedt wat wij behoeven. Waarom spreken wij van apparaat en analoog, van continent en belligerent, en bedenken wij niet dat er Nederlandsche woorden zijn, die deze begrippen precies weergeven?

Ja, maar wij spreken nu eenmaal allen zoo, en waarom die eenheid nu weer te verstoren!

Is (brief)ordener, -ordner (mv. ordners) geen heel raar woord, even raar als bedeler en leugener zouden zijn? En is (brieven)knip niet een voortreffelijk Nederlandsch woord daarvoor? Toch hoort men het goede woord maar zelden, en het verbasterde vreemde zoo goed als steeds.

'Airconditioning'; verstoren wij de eenheid, als wij vragen daarvoor (lucht)tempering te gebruiken? Een raar woord? Maar weet men dan niet, dat 'temperen' oudtijds gebezigd werd in den zin van: in den behoorlijken toestand brengen? En is dat niet precies wat wij met -conditioning bedoelen?

'U veroordeelt blijkbaar', schrijft een lid, 'n e v e n verbindingen, maar geeft er geen ander woord voor in de plaats; men kan toch niet zeggen: bijverbindingen! Van secundaire wegen ben ik niet gediend, maar secundaire verbindingen zou ik kunnen aanvaarden; een der vele voorbeelden van een vreemd woord dat minder kwaad kan dan een z.g. Nederlandsch woord.'

Voor 'innemen' gaven wij o.m. in overweging: ingaren. Dat vindt men 'gek'; zoo'n oud woord! 'Es ist nur folgerichtig' - schreef eens Professor Scheffler - 'dass sich der niederländische Sprachverein gegen fremde Eindringlinge wendet, wenn dadurch altüberliefertes Sprachgut bedroht wird'.

Zoo is het; maar dan past het ons voor dat 'altüberlieferte Sprachgut' ook wat meer eerbied te hebben.

Het is onze Nederlandsche aard, eenigszins argwanend te staan tegenover 'nieuwigheden'; dat heeft zijn goede zijde, maar het kan ook gevaar opleveren.

Als onze Deskundigen ons goede woorden aan de hand doen, voor wat in onze taal niet thuis behoort, laat ons die dan aanvaarden.

Zonder vrees voor het nieuwe.... oude woord!

Houdt uw taal ongerept!

In een van onze groote dagbladen vinden wij het volgende bericht:

De secretaris-generaal, waarnemend hoofd van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, deelt mede, dat het zijn aandacht heeft getrokken, dat in verschillende dagbladen steeds meer woorden en zinswendingen in zwang komen, welke niet tot het Nederlandsch taaleigen behooren. Hij acht dit een ernstig en betreuenswaardig verschijnsel. Nu ons volk onder een vreemde bezetting leeft, is het meer nog dan in andere tijden van het grootste belang het geestelijk erfdeel, dat onze schoone taal vormt, ongerept te houden.

Met deze aansporing kunnen wij van harte instemmen, al weten wij, dat ook in onze kolommen soms vreemde taalindringers binnensluipen, die in de haast van het dagbladbedrijf niet steeds tijdig kunnen worden gegrepen en verwijderd. Maar ook de Nederlandsche overheid zelf gaat niet geheel vrij uit. Haar ambtelijke taal geeft thans ook meer dan vroeger blijk van invloeden, die aan ons taaleigen vreemd zijn. Tot op zekere hoogte is dit verklaarbaar, omdat tijdens de bezetting het ambtelijk contact met een andere taal veelvuldiger is dan vroeger en in vertalingen enz. sporen achterlaat. Zooals dat ook bij de buitenlandsche berichten der nieuwsbureaux, die daar vertaald worden, dikwijls het geval is. Ook daar is de onvermijdelijke haast een medeschuldige.

Maat dit alles vergroot slechts de noodzakelijkheid om met verscherpte oplettendheid de zuiverheid van onze Nederlandsche taal te beschermen. In dien zin aanvaarden wij gaarne de aansporing van den secretaris-generaal voor onszelf, onze medewerkers, en anderen.

Dit woord maken wij gaarne tot het onze; want het zijn niet alleen de ambtelijke taal en de krantentaal, die zich aan dit euvel schuldig maken, wij allen bezondigen ons er aan. Het dient wel gezegd te worden dat, althans op het stuk van de taal, wij ons dikwijls slechte vaderlanders betoonen.

Van onze leden.

Taalbederf.

Wijlen ons lid Dr. Van Raalte heeft eens zijn hart gelucht in het volgende 'krantenbericht':

Het taalbederf grijpt - ondanks de actie van het genootschap 'Onze Taal', ondanks Charivarius en zijn navolgers - steeds in sterkere mate om zich heen.

Het volgende krantenbericht is samengesteld uit woorden en uitdrukkingen, die dreigen gangbaar te worden, indien het verzet tegen de verwaarloozing van onze moedertaal niet in kracht toeneemt.

Verkeer gesperd.

Een betere firma in speelwaren had onlangs van een klant, middels een vertrouwelijk schriftstuk, het verzoek gekregen voor de aanlevering van zulke speelwaren, waarvan zij den alleenverkoop heeft, den nacht te benutten.

Sinds heeft de bedoelde firma, gewetensvol, bezorging in den nacht regelmatig doorgevoerd, al moge dit eigendommelijk schijnen. Het was ja niet aan haar te beoordeelen, waarom het zich handelt bij den wensch van haar klant.

De firma had te meer oorzaak, die nachtelijke aanleveringen niet stil te leggen, aangezien de klant elke maand aan zijne verplichtingen restloos voldeed door overwijzing van de verschuldigde bedragen.

De aangestelden van de firma - die, zooals in dezen tijd meer voorkomt - toch al hang hebben tot arbeidsonlust, beschouwden dezen arbeid om middernacht als een arbeidsvijandige daadzaak, te meer omdat ook zij het interesse van den klant, des nachts goederen te ontvangen, die deze toch geruimen tijd moet opbewaren, vragelijk achtten.

Nu zij reeds meerdere malen dit omleggen van den normalen leveringstijd - die een beduidende onderbreking van hun rusttijd vorderde - hadden meegemaakt, spraken zij op eerewoord af, er spoedigst een einde aan te maken.

Opeen ahang wagen baarden zij de goederen op, reden naar de plaats van nederlage van den klant en belden aan. Aangezien de conciërge boven in den hoogbouw woont, duurt het steeds eenigen tijd, eer hij opent. Van zelf sprekend was dit ook nu het geval. Onder het voorwendsel, dat zij de goederen - bij alle aanstrenging daartoe - niet hadden kunnen onderbrengen, omdat het niet openen van de deuren een schroffe weigering daargestelde de zending in ontvangst te nemen, hebben zij den vrachtauto en den ahang wagen spoedigst naar de garage van de firma teruggebracht, wat, naar hunne bewering, hunne schuldigheid was. Toen zij ook hier voor een gesloten deur kwamen, hebben zij de wagens dwars over de straat laten staan, wat een sperring van dien smallen verkeersweg beteekende.

Zoo'n koeterwaalsch heet tegenwoordig Nederlandsch! En dit, terwijl er voor alle foutieve woorden en uitdrukkingen volkomen zuiver Nederlandsche bestaan.

Dit was een grapje, natuurlijk; zóó erg is het gelukkig nog niet. Maar het is stellig zaak, dat wij meer dan tot nu toe op onze taal gaan letten. Want anders zou wat nu nog grap is, wel eens beschamende werkelijkheid kunnen worden!

Japanees

- Een veel-gelezen maandblad veroordeelt den vorm 'Japanees' als een germanisme en wil daarvoor zeggen 'Japanner'.

Dat is niet juist; in het tegenwoordige Duitsch wordt 'Japaner' veel meer gebruikt dan 'Japanese'. Duden zegt bij Japanese: siehe Japaner; bij japanesisch: siehe japanisch.

Het is ook niet goed in het Nederlandsch den vorm Japanees af te keuren, en Japanner aan te bevelen. Beide vormen zijn in onze taal goed, maar onze Raad heeft als zijn oordeel uitgesproken, dat de vormen op -ees aanbeveling verdienen. * 'Van Chinees heeft niemand nog gewaagd "Chiner" te maken', zei een lid van ons deskundig college, 'en Baliër "klinkt" voor mij niet. Wij hebben een mooie, historisch gegroeide verscheidenheid van uitgangen voor volksbenamingen, die het zonde en jammer zou zijn, te vervangen door het eentonige, eenvormige passepartout -er. Straks dan ook: Portugaller, Egypter en Amerikaner? Ik zie ook niet in, waarom wij met "Japanner" zouden beginnen.'

Wijten

- 'Dat ik een eeuw oud ben geworden, wijt ik in hoofdzaak aan het feit, dat ik in 1840 geboren ben.' De man was niet levensmoede, hij had alleen maar het besef van het begrip *wijten* verloren. *Wijten* = ten laste leggen, betichten van, beschuldigen; niet: danken, of toeschrijven.

Genitief-'s'

- Wij moeten wat spaarzamer worden met onze genitief-'s' bij namen van landen en plaatsen. Die vorm hoort thuis in een bepaalde taalsoort, in de dichterlijke of 'verheven' taal; niet in de gewone schrijftaal.

Wij mogen spreken van: Hollands blonde duinen, Neerlands blanke kust; wij kunnen d'Oosterindiaan, op Java's kust begroet, Neerlands vloot met 's-werelds overvloed laten bevrachten, wij kunnen lyrisch uitweiden over Arnhems schoone dreven.... maar als wij het hebben over de personeele belasting van deze stad, dan zeggen wij gewoon maar: de personeele belasting van Arnhem.

De V.V.V. van Bloemendaal moge ons, verheven, spreken over Bloemendaals onvolprezen schoonheid...., maar als de Burgemeester-Strandvonder ons wil zeggen dat er vaten zijn aangespoeld, dan zegt hij maar gewoon: aangespoeld aan het strand onder de Gemeente Bloemendaal, of aan het strand van Bloemendaal. 'Aangespoeld op Bloemendaal's strand 1 vat, 2 vlotten en 2 vletten' maakt den indruk, alsof de Burgemeester een loopje met ons wil nemen.

Twijfel

- Ik zou toch zeker niet op de technische woordenboeken vertrouwen als gidsen voor de juiste schrijfwijze van Nederlandsche woorden; daarvoor is in de technische taal te veel verbastering ingeslopen.

Waarom hooggespannen stoom? Vroeger werd gesproken van stoom van hoogen, middelbaren en lagen druk en in verband daarmee van hoogedruk-, middelbaredruk- en lagedrukzuigers. Waarom is dat niet goed? Hoogdruk is natuurlijk heel iets anders (woord uit de wereld der typografie).

Is lager wel een onnederlandsch woord? Beteekent het bij ons niet zoo iets als bedding of bus? 'Lager', zegt het Wb. d. Ndl. Taal, is hoogstwaarschijnlijk aan Hd. ontleend. In Z.-Afrika de naam voor een kamp van in een kring geplaatste wagens, zooals er b.v. bij den 'grooten trek' ter afwering van kafferaanvallen werden gevormd. En bij het 'lager' uit onze technische taal, b.v. 'kogellager', zal deze waarschijnlijkheid nog grooter zijn, zouden wij zeggen.

Ons woord lager is de comparatief van laag; wij kennen het in de samenstelling 'Lagerhuis'. Maar in 'lagerbier' is het weer Duitsch: bier, dat geruimen tijd op 'lagervaten' ligt. (Red.)

(Uit)oefenen

- Eenige leden vragen zich af of men ('ongestraft' zegt één lid) o e f e n e n voor u i t o e f e n e n kan zeggen in: critiek, invloed oefenen, geoefende critiek).

Gerust; het Wdb. maakt er niet het minste bezwaar tegen. Wat natuurlijk weer niet wil zeggen dat wij overal 'oefenen' in de plaats van 'uitoefenen' kunnen stellen; een bedrijf b.v. wordt o.i. u i t g e o e f e n d en niet g e o e f e n d (ondanks Van Dale); een kunst, een deugd b e o e f e n d.

'Wanneer' - 'indien'

Op een vraag van een van onze leden, met betrekking tot het door elkaar gebruiken van de woorden *w a n n e e r* en *i n d i e n* antwoordt een lid van den Raad als volgt.

* Grootendeels zijn *w a n n e e r* en *i n d i e n* van gelijk gebruik, evenals *z o o* en *a l s*. Maar er is verschil van *s t i j l*, van taalsoort. *Z o o* vooral literair, en in verzorgde taal (brieven soms, boeken, kansel, enz.) *I n d i e n* is het meest gewone woord in beschaafde verzorgde taal. *W a n n e e r* verschilt in *b e t e e k e n i s* daarvan niet veel, m a a r het kan ook nog een *b e p a a l d e n t i j d* bedoelen: ik kom je weer bezoeken, *w a n n e e r* je vader jarig is. Dit kan *i n d i e n* niet uitdrukken. *A l s* kan dit evengoed als *w a n n e e r*; het is alleen nog meer populair, en het meest gewone in de alledaagsche spreektaal.

Mocht

- Wij kennen dezen vorm van *m o g e n* ter uitdrukking van een wenschelijkheid. Mocht het mij gegeven zijn....; dat het den koning mocht behagen....; en in aansluiting hierop bezigen wij dezen vorm ter aanduiding van een mogelijkheid, althans wanneer deze met onze wenschen overeenkomt. 'Ik zal hem zoeken en mocht ik hem vinden, dan zal ik hem Uw boodschap overbrengen.'

Minder juist schijnt ons het gebruik van *m o c h t*, wanneer wij spreken over een mogelijkheid, die niet gewenscht wordt. 'Ik zal hem zoeken, maar mocht ik hem niet vinden, dan...'. 'Op de binnenplaats staan nog steeds de twee geopende kisten met patronen; mochten deze worden getroffen, dan zijn wij allen verloren.'

In deze gevallen geven wij de voorkeur aan *z o u*: '... zouden deze worden getroffen, dan...'

Bijzondere doeleinden

- 'Het Dep. van Economische Zaken heeft het in een crisispublicatie over boonen en erwten voor bijzondere doeleinden; men zou dus denken aan peulvruchten, niet bestemd om gegeten te worden, maar dan heeft men het mis. Het Dep. heeft het oog op boonen en erwten voor een bijzondere klasse van gebruikers, zooals uit den tekst blijkt en het is natuurlijk mogelijk dat de kranten het zonderlinge opschrift bedacht hebben.

Wel spreekt de publicatie van den uiteindelijke verbruiker, wat ook al niet fraai is.'

(M-n)

Geheel afgezien van het verkeerde gebruik, vinden wij 'doeleinden' een onfraai woord. Onze Raad heeft het gelukkig ook afgekeurd!

Om daar....

- 'Zonder erg begaf hij zich naar de aangeduide plaats, om daar in de handen van zijne tegenstanders te vallen'. 'Welgemoed was hij in de mijn afgedaald, om daar een ellendigen dood te vinden'. Is deze wijze van uitdrukken, die men veel in boeken vindt, wel te verdedigen?

Public-utility

- Een moeilijk woord om te vertalen. Met public-utility companies worden in de Vereenigde Staten aangeduid maatschappijen die gas en electriciteit fabriceren. Onze geldwereld vertaalt dit met openbaar nutsbedrijven, een eenigszins rare formatie, die bedoelt uit te drukken, dat de bedrijven werken voor het nut van het algemeen.

Maar als de term nu een lidwoord krijgt, dan krijgt 'openbaar' een e en spreekt men van 'de openbare nutsbedrijven'. Glad verkeerd natuurlijk, want nu kan het woord 'openbaar' slechts betrekking hebben op 'bedrijven'. Maar het zijn juist géén 'openbare bedrijven', geen bedrijven, die door de Overheid worden geëxploiteerd.

Het beste zal zijn maar te gaan spreken van: bedrijven van openbaar nut.

Bedrijfsvaardig

- Een lid maakt aanmerking op het woord 'bedrijfsvaardig', als vert. van hd. 'betriebsfertig' en hij stelt voor *b e d r i j f s k l a a r*. - 'Klaar' dunkt ons is hier een betere vertaling van hd. 'fertig' dan 'vaardig', maar *b e d r i j f* voor *w e r k i n g* heeft onze Raad verworpen. (O.T. 1934, blz. 22, zevende lijst).

Het wordt gezegd van machines, die geheel gemonteerd zijn, zoo, dat men ze dadelijk 'op gang' kan brengen. Zou dus *g a n g k l a a r* kunnen?

Arbeid

- Ons lid verzet zich ook tegen het bezigen van het woord 'arbeid' in gevallen, waarin men zonder bezwaar *w e r k* kan zeggen. 'Hij heeft daar arbeid verricht.'

Abracadabra

- Een toestel, dat weten wij, heet in het Nederlandsch apparaat. Dient het toestel om iets af te tappen, dan is het een aftapapparaat; een buikige glazen flesch heet een ballon, een aftapparaat voor ballons is dus een ballonaftapapparaat. Geeft zulk een b.a.a. een bijzondere beveiliging bij het aftappen, dan dienen wij het aan met de benaming: veiligheidsballonaftapapparaat. Een fraai woord!

Moord met roof

- 'Jongeman dood langs den weg gevonden. Vermoedelijk moord, met roof als motief.' Wat leest het toch gemakkelijker, en wat klinkt het toch krachtiger, dit: moord, met roof als motief, - dan het vroeger zoo veel gebezigde 'roofmoord'. En hoe prijzenswaardig is het in dezen journalist, dat hij er niet tegenop heeft gezien twee regels voor zijn 'kopje' te gebruiken, in plaats van één, nu hij daardoor zijn taal geen geweld behoefde aan te doen!

Houtgeconstrueerd

- 'Er wordt te koop aangeboden een "houtgeconstrueerd" paviljoen'. Een onmogelijk woord; wij aanvaardden samenstellingen als: ijzerconstructie, houtconstructie, maar 'houtgeconstrueerd' verwerpen wij.

Hakenkruis

- Men vraagt ons of h a k e n k r u i s een goede vertaling is van hd. Hakenkreuz. Dat is het niet; wij hebben vroeger reeds vermeld, dat het Duitsche woord in onze taal weergegeven wordt met: gamma-kruis, loopend kruis of, als men dicht bij het Duitsche woord wil blijven, met h a a k k r u i s (h a a k - k r u i s).

In het Nederlandsch spreken wij ook niet van bollenkruis of krullenkruis, maar van bolkruis en krulkruis; en van leliekruis en vorkkruis.

De fout zal zijn ontstaan, doordat wij in 'Haken' een meervoudsvorm zien, maar het is het enkelvoud; ons 'haak' is in het Duitsch 'Haken'. Een bus (schietgeweer) met een haak er aan, heet dan ook in Duitsch 'Hakenbüchse'; ons 'haakbus'.

Selve

- Ik vond onlangs de hd. uitdrukking 'Selbst ist der Mann' vertaald met: Zelf is het beste kruid. De schrijver had blijkbaar de Ndl. uitdrukking niet begrepen; 'zelf' staat hier voor selve = salie.

Het spreekwoord is volgens Harrebomée, Spreekwoordenboek: 'Zelf is het beste kruid, maar het wast niet in alle hoven'. De aardigheid is de dubbele beteekenis; men noemt de salie, maar bedoelt: het zelf handelen. En zoo lijkt het nog niet zoo verwerpelijk als vrije vertaling van de Duitsche spreekwijze, dunkt ons.

Gedood

- Neen, zegt een lid, 'gedood' is er nog niet uit; op lange na niet. Een klein meisje onder een melkwagen geraakt. 'De kleine werd overreden en op slag gedood.' Een dame gevallen. 'Zij kwam zoo ongelukkig terecht, dat zij op slag werd gedood.' (Als de verongelukte 'op slag' dood was, is zij 'bij val overleden', en niet 'na val....', zooals het berichtje in de krant zegt.)

(Maar het Handelsblad schreef dezer dagen, boven een berichtje: 'Van trap gevallen en overleden', en niet 'gedood'. Red.)

Vaststellen

- Dit woord wordt goed gebruikt in: de bepalingen, een reglement, de voorwaarden vaststellen, maar dient vermeden te worden b.v. in: wij stellen dit met waardering vast, waarin bedoeld wordt: constateren. Het hd. 'feststellen' heeft ook deze beteekenis; ons 'vaststellen' niet.

De heer hoofd

- Het Hoofd van een Telefoondistrict heeft ons een vraag gesteld en de toezending van ons antwoord kan geschieden, zegt hij, in bijgevoegde dienst-enveloppe. Deze enveloppe draagt een gedrukt adres, luidende: Aan den Heer Hoofd van het Telefoondistrict!

In tact

- 'De Bond heeft een hechten grondslag, hij wil de partij in (dreiviertel?) tact houden.'

[Nummer 10]

Semantiek.

De semantiek - vroeger genoemd semasiologie (afgeleid van σημαίνω = beteekenen) - is de leer van de beteekenis der woorden; ook - en vooral - van de verandering der beteekenis, van de begripwijzigingen. Als zelfstandige tak van taalwetenschap van betrekkelijk jongen datum; heel belangwekkend, maar ook heel moeilijk. Niet iets voor ons, leeken.

Toch loont het de moeite eens kennis te nemen van wat de semantiek aan het licht heeft gebracht; al was het maar alleen om onze belangstelling in al wat de taal betreft te verlevendigen. Een goeden gids vinden wij daarbij in het geschriftje van Professor De Vooy: Inleiding tot de studie van de woordbeteekenis.

Wat beteekent 'een woord'? Het symbool, gekozen tot aanduiding van een zaak of een begrip. Dat is het woord, maar het 'beteekent' veel meer. Voor den spreker omvat het een heel complex van gedachten en voorstellingen, een groot gebied, waarvan de grenzen niet steeds scherp afgebakend zijn. Dit omvat het ook voor den hoorder, maar bij den hoorder misschien een heel ander veld van gedachten dan bij den spreker. Het komt er dus voor den spreker op aan, zijn woorden zoo te kiezen en samen te voegen, dat zijn - onuitgesproken, immers slechts door symbolen aangegeven - gedachtencomplex bij den hoorder weerklank vindt.

Het z i n s v e r b a n d helpt ons om het w o o r d te verstaan. Want ofschoon wij de woorden, elk afzonderlijk, in tijdsorde waarnemen, wij verwerken den zin en geven het woord daardoor de beteekenis, die de spreker er aan toekende. Mits wij daarbij de s f e e r gevoelen, waarin de spreker zich beweegt en ook de s i t u a t i e kennen; want evenmin als het enkele woord steeds in staat is ons de bedoeling van den spreker te doen kennen, is de zin, los gemaakt van den 'context', voldoende om een volledig contact teweeg te brengen.

Wat zegt ons 'openen'? Het onderstelt een heel andere beweging, naar mate men spreekt van: een deur, een venster, een pakket, een slot, een boek, de gordijnen, de oogen, de armen, den mond openen; of abstract: een zaak, een vergadering, een discussie, een mogelijkheid openen. 'Volk'; het woord heeft vele beteekenissen, maar gekoppeld met een tegenstelling - volk en vorst, volk en adel, volk en beschaafden, volk en individu, volk en stam, volk en bourgeoisie - toont het ons, welke van de onderscheidene beteekenissen de bedoelde is.

De spreker, een woord kiezende, laat zich daarbij leiden door de bij hem aanwezige gedachtenassociaties; bestaan er bij den hoorder dezelfde verbindingen, dan komt de beteekenis goed over. De spreker heeft daarbij wel de moeilijkste taak: de weg van 'woord' tot 'zaak' is gemakkelijker dan omgekeerd. Wie in een vreemde taal de woorden vlot begrijpt, d.w.z. zonder moeite van het woord tot de zaak komt, zal vaak lang moeten zoeken naar het woord voor een bepaalde zaak.

Voor den primitieven mensch is het woord de zaak zelf; in de Middeleeuwen kende men de latijnsche uitspraak: 'nomina sunt consequentia rerum'. Als de minder ontwikkelde een vreemdeling iets duidelijk wil maken, zal hij het woord, dat voor hem voor de zaak 'staat', nadrukkelijk en duidelijk uitspreken; dan moet de vreemde het wel begrijpen. Nyrop vertelt van een Duitscher, een Italiaan en een Hongaar, die in een twistgesprek geraakten, wie de beste taal had. De Duitscher vroeg: hoe noemen jullie water. De

Italiaan antwoordde 'acqua'; de Hongaar 'viz', waarop de Duitscher triomfantelijk uitriep: 'Wir aber nennen es Wasser, und es ist auch Wasser!' - 'Fromage', zei een Duitsch meisje, 'warum Fromage? Käse ist doch viel natürlicher!'

De oorsprong van een woord ligt dikwijls in het duister; ook al weet de lexicograaf ons te brengen tot den eersten gebruiker, de bestanddeelen waaruit deze het woord maakte, liggen al weer in een vroeger tijdperk. De etymologie van het woord verdwijnt allengs uit het bewustzijn: een spin is een spin en een web is een web; weinigen denken daarbij aan spinnen en weven. Dat 'puik' en 'saai' oorspronkelijk namen voor soorten van laken zijn geweest, ontgaat zoo goed als elken gebruiker van deze woorden; als een Franschman 'arriver' zegt, denkt hij niet aan 'rive'.

Men kan dit een gelukkig verschijnsel achten; als wij bij 'kapper' steeds bleven denken aan den man die ons 'kapt', een kap op zet, het hoofd bedekt (Fr. coiffer), zouden wij er niet mee tevreden zijn den man, die thans zoovele en verschillende manipulaties verricht, met 'kapper' te bestempelen. Een 'snijder' doet meer dan de kleeren snijden; een loodgieter meer dan lood gieten.

De zaken veranderen maar het woord blijft. Een begraafplaats heet kerkhof, ook ver van de kerk. Ons 'behang' wordt niet meer 'opgehangen' en bij het 'opwinden' van de klok winden wij geen gewicht meer 'op'. Een oor'ijzer' kan van goud zijn, een strijkijzer van koper, een hoefijzer van zilver; een dobbel'steen' van been, een dominosteen van hout en een schoorsteen van ijzer. Wij drinken frambozen-'limonade' en laten onze kiezen met goud 'plombeeren'.

Bij de verkorte uitdrukking, de 'ellips', krijgt het overblijvende deel de beteekenis die aan de geheele samenstelling of verbinding werd gehecht. Brief beteekende eerst: een document, een stuk papier; de tegenwoordige beteekenis ontstond door afkorting uit zendbrief. Spoor (reizen per spoor) is ontstaan uit spoortrein, en trein uit wagentrein. Met de kaart van Europa bedoelen wij de landkaart; de loods is de man die loodst, dus de loodsman. Als de drukker spreekt van pers dan bedoelt hij de drukpers; de kaasmaker bedoelt er heel wat anders mee en de wijnbouwer weer iets anders. 'Zetten' in de vaktaal van een juwelier is niet het 'zetten' van den chirurg. 'Varen' was oorspronkelijk 'gaan'; in het oosten van ons land met weinig water, heeft het de beteekenis gekregen van: rijden; in het waterrijke Holland: zich voortbewegen in een schip of schuit.

Wij ontleenen een woord aan een vaktaal en als wij dit doen, krijgt het een andere beteekenis dan het oorspronkelijk had. Wij spreken van: op iets aan sturen, ergens belanden, te land komen, van streek zijn, uit den koers raken, van wal steken, alle uitdrukkingen ontleend aan de zeemanstaal. Aan de visscherij: beet hebben, naar iets hengelen, aan den haak slaan, bij de vleet.

Uit allerlei vaktalen zijn woorden of uitdrukkingen - met geheel veranderde beteekenis - doorgedrongen in de algemeene taal. Van den timmerman: pal staan, opvijzelen, iets is niet 'in den haak'; van den goudsmid: toetsen; van den wever: op touw zetten. Uit militaire taal: rechtsomkeert maken, met grof geschut, het veld ruimen, de volle laag geven, in 't vizier krijgen. Uit de taal van spel en sport: aftroeven, overtroeven, open kaart spelen, kleur bekennen, botvieren, schaakmat zetten. Een goed gebouwd schip is sterk van inhoud; wij vergeten de afkomst, verstaan het woord niet meer en maken er, toegepast op de menschelijke constitutie, 'inhoud' van.

Ons woord 'ding' (Fr. chose) is oudtijds ontleend aan de rechtstaal; trouwens het Fransche woord ook: aan causa.

Wie een vreemde taal kent, zal neiging hebben daaraan voor zijn eigen taal te ontleenen. 'Gevaar lopen' zal het eerst gebezigd zijn door iemand die 'encourir danger' kende. Het Nederlandsche 'geest' heeft den invloed ondergaan van het Fransche 'esprit'.

Het Middeleeuwsche 'dorper' kan gedegradeerd zijn, onder invloed van de overeenkomstige beteekeniswijziging van 'vilain'; maar het kan ook zijn dat in beide gevallen gelijke sociale omstandigheden hebben gewerkt.

Een woord kan overgaan tot een andere beteekenis ten gevolge van bepaalde associaties. Een gracht (graft, grecht, greft) is een gegraven sloot, maar nu varen wij niet alleen in de gracht, wij wonen of lopen er op. Het woord 'tuin' beteekende eertijds alleen 'afscheiding'; nu ook wat binnen die afscheiding is.

Wij zeggen dat wij 'een glaasje' drinken, maar wij denken aan den inhoud van het glas. De associatie van 'schotel' met wat zich er op bevindt, doet ons spreken van: een (kouden) schotel gebruiken; 'gestampde pot' eten. 'De ketel kookt'; men kan zich het kokende water niet denken zonder den ketel.

Associaties van allerlei aard werken hier mede. Op grond van tijdsverband: Wij laten hetzelfde woord dienen voor nu, voor een tijd die kort geleden was, en een die weldra komende is. 'Zoo straks was hij nog hier' en 'hij komt straks'. Het Mnl. 'tehants' heeft betrekking op het naaste verleden en op de toekomst (weldra); in modern Nederlandsch is thans = nu.

Tijdsaanduidingen kunnen de naam worden voor wat in dien tijd plaats vindt. Mijn twaalfuurtje, een after-dinner. Omgekeerd wordt de tijd wel aangeduid naar de vulling van den tijd: Hildebrand's veerschipper kon een anecdote 'vele bruggen' uitrekken. Met 'na tafel', 'onder tafel'

wordt bedoeld: na of gedurende den tijd van het maal.

Oorzaak en gevolg zijn in de voorstelling vaak nauw verbonden. Als men hoort zeggen: 'De ambtenaar heeft er zijn stempel op gezet', dan kan men tegelijk aan het instrument en aan het afdruksel denken. Wij spreken van: vuile vingers op een boek, van voetstappen in het zand. Werk wordt gebruikt voor allerlei product van het werken (kunstwerk, bouwwerk, boekwerk en handwerkje).

Associaties tusschen abstracte begrippen en concrete voorstellingen leiden er toe dat de naam van de eerste wordt toegepast op de tweede: een hoogte, een sterkte. De geestelijkheid, de overheid. Een woning, een bedding, een rekening. Een graafschap, landschap; de nakomelingschap. Een heerschappij.

Synaesthesie is bij-waarneming; alweer een oorzaak van begripwijziging. Er is verwantschap tusschen gezicht en gehoor en wij spreken van: schelle, heldere, schrille, luidsprekende, schreeuwende kleuren. Kleuren kunnen 'harmonisch' zijn; zij kunnen ook tegen elkander 'vloeken'. Een kleur kan 'schateren'. Omgekeerd spreken wij van een 'donker' geluid.

Tastindrukken kunnen worden overgedragen op geluiden, deels ook op kleuren; 'scherp' ook op reuk en smaak. Smaak en reuk kunnen 'zoet', 'zuur', 'bitter' zijn.

Wij passen het begrip van bewegingswoorden toe ook op innerlijke gevoelens en functies van het verstand; wij gevoelen ons: terneergedrukt, beklemd, terneergeslagen, neerslachtig; be'nauw'd. Wij gevoelen 'angst', zijn 'bang' (uit be-ang; vgl. 'eng'). Onze aandoeningen drukken wij uit met woorden voor uiterlijke prikkels; wij zijn: getroffen, geraakt, bewogen, geroerd, driftig, geprikkeld. Geestelijke eigenschappen worden ook aangeduid met bewegingswoorden: vooruitstrevend, voortvarend, vasthoudend, reikhalzend.

De eigenlijke metafoor hoort thuis bij de stijlkunde, niet bij de semantiek; maar als het gevoel voor de beeldspraak is verbleekt en wij dat, wat oorspronkelijk metaforisch was, gaan gevoelen als de eigenlijke benaming, dan zijn wij op het gebied van de semantiek gekomen. Als wij spreken over een tuinslang of gas slang, denken wij dan nog aan het dier? Als wij zeggen, dat wij een indruk hebben gekregen, bedoelen wij dan den in-druk? denken wij bij: 'bezielende drijfveeren', 'een hinderlaag ontmaskeren', 'lauweren oogsten' nog aan beeldspraak? Hier is het gevoel voor de metafoor verdwenen en het woord heeft een nieuwe beteekenis gekregen. Hoe anders zou men kunnen komen tot: 'de schaduwzijde in het licht stellen'!

Gevoelen wij ons krijgshaftig als wij spreken van: in de bres springen, lont ruiken, iemand in het harnas jagen, in 't krijt treden, iets in het schild voeren, van leer trekken?

Het is stellig dwaas om te spreken van: de suikerbiet, als reddende engel waarop de landbouw drijft - omdat dit werkelijke beeldspraak is; maar het is volstrekt niet dwaas om het 'hoofd' van den staat een beslissenden 'stap' te laten doen. Hier hebben wij verbleekte beeldspraak en gewijzigde woordbeteekenis.

De woordbeteekenis kan wijziging ondergaan door verschuiving van de gevoelswaarde. Vondel gebruikte in zijn verzen woorden als: zuipen, paaien, beteuterd, onbeschoft, naer; zij zijn nu afgedaald tot lageren taalkring. 'Stinken', eenmaal een sierlijke uitdrukking, is nu bijna plat geworden. Omgekeerd: ons 'aarzelen' was, evenals fr. 'reculer', vroeger een platte uitdrukking; zij behoort thans

tot de gebruikelijke taal. Zijn 'tête' en 'manger' niet ontleend aan ruwe Romijnse soldatentaal?

Veel van wat vroeger slechts neutrale betekenis had wordt nu gebruikt in gunstigen of ongunstigen zin: slecht, oorspronkelijk gewoon maar: vlak; 'verheven' en 'uitmuntend', vroeger neutraal, nu gebruikt in gunstige betekenis. Berucht (vroeger ook: beroemd), raar (oorspr. zeldzaam), haveloos (o. arm), wuft (o. bewegelijk), wulpsch (o. dartel) enz.

Waarom juist een bepaald woord ongunstig wordt, en een daarmee gelijkstaand gunstig, is dikwijls moeilijk te zeggen; de taal is grillig. Als het genie van een kunstenaar een hoogen trap heeft bereikt, kunnen wij zeggen dat het niet te evenaren is (ongeëvenaard); dat het zonder weerga is (weergaloos), maar de kunstenaar zou het ons niet in dank afnemen als wij van hem getuigden, dat hij 'onverbeterlijk' (niet te verbeteren) is!

Een euphemisme is een verzachtende omschrijving van iets, dat onaangenaam of aanstootelijk is. Maar als wij het niet meer als zoodanig gevoelen, krijgt het verzachtende woord de kleur van het aanstootelijke of onaangename, dat het wilde vervangen: de betekenis is veranderd. 'Misselijk' (oorspr. vreemd, zonderling) is geen euphemisme meer voor: braakneiging hebben - het beteekent het thans; evenals 'onpasselijk', dat oorspronkelijk in ruimer zin ongesteld beteekende. 'Zich van kant maken' was: zich uit de voeten maken, en werd als euphemisme gebruikt voor: zich van het leven berooven. De oude betekenis is verloren gegaan en een nieuwe is ontstaan. Wij zullen dus weer naar een nieuw euphemisme moeten zoeken.

Men gebruikt een woord ironisch of in scherts, juist om het tegenovergestelde aan te duiden. In het gebruik verbleekt de oorspronkelijke betekenis en krijgt het aanvankelijk ironisch of

schertsend gebruikte woord de beteekenis van het tegendeel. 'Iemand iets wijs maken' beteekende oorspronkelijk: iemand van iets op de hoogte brengen; ironisch gebruikt: iemand voor den gek houden. Het beteekent nu niets anders dan dit laatste. 'Havenen' was oorspronkelijk: in orde maken, netjes maken (een kindje werd 'gehavend'); toetakelen, niets anders dan: (een schip) van tuig voorzien. 'Salve' is een vriendelijke welkomstgroet, maar een 'salvo' van het geschut zal wel eerst ironisch bedoeld zijn geweest.

Zooals het begrip van metafoor en euphemisme verbleekt, zoo zijn wij ons niet meer bewust dat sommige woorden, die ons nu 'gewoon' toeklinken, oorspronkelijk hyperbolen en krachttermen waren. Oneindig, onafzienbaar, eeuwig, ontelbaar, talloos; erg, vreeselijk, verschrikkelijk, ontzettend, ijselijk, gruwelijk. Er zou een interessante studie te schrijven zijn over de geschiedenis van krachttermen; er is n.l. een voortdurende wisseling, er is 'mode' in. Niet lang geleden werd de spot gedreven met het mode-woord 'beslist'; nu schijnen 'ontstellend' en 'ongelooflijk' weer in de mode te zijn; 'intens' schijnt terrein te verliezen.

Er zijn taalgebruikers die bezwaar maken tegen 'erg' mooi, 'vreeselijk' aardig; maar zij vergeten, dat 'zeer' oorspronkelijk pijnlijk was, en dat 'weinig' met weenen samenhangt!

Een 'praegnante' beteekenis krijgt een woord in emphatisch gebruik. Hij gedroeg zich als een mán. Dat is nog eens een kèrel! Dat is kwaliteit!

De beteekenis verzwakt door declassering; woorden met een rijken, soms zeer geschakeerde inhoud kunnen verbleeken tot betrekkingwoorden. Zoo de w.w., die tot zgn. koppelwerkwoorden worden: zijn, worden, blijven; ook 'staan', 'vallen'. 'Dat staat te bezien, valt te betreuren'. Een zin wordt 'gedegradeerd' tot modaal bijwoord: misschien (uit: mach scien); imperatieven verzwakken tot interjecties: Kom, kijk, zeg, wacht, hoor.

Vertoont een woord tweeërlei vorm, dan kan bij zulke 'doubletten' verschil van beteekenis ontstaan: doof, dof en duf; broos en bros, ruw en ruig enz. Er ontstaat verschil in beteekenis tusschen den vollen en den verkorten vorm: boedel en boel, gracht en graf, gift en gif, teder en teer; tusschen woorden met tweeërlei geslacht: de steen, het steen; de mensch, het mensch; met tweeërlei meervoud: kleeden en kleeren; bladeren en bladen.

Klank- en begripsassociaties leiden tot beteekenisverandering. Week vleesch is brât; door klankgelijkheid met braden is wildbraat geworden: gebraden vleesch. Hanteeren is Fr. voor 'met iets omgaan'; ons 'hand' heeft er een nieuw element in gebracht. 'Reizig' en 'eischelijk'; door de bijgedachte aan rijzen en ijs ontstaan; rijzig en ijselijk.

Door de gedachte aan 'glad' krijgt gladakker (maleisch voor hond) de beteekenis van: een gladden vent; uit 'n eidas (hagedis) maken wij nijdas, een nijdige kerel; pootig (oorspr. hoofdig) wordt: voorzien van stevige handen.

De synoniemen vormen een afzonderlijk hoofdstuk: woorden met dezelfde of nauwverwante beteekenis. Synoniemiek is dus vergelijkende semantiek. Een nauwkeurige analyse van het gebruik van bepaalde synoniemen leidt soms tot allerlei ingewikkelde verhoudingen; bij 'gaan' en 'loopen' zit het verschil niet alleen in de snelheid.

Het is niet altijd de begripsinhoud van het woord die den doorslag geeft bij het gebruik; men heeft zich bij de keus uit synoniemen af te vragen: in welke taalsfeer behoren de woorden thuis; wat is de gevoelswaarde. Naast 'fiets' staat het meer 'ambtelijke' woord 'rijwiel'; naast 'auto' of het deftiger 'automobiel', in de taal van de autobezitters 'wagen'. 'Spoedig' klinkt vormelijker dan 'dadelijk' of 'gauw'; meer familiaar is 'direct', weer een trap lager 'subiet'. 'Onderwijzer' en 'schoolmeester', 'predikant' en 'dominee' zijn synoniemen, maar de gevoelswaarde der woorden verschilt.

De semantiek is een tak van taalwetenschap en valt als zoodanig buiten het bestek van ons, leeken op het gebied van de taal. Maar wie zich de moeite getroost het in den aanhef genoemde werkje van Professor De Vooy's aandachtig door te lezen, zal zijn moeite rijkelijk beloond vinden.

De muggenzifters.

Van het oprichten van 'Onze Taal' af heeft de leiding van dit genootschap zich gekeerd tegen de muggenzifters. Wanneer men zichzelf in staat acht tot het schrijven van volstrekt juist Nederlandsch en zich den tijd kan gunnen om elken zin driemaal over te lezen, is het zeker verdienstelijk als men zoo lang poetst en wrijft tot er geen smetje meer aan de kopij is te vinden maar men doet kwaad door hetzelfde ook van anderen te vergen. Want dat maakt den gewonen schrijver schuw; hij gaat denken: Is het zóó moeilijk om goed Nederlandsch te schrijven, dan zal ik mijn pogingen maar opgeven en 'maar raak' schrijven. En zoo is het werk des pedanten muggenzifters juist het tegendeel van hetgeen hij dacht te bereiken.

Men moet zich tevreden stellen met het weren van de grove fouten. Die zijn er tegenwoordig, in een tijd van verminderde taalkennis bij hen die de pen hanteeren en met haar 'vruchten' voor den dag komen, waarlijk al in menigte. En alle muggenzifterij schrikt af en schaadt daardoor de taalzorg van breederen trant.

E.

[Nummer 11]

De taal,... de ziel der natie.

Nu, na langen tijd van onverschilligheid, alom weer het besef groeiende is, dat de taal behoort tot de kostelijkste bezittingen van een volk; nu wij ons weer bewust worden van het innige verband, dat bestaat tusschen volk- en taalgemeenschap; nu wij weer gevoelen dat een vergriep tegen de taal een aantasting is van een der hoogste nationale waarden - richten zich vanzelf onze gedachten op den strijd, dien onze voorvaderen hebben gevoerd ter verdediging van dit bezit, zoo onverbrekkelijk verbonden aan onzen eigen volksaard en karakter, aan ons bestaan, onze levenswijze en zeden.

Een strijd, niet tegen buitenlandsche vijanden, maar tegen onze eigen tekortkomingen, onze onverschilligheid, onkunde en smakeloosheid. Want deze zijn het die het kwaad hebben teweeggebracht, waaronder onze taal thans lijdt.

Het spreekt vanzelf dat een volk als het onze, met zijn levendige verkeer met de omringende landen, zich niet heeft kunnen - en mogen - afsluiten voor invloeden van buiten, invloeden die, mits met verstand geleid, niets dan zegenrijke gevolgen voor onze cultuur zouden hebben opgeleverd, maar die ons thans, door onze gemakzucht, onze neiging tot naäperij en ijdel vertoon, zoo menigmaal tot groot nadeel hebben gestrekt.

Het is overbekend, hoezeer reeds van de middeleeuwen af, onze Dietsche taal heeft bloot gestaan aan het gevaar van overstrooming door vreemde elementen; eerst van het Fransch, daarna - onder de Beiersche hertogen - van het Hoogduitsch; onder de Bourgondische heerschappij was het weer het Fransch waarmede wij onze taal dreigden te verstikken.

Reeds in het midden der 16e eeuw begon het verzet tegen deze taaloverwoekering. Wij denken aan Simon Stevin, den leermeester en vriend van Prins Maurits; aan Spieghel, den samensteller van onze eerste grammatica; aan Hooft, die in zijn 'Nederlandsche Historiën' alle Fransche termen vernederlandschte en daarbij menigmaal zulk een gelukkigen greep deed. Wij herinneren ons hoe Huygens den spot kon drijven met den Haagschen hofjonker, wiens taal meer Fransche woorden bevatte dan Hollandsche; hoe Bredero met minachting sprak over verwaande advocaten en jonge dokters, wier 'brooddronken luyicheydt' hun belette hunne gedachten in behoorlijke Nederlandsche woorden uit te drukken. Hugo de Groot stemde mee in het koor van literatoren, dat tegen al deze vreemde woorden opkwam. Coornhert, Kiliaen, Marnix, en wie al niet.

* * *

Maar één ding zal den leek op dit gebied vreemd vallen. Alle critiek richtte zich naar het Zuiden, zoo goed als nooit vindt men dat er gevaar wordt gevreesd uit het Oosten. (De tijd der Anglicismen zou pas later komen.) Zelfs was het heel gewoon, dat men bij de bestrijding van het vele ingedrongen en zich indringende Fransch argeloos naar de Deutsche landen uitzag om steun. Met politiek had dit niets te maken, met godsdienst, voor een bepaalde periode, slechts ten deele. Op het gebied van de letterkundige kunst, en de kunst en wetenschap in het algemeen, stond men doorgaans veel nader bij de Franschen dan bij de Duitschers. Marot, de Pléiade, en vooral Du Bartas waren hier in de 16e eeuw de geëerde dichtmodellen. Daarna kwamen de Fransche tragici. Het groote politieke conflict met Frankrijk kwam pas in de tweede helft der zeventiende eeuw; tot zoolang waren zij en wij meest bondgenooten. En de Fransche Hugenoten stonden ons vrij wat nader dan de Deutsche Lutheranen; slechts met een klein deel van Duitschland kon men hier gods-

dienstgemeenschap gevoelen in engeren zin. De afkeer van Fransche inmengsels in onze taal bewijst niets van afkeer van het Fransche volk, alleen fierheid op de eigen, oeroude taal, zoozeer onderscheiden van het uit verbasterd Latijn gesproten Romaansch; tusschen deze twee liep een vaste taalgrens, die voor niemand onzeker kon zijn. Heel anders was het met de taal van onze Oosterburen. In de Middeleeuwen was er gestage aanraking tusschen het literaire Dietsch en het literaire Nederduitsch geweest; de taal van onze Oostelijke gewesten en die van heel Nederduitschland liepen bijna ongemerkt in elkaar over. Het 'Oostersch Nederlandsch', dat eerst door de moderne devotie en daarbij aansluitend door de Duitsch-Nederlandsche reformatie, een kans heeft gehad de kern te worden van een algemeene Noordnederlandsche schrijftaal, had men met haast evenveel recht Westersch Nederduitsch kunnen noemen. De Oostelijke taalgrenzen waren vlottend, niet zeker, niet duidelijk. In het midden der 16e eeuw vonden tal van Nederlandsche hervormingsgezinden in tegenwoordige Duitse grensgebieden een min of meer veilige toevlucht: Emden vooraan, waar Wtenhove een bijbelvertaling bewerkte, die een mogelijke en wenschelijke taaleenheid tusschen die landen en de Nederlandsche gewesten tot veronderstelling en bijbedoeling had. De uitwerking van de gedachte bleek iets te radicaal; maar het denkbeeld zelf had niets absurds. Daarbij was ook de afscheiding, de begrenzing van Hoog- en Nederduitsch, hoezeer door de Hoogduitse klankverschuiving veel blijkbaarder dan die tusschen Frankisch Nederlandsch en Saksisch Nederduitsch, nog lang niet zoo vast als in later tijd, terwijl de overheersching van het Nederduitsch door het Hoogduitsch, zooals wij die thans kennen, nog grootendeels verborgen lag in de toekomst. Zoo was het een niet ongewone meening te onzent in de 16e en althans het begin der 17e eeuw, dat men ter verrijking van de Nederlandsche taal (zooals Spieghel het uitdrukte) 'uyt elcke verscheyden Duytsche spraack.... de eyghenlyckste woorden zoeken' kon. Zoo bevreedt het ons niet langer, dat men in de 16e en het begin der 17e eeuw vrij wat uit het Neder- of Hoogduitsch ontleend vindt; er zijn daarvoor redenen genoeg aan te wijzen.

Pas in de tweede helft der 18e eeuw, beter nog het vierde kwart, komt er nieuwe Duitse invloed van belang op onze taal. Literair waren de rollen der 17e eeuw nu omgekeerd: onze letterkunde was geen voorbeeld meer voor de Duitse, maar de in dezen tijd snel tot groote hoogte gerezen Duitse literatuur werd bij ons tot wegwijster en voorbeeld, zoowel door de practijk als door de theorie (de Duitse aesthetica, eerst de sentimenteele, dan de romantische literatuur). En daar kwam de Duitse filosofie en theologie nog bij; de 'Popularphilosophen', de 'Aufklärung', Kant straks, en zoo verder. Bilderdijk, ondanks zijn zeer groote bezwaren tegen de theologische en wijsgeerige richtingen in Duitschland, ondanks zijn oprechte liefde voor en zijn grondige kennis van zijn moedertaal - die hij verrijkte door tal van halfverouderde woorden in eere te herstellen - zelfs Bilderdijk wist niet te ontkomen aan de overneming van een aantal nieuwe germanismen.

Tot een gezette bestrijding van dit nieuwe gevaar voor onze taal - te dreigender voor het eigen karakter van het Nederlandsch, naarmate de mededeelende taal nauwer met de onze verwant was (het Fransche gevaar was te allen tijde veel gemakkelijker waarneembaar geweest) - kwam het eerst met Lulofs Kakografie en met Siegenbeek's Lijst van Woorden en uitdrukkingen met het Nederlandsch taaleigen strijdig.

De taalkundige vaktijdschriften, en de letterkundige en algemeen-wetenschappelijke periodieken keerden zich sinds dien tijd gedurig tegen het kwaad der germanismen; nu, evenmin als vroeger bij het verweer tegen de

gallicismen, uit afkeer van een volk - van welks wetenschap en literatuur men rijkelijk genoot - maar uit liefde voor zijn eigen taal en gedreven door zorg voor het ongerepte behoud van eigen taal- en volkskarakter. Het literair-critische tijdschrift 'heel op rijm' van den jongen Ten Kate en zijn medestanders: 'Braga', dat de Nederlandsche romantische dichters spottend te lijf ging, parodieerde ook hun rijkdom aan germanismen. Beets waarschuwde vele malen, in dicht en proza, tegen dezen vorm van taalbederf; Van Vloten desgelijks. Prof. Matthijs de Vries, de grondlegger van het woordenboek der Nederlandsche Taal, keerde zich scherp tegen het euvel der germanismen en weigerde zulken woorden een plaats in het woordenboek.

De Vries heeft den maatstaf, dien hij bij de beoordeeling of een woord, ontleend aan, of gevormd in navolging van een vreemde taal, moest worden afgekeurd, een drietal regels vastgesteld. Hij verwierp zulke ontleeningen: 1° wanneer zij door hun vorming in strijd waren met den eigen aard van onze taal; 2° wanneer het ontleende woord in onze taal reeds met een andere beteekenis in gebruik was; en 3° wanneer de ontleening overbodig was, doordat er reeds een goed woord met dezelfde beteekenis bestond. Deze regels zijn door jongere taalgeleerden als Verdam en Te Winkel bruikbaar geacht en ons dunkt dat zij voor vele taalgeleerden van thans nog bruikbaar zullen zijn.

'K. Veenbos', een taalgeleerde wien men stellig geen overdreven purisme zal willen aanwrijven, over germanismen sprekende, is van oordeel dat zij in den wortel kunnen worden aangetast door het tegengaan van vluchtigheid en slordigheid en door het beoefenen van nauwkeurigheid van uitdrukken. En als deze schrijver

zegt, dat het 'aan de beoordeeling van vakmannen staat, of bestaande of zelfbedachte Nederlandsche termen even doeltreffend zijn als de vreemde', en er bijvoegt: 'Is dit het geval, dan hebben inheemsche termen veel voor', dan zullen velen van ons ook daarmee kunnen instemmen, al zouden wij geneigd zijn te zeggen, dat voor den Nederlander, het Nederlandsch alles voor heeft!

Men ziet in deze germanismen - en in barbarismen in het algemeen - wel eens iets als een soort 'pénétration pacifique' van de vreemde taal of het vreemde volk, en in het verweer daartegen een strijd tegen die taal of dat volk. Niets is minder waar; de Franschman 'stuurt' ons geen gallicismen, de Duitscher dringt ons geen germanismen op. Het proces speelt zich hier af, bij ons; het barbarisme maken wij. Wij stellen het samen uit Nederlandsche taalelementen; het buitenland heeft er part noch deel aan. Daarom gevoelen wij dat De Vooy's zich niet gelukkig uitdrukt, als hij zegt dat men moet nagaan wat onze vaktalen aan het Duitsch danken en 'te wijten hebben'. 'Danken', goed, maar 'wijten' stellig niets; niet aan het Duitsch, noch aan eenige andere taal. Te verwijten hebben wij onszelf.

Het verweer tegen onze gewoonte germanismen te vormen is moeilijk, ook al omdat het den leek niet steeds mogelijk zal zijn met juistheid te beoordeelen of een vorming moet worden beschouwd als te zijn: in strijd met den eigen aard van onze taal. Daarom kan bij dit verweer de hulp van den vakman niet worden ontbeerd.

Toch staat de leek ook zonder deskundigen bijstand niet volstrekt hulpeloos. Wie met eerbied zijn taal beschouwt, mag rekenen op de hulp van een innerlijken mentor: zijn taalgevoel. Die gevoeligheid voor hetgeen wel en hetgeen niet gezegd kan worden; wat Kluyver noemt 'de goede smaak'. 'La conscience de la langue'; 'der richtige Takt'. Die ook 'Veenenbos' erkent als maatstaf voor persoonlijk gebruik.

Terecht worden wij aangespoord tot natuurlijkheid, ook in onze schriftelijke uitdrukkingen; worden wij gewaarschuwd tegen de neiging om 'mooi te doen' en 'na te doen'. Wij kunnen het aan dichters en literatoren overlaten hun taal door barbarismen te 'verrijken'. 't Is des dichters recht, Graecismen, Hebraïsmen, Gallicismen en alle ismen der wereld te gebruiken, mits hy het versta, en zijn taal er niet meê besmet, maar versierd worde', zei Bilderdijk. Wij zullen in het midden laten, of elk barbarisme dat deze dichter bezigde, heeft bijgedragen tot verrijking van onze taal, maar niet zonder reden merkte De Jager op, Bilderdijks uitspraak citeerende: 'In het belang van de zuiverheid onzer taal wenschen wij, dat zij door onze aankomende dichters niet te zeer mogen worden behartigd'. Wij, die geen dichters zijn, zullen stellig aan deze 'verrijking' geen behoefte hebben.

Laat ons dus rustig voortgaan met ons werk, het werk dat immers gedaan moet worden. En laat het ons niet verdrieten als men ons bejegt met sarcasme of hoon, of met welk middel men ons streven - met goede of kwade bedoeling - wil schaden.

Puristen? Goed; het woord is niet op ons van toepassing, maar wil men het gebruiken, het deert ons niet. Trouwens, de purist, om weder een woord van Dr. A. Kluyver aan te halen, 'heeft zeer sterk het besef dat een Hollander, met zijn goede en minder goede hoedanigheden, nu eenmaal iets anders is dan een Duitscher of een Franschman, en dat een bepaald volk ook op een eigenaardige wijze denkt en spreekt'. En verder: '...., het is.... zeker in het belang van onze nationaliteit ook de rechten van het purisme te erkennen'.

Laat ons dus rustig voortgaan met onzen strijd voor het behoud van onze taal in haar besten staat, de taal, die gegroeid is in ons volk, die ten innigste is verbonden aan onzen volksaard en karakter, onzen oorsprong, geschiedenis en aanleg; onze

eigen taal, die ons stempelt tot *N e d e r l a n d e r s*, ons volk tot het *N e d e r l a n d s c h e* volk.

Nog eens: 'heeft meenen...' en de modale werkwoorden.

Het is merkwaardig hoe somtijds een heel gewone uitdrukking, zoo zonder erg neergeschreven, bij velen de aandacht trekt en hen tot nadenken stemt. Merkwaardig en verheugend; want dit nadenken over een element van de taal noopt tot onderzoek en dit onderzoek levert zoo goed als steeds winst op.

Men zal zich herinneren dat wij eens (in *O.T. van Januari j.l.*, blz. 3) schreven: 'Een van onze leden heeft meenen op te merken, dat dikwijls, o.a. in dagbladen, verwarring heerscht ten aanzien van....'

Deze constructie heeft critiek uitgelokt: dit 'meenen' moest zijn 'heeft gemeend'; neen, heette het weer van andere zijde, dit 'meenen' is hier juist goed (*O.T. Augustus 1940*, blz. 38). Hadden wij nu van het geval verder niets gehoord, dan was er voor ons geen aanleiding geweest dieper op deze kwestie in te gaan, maar het blijkt dat men er meer van wil weten.

Ten eerste: Waarom schreven wij 'heeft m e e n e n op te merken, waar te nemen' en niet kortweg: heeft o p g e m e r k t, waargenomen?

Zoo maar, zonder een bepaald doel? Neen, wij bezigden dit 'meenen' heel bepaaldelijk met de bedoeling de waarneming, als subjectief, voor rekening van den waarnemer te laten. Staat zulk een constructie in den eersten persoon ('ik heb meenen op te merken') dan vervult 'meenen'

ook een bepaalde functie: het maakt dan de mededeeling bescheidener: 'ik verbeeld mij opgemerkt te hebben (of vergis ik mij soms?), dat....'

Ook in een anderen zin: 'ik heb meenen (of hier ook wel: gemeend) te moeten opmerken ('opmerken thans i.d. bet. van: 'de opmerking maken') heeft 'meenen' die functie: om de plicht, de noodzakelijkheid als subjectief gevoel voor te stellen, als het ware met de bescheidenheidstoevoeging, dat men het zou kunnen misgehad hebben. (Dat zulk een bescheidenheidsformule ook weer, ironisch aangewend, een bijzondere verzekerdheid kan uitdrukken, worde hier terloops vermeld.)

Maar nu weer dien infinitief in plaats van het participium bij onze constructie: 'heeft meenen....'.

Wij gevoelden dat onze vorm goed was, maar verzochten den lezers ons niet naar het 'waarom' te vragen en ons liever op ons woord te gelooven. Maar dat was den lezers blijkbaar niet naar den zin en zij eischen nu naderen uitleg.

Welnu dan. - Wij bevinden ons met ons woord op het terrein der modi en modaliteiten, het onderwerp, waaromtrent het lid van onzen Raad, Prof. Overdiep, zulk een rijkdom van opmerkingen heeft neergelegd in zijn *Stilistische Grammatica* (een werk, dat wij meermalen gelegenheid hadden te vermelden en dat wij thans opnieuw ter bestudeering aanbevelen).^{*)}

Onder de modale werkwoorden, die Professor Overdiep in deze grammatica behandelt, behoort het ww. *will en*, en nu is het opmerkelijk dat dit 'willen' onder die werkwoorden een zeer afzonderlijke plaats inneemt, en wel, doordat overal de modaliteit van den *spreker* uitgaat, behalve juist de modaliteit, die de schrijver aan *will en* toekent. Bij 'willen' ligt de modaliteit in het *subject*, ook als dat de 2e op 3e persoon is. Hij moet, kan, moge, zal komen: de noodzaak, de mogelijkheid, wenschelijkheid, waarschijnlijkheid is alles in het oordeel, de voorstelling van den *spreker*. Daarentegen: hij wil, heeft willen komen: de wensch, begeerte was bij het *subject*.

En zooals nu bij 'moeten' (zonder *te*) als synoniemen aansluiten: dienen, behoeven, behooren (*mèt te*), - zoo sluiten zich bij 'willen' (zonder *te*) een heele reeks synoniemen (*mèt te*) aan: begeeren, wenschen, hopen, zoeken, pogen, trachten, probeeren, bedoelen, denken, 'meenen' (de laatste twee in den zin van 'bedoelen'), enz. En beide - 'moeten' en 'willen', ieder met zijn synoniemen - vertoonen het verschijnsel van 'infinitief in plaats van participium' in de samengestelde tijden, als er nog een infinitief op volgt. Zoo is het heel gewoon Nederlandsch: 'ik had nog meenen (= bedoeld, het plan gehad) te zeggen...., doch....'

Het gebruik van die infinitieven in plaats van verleden deelwoord zal wel van de werkwoorden *moeten* en *will en* (die met *mogen*, *kunnen*, *zullen* een oude, bijzondere groep vormen), waarbij het oud was, eerst geleidelijk zich hebben uitgebreid over de twee groepen van werkwoorden bovengenoemd, die (en voorzoover zij) er synoniem mee waren.

Maar - het 'meenen' in de door ons besproken zinnen - 'heeft meenen op te merken (= waar te nemen)' en 'heeft meenen (gemeend) te moeten opmerken (= de opmerking maken) - dit 'meenen' beteekent niet: bedoelen, maar, heel anders, 'de gedachte, den indruk hebben'. En nu is het eigenaardige van het geval, dat de synoniemen van 'meenen' in deze beteekenis zoo weinig neiging vertoonen tot aanwending van den infinitief in plaats van het participium. Hier is geen sprake van

*) Overdiep: *Stilistische Grammatica van het moderne Nederlandsch*. Zwolle 1937. 'Niet erg populair', 'wat moeilijk voor een leek'? Stellig niet 'populair', maar moeilijk....? dat hangt er maar van af hoeveel moeite men zich wil getroosten om tot de bedoeling van den schrijver door te dringen. Niet te moeilijk voor den 'leek', die ernstig kennis zoekt van zijn taal en zich onbevangen open stelt voor leering!

een groep; heel anders dan daar. Bij 'denken', in den zin van 'bedoelen' is het verschijnsel gewoon. (Denk je nog examen te doen? Had je nog examen denken te doen?). Maar bij 'denken', als 'de gedachte hebben', komt het veel minder voor; misschien alleen in het Hollandsche dialect. (Had je werkelijk ook nog denken te slagen?) Zelden of nooit zal men het, ook daar, vinden bij: wanen, gelooven, rekenen; in geen geval bij: vermoeden, gissen.

Onze veronderstelling omtrent het uitgangspunt en de uitbreiding van de besproken constructie vindt in deze waarneming sterken steun. *W i l l e n* was het centrum; zeer onderscheiden werkwoorden, verwant van zin, ondergingen daarvan den invloed, en sloten zich aan. Maar zoodra de zinsverwantschap ontbrak, hield de aantrekking op; een zelfde werkwoord heeft het verschijnsel nu wel, dan niet, naar de beteekenis varieert. De analogische uitbreiding van dit verschijnsel was geheel gebonden aan de *b e t e e k e n i s*. Het taalgevoel vereenigde op ruime schaal de woorden van eenerlei beteekenis in een zelfde merkwaardige syntactische constructie, en sloot tegelijk een afwijkende beteekenis-variant van het enkele woord daarvan uit.

Maar dit laatste toch niet zonder uitzondering en die vinden wij in den door ons gebezigten zin. Synoniem van *w i l l e n* was *m e e n e n*, in den zin van 'bedoelen'. En van daar is het besproken verschijnsel blijkbaar ook overgebracht op 'meenen', in de beteekenis: de gedachte, den indruk hebben. Oorspronkelijk foutief (want tegen den draad ingaand), maar door het gebruik geijkt. Zonder dat evenwel deze 'foutieve' uitbreiding

verderen voortgang maakte (afgezien dan van een sporadisch geval en enkele dial. aanlopen).

Grillig en verwickeld is het taalleven vaak. En het taalgebruik luistert nauw. Het naspeuren van een klein onderdeel van een speciaal syntactisch verschijnsel kon het hier doen zien. Misschien is het niet ondienstig, wanneer wij ten besluite het geheele terrein, waarop het verschijnsel zich voordoet, aanwijzen.

Voor het gebruik van den infinitief in de plaats van het verleden deelwoord zullen a) het uitgangspunt geweest zijn de modale hulpwerkwoorden: kunnen, moeten, mogen, zullen, willen. Daarbij sluiten nauw aan: b) weten, durven, beginnen. Verder vinden wij het bij: c) doen, laten, helpen, leeren; d) gaan, komen, zitten, lopen, staan, blijven, wezen. En e) een aantal werkwoorden van waarneming: hooren, zien, voelen.

De groepen b) en d) ten deele mèt, ten deele zonder t e voor den tweeden infinitief. De uitbreiding uit de centra m o e t e n en w i l l e n zijn boven besproken.

Van onze leden.

Cultuur

- Een van onze leden, wiens onverflauwde zorg voor het welzijn van onze taal ons voortdurend tot steun is, vraagt de aandacht voor de in den laatsten tijd meer en meer voorkomende verbindingen met 'cultuur-': cultuurgoederen, cultuurwaarden, cultuuraangelegenheden, enz. Ons lid gevoelt niet veel voor deze samenstellingen: hij spreekt liever van 'cultureele goederen'. Wat het woord *c u l t u r* zelf betreft, dit schijnt hem wel even het voorhoofd te doen fronsen, maar hij verwerpt het niet: 'ik moet erkennen, dat het veelal niet mogelijk is een anderen term daarvoor in de plaats te stellen'.

Wij hebben hier te doen met het bekende - maar in zijn gevolgen dikwijls zoo schadelijke - verschijnsel, dat een veel gehoord en gelezen vreemd woord ons dichterbij komt te staan dan het eigene, zoodat wij in oogenblikken van verminderde denkspanning, grijpende naar het 'ghereetste', het vreemde in de plaats stellen van het goede Nederlandsche woord. En, eenmaal in gebruik, krijgt dit vreemde woord dan een gevoelswaarde, die wij aan het eigen woord ontzeggen.

Men zal zich herinneren hoe sterk men zich tegen ons keerde, toen wij er tegen opkwamen, dat de Regeering het woord 'dimmen', dit slordig anglicisme, officieel sanctioneerde. 'Dempen', zoo luidde het, kon bij 'dimmen' niet halen; de bijbeteekenis die 'dimmen' had - het verminderen van de lichtsterkte der lampen, maar tegelijkertijd het anders-richten van den stralenbundel - die beteekenis miste ons 'dempen'. Alsof ons woord, in het gebruik, niet eveneens die bijbeteekenis zou hebben verkregen, een beteekenis, die het Eng. woord aanvankelijk ook miste.

Zoo is het ook gegaan met het Deutsche woord 'Kultur', ook weer zoo'n 'verrijking', te 'danken' ook al weer aan onze journalisten. Ons woord is *b e s c h a v i n g*, en daarmee kunnen wij het even goed doen als de reeks van eerbiedwaardige voorbeelden, wier taalgebruik het *Wb. der Nederl. Taal* daarvoor aanhaalt. Het Land van Rembrandt, *Studiën over de Noord-Nederlandsche Beschaving van Busken Huët*: zou *Cultuur* hier soms beter klinken, en beter zijn? - De fijne literator Geel kon het er mee doen, maar ons was het te min. - Hadden wij, naäpers van het buitenland, met onze leeghoofdige dikdoenerij, niet te onzaliger ure dit 'cultuur' met zoo'n zielsgenoegen aangenomen, dan was *b e s c h a v i n g* nu een term, alle nuances omvattende, die het *Hd. Kultur* heeft, en onze tijd behoeft. En dan met een karakteristiek Nederlandschen oorsprong en gevoelston. Bovendien sluit daar het

adj. b e s c h a a f d prachtig bij aan. 'De beschaafde volken': is dat niet, voor een Nederlander, beter dan: 'de cultuurvolken'? Het Nederlandsch had trouwens dit woord sinds lang in heel andere beteekenis (denk aan de regels van De Vries!): de Oostindische cultures, de bananen-cultuur, het Cultuurstelsel. En laat ons bedenken dat ons 'beschaafd' eerst meer individueel schijnt gebruikt, en pas daarna voor groote gemeenschappen en volken (een beschaafd man, beschaafd gezelschap, de beschaafde standen, de beschaafde wereld); de daarmee gepaard gaande uitbreiding der beteekenis maakte de overneming van het Hd. Kultur geheel overbodig.

Het woord 'cultuur' (Hd. Kultur) is nòch voor onze taal, nòch voor het Duitsch een verrijking geweest. Engel, in zijn 'Verdeutschungsbuch', noemt het een 'jetzt missbrauchtes Schwammwort, das jeden entsprechenden Deutschen Ausdruck so verdrängt hat, dass es zum Gespött unserer Feinde geworden ist'. Engel wil 'Bildung' daarvoor weer invoeren; zooals wij ons 'beschaving'.

Verbindings-'s'

- Men heeft ons om voorlichting gevraagd ter zake van het gebruik van de verbindings-'s' in samengestelde woorden en als voorbeeld gegeven de gevallen: a) voeding(s)leiding, b) gestelsluiting(s)leiding.

* Doorgaans 'voelen' wij wel zoo ongeveer waar de verbindings-s hoort, en waar niet. Uiteraard is zij het veelvuldigst - en begrijpelijkst, als 2e naamval - achter het eerste lid eener samenstelling als dit een substantief is. En het minst gewoon, waar dit werkwoordelijke stam is. Dáár zal men òf valsche analogie, òf welluidendheidseisch te onderstellen hebben (scheidsmán, leidsvrouw). Achter een adjectief komt zij voor, waar een oude bijwoordelijke bepaling in den genitief tot een eenheid is geworden: goedsmoeds, blootshoofds.

Niet of moeilijk te hooren is de verbindings-s voor een tweede lid, dat met s of z begint. Men beslist dan door vergelijking met samengestelde woorden, met hetzelfde eerste lid, en een tweede lid, dat niet met s begint. Oorlogsschip om: oorlogshaven, enz. Dit is de meest bekende regel. In de gestelde vraag gaat het naar allen schijn alleen om samenstellingen met substantief als eerste lid. Het taalgevoel spreekt bij de genoemde gevallen niet even krachtig en beslissend in iedereen. Hier lijkt de s wel den gewoonst en best klinkenden vorm op te leveren. Voor geval b (gestelsluiting(s)leiding) kan als regel (1) worden aangenomen, dat in lange, niet al te doorzichtige samenstellingen (hier is het eerste lid zelf ook weer een samenstelling) de s wenschelijk is om de hoofdgeleding duidelijker te doen uitkomen. Er is nòg iets in dit 2e voorbeeld, dat de s heeft helpen te voorschijn roepen, en daarin komt geval a (voeding(s)leiding) er mee overeen. Het is de weinig fraaie herhaling van -ing, als men geen s er in doet hooren: voeding-leiding; gestelsluiting-leiding. Hier stelt de welluidendheidsfactor zijn eisch: regel (2) de gelijke vorming der twee leden belemmert de verbinding tot één woord, de s neemt dat bezwaar weg door de verbinding uitdrukkelijk aan te brengen.

Maar er vertoont zich hier nog een wijder strekkende grond voor de s-regel (3): de s komt doorgaans voor achter het eerste lid eener samenstelling, dat door een afleidingsuitgang gevormd is. Bij de woorden op -ing althans lijkt dit wel zeer duidelijk (de uitzondering: leiding-water kan deze algemeene tendentie weer doorbroken hebben door de analogie met put-, rivier-, sloot-, regen-water: alle eens beconcurrereerd door het leidingwater).

Wij zouden dus, op grond van het voorgaande, min of meer als regels durven stellen: de verbindings-s schrijft men in composita:

- 1) waar het taalgevoel ze eischt;
- 2) voor het tweede lid, met sisklank aanvangend, als composita met hetzelfde eerste lid en een niet met sisklank aanvangende tweede lid, ze hebben;
- 3) in lange, niet al te doorzichtige (overzichtelijke) composita, waar de s de hoofdscheiding zeer verduidelijkt;
- 4) in composita, waar beide leden met het zelfde suffix zijn gevormd;
- 5) doorgaans (ondanks sommige analogie-doorbrekingen) overal waar het eerste lid reeds een samenstelling of een afleiding is; en in het bijzonder, waar dat suffix -ing is.

Bij een nieuw-gevormde samenstelling zal men ter wille van de duidelijkheid de verbindings-s willen toepassen; is het woord echter algemeen gangbaar geworden, dan kan (en zal dus) deze -s- wel verdwijnen. Wie voor het eerst een samenstelling maakte van 'oudheid' en 'kunde', zal geschreven hebben: oudheidkunde; thans kunnen wij zonder bezwaar zeggen: oudheidkunde. Als wij 'genetica' willen vervangen door een inheemschen term, zullen wij de voorkeur geven aan 'erfelijkheidkunde'; is deze term later algemeen in gebruik gekomen, dan zullen wij wel overgaan tot 'erfelijkheidkunde'.

Verkeerdheden

- Het zij mij vergund Uw aandacht te vragen voor een drietal taalkundige verkeerdheden, door mij opgemerkt in een van onze groote dagbladen.

‘Zooveel transatlantisch e reclamevoedsel.’ De -e is hier verkeerd aangebracht. Men zegt toch ook niet: zooveel versche vleesch, groene gras. Deze fout komt tegenwoordig te vaak voor, dan dat men in casu aan een zetfout kan denken.

De gemeenteraad ‘wil’ een beter onderdak. Dit is een stijlfout, want in het beschaafde taalgebruik hoort het niet thuis. Men zegt dan: wenscht, verlangt een, enz.

Houdt men aan willen vast, dan moet hebben, verkrijgen erbij. Anders spreekt men als een dreinig kind: ik wil een koekje.

‘Verzen zeggen’. Een zegswijze van den tegenwoordigen tijd, die mij moeilijk te aanvaarden lijkt. ‘Opzeggen’ is in elk geval beter. Als dit te veel aan de school doet denken, dan: voordragen, declameeren. (K-k)

(Stil. Gramm. zegt: Het héele gebruik van ‘zeggen’ = ‘opzeggen’ is ‘precieus’, waarschijnlijk een gallicisme - Red.)

Stomme ‘e’

- Een ander lid vestigt eveneens de aandacht op het dikwijls verkeerde gebruik van de stomme ‘e’: ‘Bezoek aan Duitsche gevangenenkamp’; ‘Haagsche uitbreidingsplan goedgekeurd’. In het tweede voorbeeld, zegt hij, zou men kunnen denken aan een verkorten zin; het lidwoord zou weggelaten kunnen zijn. Maar in het eerste voorbeeld kan dit excuus niet gelden; daar kan ‘een’ weggelaten zijn, maar dan behoort de stomme ‘e’ er toch ook niet bij.

Onze stelkunst

- De Rector-Magnificus van de Technische Hoogeschool te Delft is van oordeel dat een aanzienlijk deel van de hedendaagsche studenten blij geeft van een ontstellend gemis aan beheersing van de Nederlandsche taal. ‘Zij kunnen schrijven, noch spreken’. Het schijnt ons inderdaad dikwijls moeilijk te vallen, een eenvoudige gedachte in woorden weer te geven; dat blijkt uit talloze kleinigheden. Een groote fabriek wil tot uiting brengen, dat haar product in het bijzonder geschikt is om bij karnemelksche pap gebruikt te worden; goed kan dienen bij het gebruik van dit gerecht. En zij zegt nu: ‘Speciaal voor het gebruik van karnemelkschapap’. Stuntelig!

Grappig woord

- Een grappig woord, merkt een lid op, verschijnt ook weer in de kranten: 'vigelantes', als benaming van gesloten rytuigen met vier zitplaatsen binnen. Wat zou hier de herkomst van zijn?

Van Wijk zegt: Vigilante, znw. Nnl. uit belg.-fr. 'vigilante'. Oorspr. v. deelw.; uit lat. 'vigilans' = wakend.

Zou, vragen wij, hier misschien de bijgedachte aan 'vigile' = nachtwake in het spel zijn geweest? Een rytuig, dat 's nachts wacht op 'vrachtjes'? (Proeve van volksetymologie!).

Wij herinneren ons uit onze jeugdlectuur het verhaal van de Fransche les, waarin behandeld werden de bijwoorden op -amment, van adj. op -ant. De kinderen moesten daar voorbeelden van geven; een had gevonden ons vigilant, vigilamment, waarop een tweede triomfantelijk kwam aandragen met: char à bancs, char à bamment.

Intact

- 'Intact was vroeger 'intact'; toen deed het als de splijtzwam en het werd 'in tact'; vervolgens deed het de hagedis na en wierp zijn staart af: 'in tak', 'Mijn telefoon is door het bombardement de fek geraakt en is nog niet in tak.'

Weinig gelukkige beeldspraak

- 'Analogie is een machtig wapen op het terrein der taal'. (Red. in O.T. blz. 39.)

* Weinig gelukkige beeldspraak; de analogie werkt ongetwijfeld altijd door in taalgebruik en taalvorming, maar meest onbewust of halfbewust. Waar ze bewust zich voordoet in taalschepping en taalcorrectie, moet men ze nog liever niet met een wapen vergelijken; ze is veelmeer: een weg, een manier, een methode.

Goed; wij corrigeeren: 'De analogie is een groote kracht bij de veranderingen, die in een taal plaats hebben, doch de menschelijke wil mag op die kracht maar weinig invloed hebben; men passe haar niet opzettelijk toe.'

* Opm.: De eerste helft van dezen corrigeerenden zin kan men aanvaarden, al is het, precies genomen, niet de analogie, maar h e t g e v o e l , b e s e f van analogie, dat zoo wijd en zoo sterk in het leven der taal werkt.

De tweede helft van den zin is niet aanvaardbaar. Het menschelijk verstand mag, en m o e t meermalen, het analogie-besef corrigeeren, en kan met vrucht ook door de analoge gevallen op te speuren en te vergelijken, welbewust, de juiste taalvorming dienen.

Lucratief

- 'Een lukra(ak)tieve bewering'. Het lijkt ons wel, in dezen tijd van verminderden welvaart, onze 'beweringen' te doen strekken tot verhooging van onzen maatschappelijken welstand. Het is tenminste weer wat nieuws. (Wat nieuws? gromt Nurks; het mocht wat. Waarvan leefde de journalistiek anders voordezen!)

Das sämtliche wesen

- Een dagblad wil ons vertellen van hetgeen een Duitsche krant bericht over, wat deze aanduidt met: Das sämtliche Verkehrswesen Europas.

Dat het Duitsche 'sämtlich' (Schillers sämtliche Werke; sämtliche Anwesenden; es läuteten sämtliche Glocken) in het Nederlandsch weergegeven wordt met: alle, geheel, ontgaat den journalist; dat wij dit 'wezen' best missen kunnen, eveneens. In ons dagblad wordt het dus: Het gezamenlijke verkeerswezen van Europa (een wonder dat de man niet geschreven heeft Europa's!).

Papier is duur, en met inkt moeten wij ook met overleg omgaan. Deze overweging alleen had den journalist er reeds toe moeten brengen voor 'het gezamenlijke verkeerswezen' te zeggen: het geheele verkeer.

'Bij het Departement van Binnenlandsche Zaken is ingesteld een Inspectie van het Brandweerwezen'. Ook hier hebben wij dit 'wezen' niet noodig: wij kunnen evengoed brandweer zeggen. 'Brandweer' kan best fungeeren als een verzamelnaam.

Rondom

- 'Toen de Romeinen rondom het begin van onze jaartelling in Brittannië kwamen,'

Mark

- 'De Oostmark wil met deze uitnoodiging zijn dank betuigen...' Mark is vrouwelijk, in het Duitsch zoowel als bij ons; h  r dank.

Jaarvergadering.

De algemeene vergadering van leden zal dit jaar gehouden worden te Amsterdam, op 23 Nov. a.s.

Punten van behandeling:

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen van de vorige Ledenvergadering.
3. Ingekomen stukken.
4. Jaarverslag van de Secretaresse.
5. Jaarverslag van den Penningmeester.
6. Rapport van de Commissie tot het nazien van de rekening, benoemd in de ledenvergadering van 4 November 1939.
7. Benoeming van een Commissie tot het nazien van de rekening over het vereenigingsjaar 1940-1941.
8. Verkiezing van twee bestuursleden. (Aan de beurt van aftreding zijn de heeren Hendrik Muller en S.S.D. Wehrens. De aftredenden zijn terstond herkiesbaar.)
9. Rondvraag.

Den leden, welke deze vergadering wenschen bij te wonen, wordt verzocht daarvan vóór 10 Nov. a.s. aan het secretariaat kennis te geven, waarna hun een uitnodiging zal worden toegezonden, vermeldende plaats en uur van samenkomst.

Jaarverslag van de secretaresse.

Het jaarverslag van een genootschap als het onze, dat beoogt het dienen van een bij uitstek Nederlandsch belang - het handhaven van de Nederlandsche taal in haar besten staat, en het beschermen van deze taal tegen schadelijke invloeden - kan en mag thans niet anders aanvangen dan met een woord van ontroering ten aanzien van het lot, dat zich over ons volk heeft voltrokken. In het verslag van het voorafgaande vereenigingsjaar werd een woord van deernis geuit jegens de landen, die in den oorlog waren betrokken, een oorlog, die toen nog onze grenzen had gespaard; en het bevatte, aansluitend daarbij, een opwekking om den plicht, welke ten aanzien van de taal op ons rust, niet te verzaken. 'Het mag ons', zoo luidde het, 'niet voldoende zijn, dat wij de grenzen des lands willen vrijwaren voor aantasting, en onze materieele belangen met kracht verdedigen: wij dienen indachtig te zijn dat op ons de plicht rust ook dat bezit te beschermen, welks waarde niet in geld is uit te drukken, maar zonder hetwelk een volk niet kan bestaan. En daartoe behoort de taal; stellig niet in de laatste plaats.' De kracht om onze grenzen te handhaven, is gebroken; onze troepen hebben de wapens neergelegd en een vreemde mogendheid heeft ons land bezet. Maar nièt gebroken is onze liefde tot ons geboorteland, zijn volk en zijn taal; het besef van een innige verbondenheid aan zijn aard, zijn bestaan, zijn levenswijze en zeden; zijn oorsprong, geschiedenis en aanleg. Moge ons de kracht blijven die liefde en dat besef te bewaren en moge het ons gegeven zijn onze taal, ook in deze tijden van druk, te blijven eeren en beschermen.

Ons genootschap heeft in het afgelopen jaar de uitoefening van zijn taak kunnen voortzetten. Ook thans weder heeft het college van Deskundigen, onder wiens leiding wij ons hebben gesteld, krachtig met ons medegewerkt en stellig danken wij het aan deze krachtige medewerking, dat ons streven steeds meer waardeering heeft gevonden. Hebben andere vereenigingen, onder den drang der omstandigheden, het getal harer leden zien verminderen, wij hebben ons kunnen handhaven en ons ledental zelfs zien toenemen. En niet alleen dat het getal der belangstellenden groeide, die belangstelling zelf is krachtiger tot uitdrukking gekomen; het besef van wat de taal voor ons is, is gegroeid en versterkt.

Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs heeft het initiatief genomen tot een breed opgezette poging om te geraken tot een ingrijpende herziening van de termen, in gebruik op het geheele terrein der technische wetenschappen. Aan ons Genootschap is verzocht daarbij zijn medewerking te verlenen, en deze medewerking werd volgaarne en met erkentelijkheid toegezegd.

Uit het verslag van den Penningmeester zal blijken, dat ons genootschap in het afgelopen vereenigingsjaar in staat is geweest zijn werkzaamheden onverminderd voort te zetten; een woord van dank moge hier worden uitgesproken ten aanzien van die leden, die door hun onbekrompen steun dit hebben mogelijk gemaakt.

Het getal der leden en lezers, bij het begin van het vereenigingsjaar, bedroeg 348; een aantal van hen moest wegens overlijden en bedanken worden afgevoerd, een verlies dat echter werd goedge maakt door een grooter aantal toetredingen. Bij het einde van het verslagjaar telde het Genootschap 433 leden en lezers; en één donateur.

Jaarverslag van den penningmeester.

Zoals uit onderstaand kasoverzicht 1939/1940 blijkt, is aan contributies voldoende binnengekomen om ons toe te staan onze werkzaamheden op de gebruikelijke voet voort te zetten.

Dit boekjaar sluit met een saldo van circa honderd gulden meer dan het vorige jaar, dank zij een gift van gelijke hoogte, welke wij in den loop van het jaar mochten ontvangen. Het grootste deel van de leden heeft gebruik gemaakt van de aangeboden gelegenheid om ten aanzien van de contributiebetaling het verenigingsjaar te doen samenvallen met het kalenderjaar.

Dit jaar hebben wij weder 4% kunnen maken van ons reservefonds; het bedrag der rente is ook thans weder bij de hoofdsom gevoegd.

Kas-overzicht 1939/40

ONTVANGSTEN		UITGAVEN	
Saldo 1 Juni 1939	<i>f</i> 199.47	Orgaan	<i>f</i> 455.94
Contributies:		Porti	<i>f</i> 112.23
vorige jaren	<i>f</i> 11. -	Postklaarmaken	<i>f</i> 34.65
1939/40	<i>f</i> 702.85	Kantoorbehoeften	<i>f</i> 97.04
voortbetaald	<i>f</i> 49.50	Abonnementen	<i>f</i> 7.50
	_____	<i>f</i> 763.35 Redactie en honoraria	<i>f</i> 75. -
Jaargangen en omslagen	<i>f</i> 23. -	Zaalhuur	<i>f</i> 5.-
Banden	<i>f</i> 3.50	Bindkosten enz.	<i>f</i> 26.10
Inbinden	<i>f</i> 3.50	Kleine onkosten	<i>f</i> 2. -
Diversen: gift, porti, enz.	<i>f</i> 112.85	Kassaldo (postgiro) 31 Mei 1940:	
		voortbetaalde contributie	<i>f</i> 49.50
		Batig Saldo	<i>f</i> 240.71
			_____ <i>f</i> 290.21
	_____		_____
	<i>f</i> 1105.67		<i>f</i> 1105.67
	=====		=====

De ondergeteekenden, Mr. H.J.D. Revers en P.J. d'Artillac Brill, in hunne qualiteit van leden der commissie tot het nazien der rekening over het verenigingsjaar 1939/40, als zoodanig benoemd in de ledenvergadering van het genootschap op 4 November 1939, verklaren de boeken en bescheiden, betrekking hebbende op deze administratie, te hebben gecontroleerd en accoord bevonden.

's-Gravenhage, October 1940.

(get.) H.J.D. REVERS.

(get.) P.J. d'ARTILLAC BRILL.

[Nummer 12]

Samengestelde naamwoorden.

Een van onze leden heeft ter vertaling van het eng. woord 'floodlight' gedacht aan spreilicht, naar analogie van 'spreisprong' bij de gymnastiek, maar hij vraagt zich af of deze vorming wel geoorloofd is; immers, zegt hij, het licht spreidt niet, maar wordt gespreid.^{*)}

Wij hebben hetzelfde gedacht, toen wij 'triplex' zagen weergegeven met 'plakhout'; overwegende dat triplex ook niet hout is dat plakt, maar geplakt is geworden.

Wij lezen echter in het werk 'Samengestelde naamwoorden in het Nederlandsch' van het lid van onzen Raad Dr. Jacoba H. van Lessen (p. 92): '(Het) blijkt echter, dat het verbale eerste lid van een samenstelling ook passieve beteekenis kan hebben'. Hierin zouden vormingen als 'spreilicht', 'plakhout' en dgl. hare rechtvaardiging kunnen vinden; tenminste als wij aan het bestaan van deze vormingen het recht mogen ontleenen er nieuwe bij te maken!

Dit gelooven wij wel te kunnen zeggen, dat composita, waarbij het (verbale) eerste lid actieve beteekenis heeft, overwegen.

Babbelkous, brandnetel, brompot, draagvlak, drinkebroer, druiloor, hangoor, hangslot, huilebalk, jokkebrok, kniesoor, krabbekat, lachebek, lastertong, leidraad, morsebel, schuddebol, smeerlap, snijlijn, traanoog, waaghals, wipneus en dgl.; tegenover bakmeel, houpaard, mestos, smeerkaas, snijbloem, stoofsla. Is de beteekenis van het eerste lid passief, dan kan het een voltooide of een niet-voltooide handeling aanduiden. Een 'snijboon' draagt zijn naam zoowel vóór als na de behandeling van het snijden; 'breiwerk' kan beteekenen het werkstuk dat nog onderhanden is, maar men kan ook van een kleedingstuk dat reeds gedragen wordt, of van een beddesprei die reeds in gebruik is, vragen: 'Is het brei- of haakwerk?' Daarentegen is 'baksteen' altijd gebakken steen, en heeft het eerste lid van 'breikous' altijd een onvoltooide beteekenis.

Opmerkelijk is, dat de keuken een zekere voorkeur heeft voor deze vormingen; naast bakmeel hebben wij bakbot en stellig nog andere met bak-; ditzelfde geldt voor snij-: naast snijboon, snijbiet, snijmoes, snijpap en dgl.

Samenstellingen van den stam van een ww. met een znw., waarbij het tweede lid aangeeft het voorwerp waarmede, of de plaats waar de handeling door het ww. aangeduid, wordt verricht, of het voorwerp, dat gebezigd wordt bij die handeling, zijn er in overvloed. Bakpan, -trog, drinkbeker, hakmes, snijbank, -brander, -machine, -molen, -tang, tennisbal; bakhuis, naaischool, snijkamer, boetseerstok, rijbroek, speelpenning, enz. enz.

Samenstellingen van een adjectief met een substantief verdienen ook onze aandacht. 'Wat dunkt u van den vorm bruinbrooden?' vraagt een lid.

De vorm 'bruinbrooden' schijnt ons vreemd toe, - vreemd in de beteekenis van ongewoon, zonderling, raar, zoowel als van: buitenlandsch, uitheemsch.

In het boven aangehaalde werk lezen wij, dat composita van adjectiva en substantiva, bij welke geen vocaal de beide deelen verbindt en die het accent op de eerste syllabe hebben, reeds in het Oudwestgerm. veel voorkwamen en ook in het Noordgerm. niet zeldzaam zijn. Zoo vindt men in het Mnl. bv.: blaabloeme, bleeksteen,

*) Wij meenen ons te herinneren dat Dr. Beets indertijd strijklucht heeft voorgesteld; een gelukkige vertaling, dunkt ons!

gadood (plotselinge, schielijke dood, beroerte, pest), grootvel (beroerte, vallende ziekte), grootmeester, hartsteen, heethonger, homisse, joncfrouwe, joncgrave, jonchere, jonchoen, joncman, joncwijf, cortwile, nieumare, outvader, outvorder, vroemorgen, wijsman.

Tegen ons taaleigen strijden ze geenszins, oordeelt de schrijfster, maar zij voegt er bij, dat van de moderne Wgerm. talen het Duitsch er waarschijnlijk het grootste gebruik van maakt en dat er onder Duitschen invloed bij ons meer in zwang zijn gekomen, dan anders wellicht het geval was geweest.

Het Mnl. 'hartsteen' leeft ook nog in de tegenwoordige taal: hardsteen; wij kennen ook: hardbrood (scheepsbesluit), nieuwkoop (en vele aardrijkskundige namen met nieuw-). Ook in het moderne Engelsch is dit type nog wel vertegenwoordigd: blackbird, bluebell, goodwill, highway, longcloth, smallpox, stronghold en sweetmeat behooren daar o.a. toe.

Men schijnt zich beperkt te hebben in het vormen van jongere analogieën; alleen in sommige kringen, zooals in den handel, de industrie en de wetenschap, worden nog nieuwe formaties in grooten getale gemaakt: groothandel, grootindustrie, grootmacht, speciaalzaak, speciaalstudie, totaalindruk, privatdocent. Uit den laatsten tijd dateeren vormingen als: smalrug-ordners. Reeds van de Middeleeuwen af heeft de invloed van het Duitsch op het Nederlandsch bestaan; naar alle waarschijnlijkheid dus ook met betrekking tot de woordformatie. Spieghel zoekt, zooals bekend is, in alle Germaansche talen om de zijne te verrijken. Het is moeilijk uit te maken hoeveel van de samenstellingen die in zijn 'Hertspiegel' voorkomen populair of althans min of meer gebruikelijk zijn geweest. Het eerste is zeker slechts met weinige het geval: misschien dat een woord als 'wijsman', dat men in het Mnl. reeds vindt, ook toen wel in de volkstaal voorkwam. Een compositum met vroe- behoeft niet iets vreemds te zijn geweest, maar 'vroe-uyttocht' komt ons nu toch gemaakt voor. 'Blindmand' (met anorganische d?) was waarschijnlijk niet ongewoon, maar 'ghaillust', 'valschoed', 'waarheil', 'oudverhaal', 'oudgebruik' zijn, althans naar onze begrippen, weer heel vreemde samenstellingen. 'Grootvier' is een poëtische benaming voor de zon geweest, maar 'blindschermer' is vrij zeker onder Duitschen invloed ontstaan. (Het Nhd. kent 'blindfechter' in dezelfde beteekenis.) 'Grootvorst', dat in het Ndl. Wb. het eerst bij Cats wordt genoemd, komt in Spieghel's 'Hertspiegel' (IV, 382) ook reeds voor; de beteekenis was toen echter veel ruimer dan nu, zoodat het niet onmogelijk is, dat het woord, dat wij nu alleen als een buitenlandschen titel kennen, toen veel gewoner is geweest. Maar daarom is het nog niet uitgesloten dat het in navolging van het Deutsche 'grossfürst' is gevormd. Bij 'lekkerbeet' is het niet volkomen zeker of het eerste lid reeds als adjectief is gebruikt; Lexer verklaart 'lëckerbiss' als 'bissen, wie ein lecker ihn liebt' en het adj. 'lecker' is mnl. nog zeldzaam. Bij Huygens komt 'ijdelman' voor (Sedeprinten, Sot Hoveling vs. 1), maar dat is waarschijnlijk door hem gevormd; 'heilighavondt' daarentegen, dat o.a. herhaalde malen in Hooff's brieven staat (bv. Brieven II pag. 371) is vrij zeker een populair woord geweest: Bredero gebruikt het nl. ook. Bij al zulke woorden blijft het dus meestal gissen, of men met inheemsche formaties te doen heeft of met ontleeningen, of ze normaal zijn geweest of vormingen van het oogeblik.

Het zal aanbeveling verdienen niet al te grif nieuwe samenstellingen van adjectiva en substantiva te vormen. En zich daarbij vooral niet te laten leiden door oudere schrijvers, die, zooals wij gezien hebben, de grenzen van ons taalgebruik niet altijd hebben ontzien. Stel U voor dat latere geslachten in de woordkeuze van tegenwoordige schrijvers, als Fabricius b.v., een norm wilden zien voor hùn taal!

‘Inschrijfnummer’

Een regeeringsinstelling bezigt het woord ‘inschrijfnummer’. Waarom? Het moet toch aanduiden het nummer, waaronder de ‘inschrijving’ is geschied. Waarom dan niet inschrijvingsnummer? evenals inschrijvingsbiljet, inschrijvingsgeld, inschrijvingslijst, enz.

Het is vrijwel algemeen aangenomen dat de samenstellingen van een werkwoordelijken stam en een substantief (afgezien dan van dat heel afzonderlijk staande type, de zgn. imperatief-composita: stoke-brand, bedil-al, enz. Zie Samengestelde naamww., blz. 103, 3) oorspronkelijk alleen voorkwamen wanneer die stam ook substantief kon zijn: slaapkamer, rustbed, roofvogel. Eerst vrij laat (maar dan toch alweer eenige eeuwen geleden) ontstonden, in analogie van deze samenstellingen, de veelvuldige vormingen, waarin het eerste lid de stamvorm van een werkwoord was, zonder dat deze als substantief in gebruik was: stijgbeugel, drinkgeld, enz. Wij gevoelen zeer zeker thans ook in de oudere soort veel meer het werkwoord- dan het substantiefbegrip.

Maar als wij den woordenvoorraad van het Nederlandsch overzien, dan blijkt duidelijk dat de taal lang niet zoo ver is gegaan bij die verbale composita, waarvan het eerste lid zelf reeds is samengesteld. Zelfs bij de werkwoorden met de zwakst geaccentueerde, niet als afzonderlijk woord bestaande voorvoegsels be-, ge-, ver-, waar zulke samenstellingen vrij veel voorkomen, zijn de ge-

vallen toch veel talrijker, waar het bijbehorende substantief alleen in de samenstelling voldoen kan. Men vindt: inkoopbureau, ondertrouwkaart, opbouwdienst, overhaalschuit, en ook verhuurkantoor, verkooplokaal, doch bij al die composita is het eerste lid ook als afzonderlijk woord bekend: inkoop, ondertrouw, opbouw, verhaal, verhuur, verkoop. Wij hebben begraafplaats, bedenktijd, beleenbank, gedenkboek (-dag, -rol, -stuk, -teeken, -naald, -zuil), verstelgoed, vertaalwerk, verlanglijst, verhuiswagen. Maar hoeveel andere gevallen vereischen beslist het substantief! inzonderheid bij de werkwoorden met ver-. Verlovingsfeest, ververschingskanaal, verteringsbelasting, vervolgingswoede, verdoovingsmiddelen; enz. Veel minder talrijk nog en stellig van jonger datum, zijn gevallen als aantekenschrift, afhaaldienst, opschrijfboekje, uitleenbibliotheek, waarbij het eerste lid - een zelf al samengesteld werkwoord met een voorvoegsel van voller toon, dat ook nog als zelfstandig woord voorkomt - niet als afzonderlijk zelfst. naamw. bestaat en alleen maar als werkwoordelijke stam kan worden opgevat.

Samenstellingen van zulk een zelf reeds samengestelden werkwoordelijken stam en een substantief hebben o.i. alleen recht van bestaan, wanneer het werkingsbesef levendig aanwezig is. Bij ons 'inschrijfnummer' heeft dat werkingsbegrip stellig niet zoo den nadruk.

Zelfs voor die met de zwakke praefixen schijnt dit regel. Wanneer Potgieter de 'copieerlust des dagelijkschen levens' laakte, had hij ook kunnen schrijven 'beschrijf'lust; maar dat moest dan heel in het bijzonder den nadruk leggen op de handeling, niet op het resultaat. Andere samenstellingen hebben alle beschrijv i n g : -skunst, -talent; alleen voor het enkele schrijf- geldt dit niet: schrijfkunst, schrijftalent, schrijftrant. Keerpunt, maar bekeeringstijd, -pogingen; strijdwijze, maar bestrijdingswijze; zoenoffer, en ook verzoendag, maar verder bijna steeds: verzoenings(werk, pogingen, leer). Enz.

En dan, wij hebben toch ook rekening te houden met de eischen der welluidendheid. Vooral die woorden met een samengesteld eerste lid hebben meest een stijf en ongemakkelijk rythme; het hoofdaccent op de eerste en een zwaar bijaccent op de tweede lettergreep geven het woord iets hortends: áfhaàldiènst. Zoo'n woord heeft gebrek aan zwak geaccentueerde syllaben, en het accent van de tweede lettergreep, die toch een hoofdbegrip weergeeft, dreigt te verzwakken, om een herstel van het rhythmisch evenwicht te bevorderen. Minder bezwaar bestaat er natuurlijk tegen aánteèkënschrift, waarvan de stam zelf een zwakgeaccentueerde syllabe heeft, en nog minder tegen vërhuíswàgen, met zwakbetoond voorvoegsel. Bij deze laatste soort zal de analogie zeker ongestoord haar gang kunnen gaan, en sommige voorbeelden er van - wij denken aan verjaardag, -feest, -geschenk - zijn wellicht niet eens zoo heel jong.

Naast aantekenschrift echter verdient het type met een verbaal zelfst. naamw. op -ing (inschrijvingsbiljet) te blijven bestaan en wij hopen dat het zich (als voor zeer vele gevallen het eenig juiste) nog zal versterken. Wie gevoel heeft voor zijn taal zal, gesteld voor de keus tusschen inschrijvingsnummer en inschrijfnummer, tusschen uithoudingsvermogen en uithoudvermogen, aanpassingsmaatregelen en aanpasmaatregelen, enz. niet aarzelen, en zijn voorkeur geven aan den eersten vorm.

Van onze leden.

Gebruikshardheid

- In ons artikel over ‘-bestendig’ spraken wij een woord ten gunste van samenstellingen met -hard: zeehard, vuurhard, wind-, lucht-, lichthard. De Auto-Kampioen wil nu hd. ‘Gebrauchshärte’ weergeven met ‘gebruikshardheid’.

Een goed woord: gebruikshard? Hebben wij het nodig? Om uit te drukken dat iets - ja wat? -: sterk, solide, duurzaam, onverslijtbaar (overdreven term, maar geijkt, als zoovele hyperbolen) is? Niet krachtig genoeg? Zeg dan: zeer, bijzonder, buitengewoon, uiterst sterk, enz. (Desnoods: oer-sterk, dat is toch wel héél sterk!). Waartoe zullen we nu toch in vredesnaam daarbij zeggen, dat zoo'n werktuig sterk, enz. enz. is in het gebruik? Die bedoeling spreekt toch, dunkt ons, nogal van zelf. Een auto, die sterk, enz. heet, zal dat wel zijn (en moeten zijn, en blijken) bij het gebruik!!

De vergelijking met zee-, winter-, vuurhard gaat niet op: hier wordt een bijzondere eigenschap toegekend door het eerste lid: bestand tegen invloed van....

‘Gebruikshard’ is geen verrijking van de taal.

Verbindings-s

- ‘Gebruikshard’? De samenstelling uit twee substantieven toont vaak de genitief-s, maar die van subst. + adjectief zelden. Begrijpelijk, als het adjectieven betreft, die den genitief regeeren (kunnen): begeerenswaard, levensmoede. Die met -gezind (zie Wb. d. Ndl. Taal, op ‘gezind’: doopsgezind, enz.) zullen wellicht door de associatie met: begeeren, verlangen (die een genitief kunnen hebben) zijn ontstaan. Doodsbenauwd kan de s uit doodsangst hebben, of, eenvoudiger nog, van: doodsbenauwdheid. (Men heeft er, in minder sterken zin, dood-benauwd naast). Doodsbedaard, naast doodbedaard, zou zich als tegenstelling licht met zijn tweeheid hiernaast ontwikkeld hebben. (Men hoort, meenen wij, wel eens een enkele maal ‘doodskalm’, maar nooit: dood sleuk, doodseenvoudig, enz.) Zelfs waar afleiding van zoo'n

s-samenstelling weer een adjectief vormt, verdwijnt die s soms nog: godvruchtig, naast godsvrucht (doch ook godsdienstig, van godsdienst). 'Gebruikshardheid', indien het overigens voldoen kon, zou de s zeker met recht kunnen hebben; te meer, waar al: gebruikswijze, gebruiksduur, enz. bestaan. Maar daaruit volgt niet dat 'gebruikshard' nu ook goed is. Uit staatsmanswijsheid kan men niet tot (adj.) staatsmanswijs besluiten.

Geesteskrank zullen wij uit Hd. hebben. Men leest bij ons ook van zielszieken; en dat zal dan toch in aansluiting zijn bij zielsziekte(n), door een aftrekmethode, die wij zoo juist afkeurden. Waar de s in 'hemelsblauw' en 'hemelsbreed' vandaan komt, weten wij niet te zeggen; in het Wb. d. Ndl. Taal vinden wij (middelnederlandsch?) hemelblauw naast hemelsblaeuw, hemelschblaeu (Vondel), hemelblaeuw, en ook: hemelbreed. Wij hebben ook nog: zielsbedroefd, zielsblij, zielsveel; wij zoeken het uitgangspunt ook hier in substantieven met 'ziel' als eerste lid zielsangst, zielsverdriet).

Niettemin, in samenstellingen van substantief + adjectief is de s ongewoon en niet ter navolging aan te bevelen.

Alweer een kleine verhandeling. Onze breedsprakigheid? Neen, maar taalverschijnselen zijn vrijwel altijd ingewikkeld, en pas bij zicht op dien samenhang worden zij duidelijk, en belangwekkend.

De aansporing van 'onderwijs',

- tot onze dagbladen gericht, om de Nederlandsche taal ongerept te houden, schijnt haar kracht reeds grootendeels verloren te hebben - merkt een lid op. Althans, ik zie in hetzelfde groote dagblad, dat met zooveel instemming deze aansporing heeft vermeld, steeds meer nieuwe germanismen verschijnen. Zoo b.v. het woord 'kindertuin', blijkbaar een klakkelooze vertaling van Kindergarten, een woord, ingevoerd door Fröbel. De Engelschen hebben dit woord overgenomen, onvertaald, en daar is natuurlijk niets tegen. Maar wij behoeven dit 'kindertuin' niet: wij hebben 'Fröbelschool' en 'kleuterschool' en kunnen het daarmee best doen.

Een woord, dat ook herhaaldelijk voorkomt, is *verpleging*; niet de verpleging, die zieken genieten, die 'verpleegd' worden door een 'verpleegster', maar in den zin van kost en inwoning ('verpleging en huisvesting'). Inwoning, of huisvesting en verzorging, kan men ook zeggen.

'De Noordkaap, thans onder de *schutse* van de Duitsche weermacht.' Het is duidelijk dat hier van *bescherming* sprake is. (Hd. Schutz), Schutz suchen, finden, bieten, gewähren, leihen, zusichern. Den Schutz des Gesetzes geniessen; unter Gottes Schutz stehen; jemand in (seinen) Schutz nehmen; unter dem (im) Schutz der Dunkelheit konnten die Verbrecher entkommen; - in al deze gevallen zeggen wij 'bescherming' of 'beschutting'. 'Die Anlagen sind dem Schutze des Publikums empfohlen': het plantsoen wordt in de zorg van het publiek aanbevolen.

'Een verwerpelijke vorm', zegt het Wb. d. Ndl. Taal, dit *schuts*, die blijkbaar door Bilderdijk is ingevoerd en bij schrijvers uit de 19de eeuw eenigen ingang heeft gevonden. Thans, behoudens in samenstellingen (schutspatroon, schutsheilige en dgl.) weer vrijwel verdwenen, behalve in Limburg, waar deze vorm reeds oud is.

- 'Focus', het tijdschrift onzer fotografen, de opwekking van 'Onderwijs' met instemming vermeldende, zegt: 'Voor de fotografie zijn wij in hoofdzaak aangewezen op Duitschland. De vele lectuur van gebruiksaanwijzingen in de Duitsche taal maakt

het gevaar niet denkbeeldig, dat allerlei Duitse woorden, vakuitdrukkingen, enz. in onze Nederlandsche fototaal overgaan. Dat is reeds geschied met het leelijke woord "afblenden". Nederlandsch is: diafragmeeren.'

Men ziet: de redactie van het genoemde tijdschrift is geen puriste à outrance; zij schroomt niet een vreemd woord te gebruiken. Terecht waarschuwt zij echter tegen quasi-Nederlandsche woorden als afblenden; dat is geen Nederlandsch en ook geen Duitsch. Een onding.

Autobaanvast

- Een woord dat, naar wij in de Auto-Kampioen lezen, in onze taal aanvaard is, en waarmede wij hd. 'autobahnfest' weergeven. Een weinig fraai woord. Niet dat wij iets tegen 'autobaan' hebben: het woord *baan* is in verschillende uitdrukkingen bij ons in zwang voor 'weg', inzonderheid met de bijbeteekenis: geëffende, makkelijke ('gebaande') weg, en het past hier dus uitstekend. Maar het is weer dat 'autobaanvast', dat zoo hinderlijk is. Waarom niet gewoon 'baanvast'? Wij hebben 's winters *ij s-banen*, maar wij spreken nooit van *ijsbaanvegers* en *ijsbaantje-rijden*. Wanneer wij van een auto zeggen, dat hij 'wegvast', en ook 'baanvast' is, wijst het verband en het gebruik de beteekenis voldoende aan. Er zijn auto- en niet-autowegen, maar wij zeggen toch nooit: mijn auto is niet erg autowegvast. Evenmin is het noodig: deze auto is volkomen autobaanvast. Leelijk van lengte, en leelijk om woordherhaling. Hebben we een doodenkele maal beslist de bepaling 'auto' bij dit 'baan' noodig, dan zeggen we: ligt zeer vast op de autobaan.

Typisch

- 'Een vervoermiddel, dat zelfs reeds ten plattelande zeldzaam is, doch in het hartje eener wereldstad al heel ongewoon moet heeten, kon men onlangs te New-York aanschouwen: een arreslee. De wolkenkrabber, de groote dubbeldekker links en de electriche tram vormen er wel een heel *typisch* en achtergrond voor.'

Praktisch

- In de laatste jaren kan men bijna dagelijks in gesprekken hooren en in dagen weekbladen lezen de uitdrukking: 'praktisch gesproken' of alleen maar 'praktisch', waarmee dan bedoeld wordt: vrijwel, nagenoeg, ongeveer, zoo goed als, feitelijk of iets van dien aard. Het komt mij voor, dat dit geen Nederlandsch is, maar een anglicisme, een vertaling van het Engelsche woord 'practically', dat inderdaad die beteekenis heeft.

Ons Nederlandsche woord 'praktisch', tegenstelling van onpraktisch, heeft een geheel andere beteekenis, n.l. doelmatig, voor de praktijk geschikt, op de praktijk gericht. Vroeger, 15 tot 20 jaar geleden, kwam het woord 'praktisch' in den zin van het Engelsche 'practically' in onze taal niet voor. Ik kan mij tenminste niet herinneren het toen ooit gehoord of gelezen te hebben. Het schijnt dus in de latere jaren, waarschijnlijk door onze nauwere aanraking met het Engelsch, vooral ook door de verschillende takken van sport, de vele internationale congressen, enz. in onze taal te zijn binnengeslopen.

Moeten wij dit insluipsel bestrijden en de uitdrukking uit onze taal bannen - want behoefte hebben wij er volstrekt niet aan, wij hebben tal van goed Nederlandsche equivalenten - of moeten wij er ons maar bij neerleggen, dat het woord 'praktisch' voortaan in onze taal tweeërlei zeer uiteenlopende beteekenis heeft?

Ter illustratie laat ik hieronder eenige citaten volgen uit het Economisch bericht van October 1940 van de firma Heldring & Pierson, in Den Haag, 'De gulden in oorlogstijd', waarin ik het woord 'praktisch' in de bovengenoemde Engelsche beteekenis viermaal heb aangetroffen:

blz. 3	'dat de achterstand in de Nederlandsch-Duitsche clearing..... tot 6 weken werd beperkt en later zelfs p r a k t i s c h geheel werd weggewerkt.'
blz. 8	'De vrije verdeeling dier lasten, zooals die plaats vond in de p r a k t i s c h ongebonden en niet gecontroleerde prijsstijging van allerlei goederen.'
blz. 18	'Uiteraard is dit een vraag, die p r a c t i s c h niet voor beantwoording vatbaar is.'
blz. 19	'Immers een volkomen wegbelasten van de zwevende koopkracht zou p r a c t i s c h er op neer komen, dat de burgers geen enkel belang bij hun inkomen zouden behouden, voor zoover dat niet door bonnen is gedekt.'

Het laatste lijkt mij nog al 'onpraktisch'! De schrijver spelt het tweemaal met een k en tweemaal met een c. Heeft hij misschien in de laatste twee gevallen onwillekeurig aan den Engelschen oorsprong gedacht?

A. DONKER.

- Een van onze leden schrijft ons: Uit een octrooiaanvraag noteerde ik: 'water beluchten' voor 'lucht door het water voeren' en ergens anders las ik 'op zich beschouwd' voor 'op zich zelf beschouwd'.

In plaats van 'een monster nemen van een partij' leest men tegenwoordig algemeen 'een partij bemonsteren'; ik gebruik het zelf ook en zou U ook plaatsen uit de Ned. St. Crt. kunnen aanwijzen, waar dit woord te vinden is.

Ten slotte nog het volgende. Het woord *poeder* is volgens Van Dale vrl., volgens het Wdb. d. Ned. Taal vrl. en onz. In de zuivelindustrie zegt en schrijft men altijd met betrekking tot melkpoeder: 'de poeder' en 'de melkpoeder'. Dit is zóó algemeen, dat ik het in mijn geschriften maar heb overgenomen (hoewel ik mij nog wel eens vergis). Tot zoover ons lid.

Het woordgeslacht schijnt verscheiden te zijn, naar gelang van de landstreek. In Amsterdam is *het* fabriek niet ongebruikelijk; in Groningen bestaat de tendentie stofnamen, die niet onzijdig zijn, toch dat geslacht te geven.

Wat ons betreft, wij zijn geneigd aan samenstellingen met *-poeder*, bij welke de gedachte aan den 'poedervorm' overheerscht, (dus bij stoffen, welke gemeenlijk niet in poedervorm voorkomen) het onz. geslacht te geven. *Het* biergistpoeder, *het* briljantpoeder.

Het geslacht van deze samenstellingen zal zich richten naar dat van het eerste lid, wanneer dat eerste lid een stofnaam is en de beide leden tot elkaar staan als 'species' tot 'genus'. Veelal bij genot- en voedingsmiddelen, geneesmiddelen, enz. *De* cacao-, chocolade-, gember-, melkpoeder. *Het* asphalt-, bismuth-, magnesium-, metaalpoeder.

Wij zouden ook zeggen dat wanneer de samenstelling niet meer als zoodanig wordt gevoeld, bij zaken van dagelijksch gebruik b.v., de 'de'-vorm als vanzelf naar voren treedt. *De* tandpoeder, de bleekpoeder.

De pharmaceut zal spreken van *het* boorpoeder; maar als een moeder haar kindje verzorgt zal zij zeggen: geef 'ns even de boorpoeder aan.

Eigenaardige zegswijzen

- Van een relaas, dat een zuivere weerspiegeling geeft van het gebeurde: 'hier is de waarheid op heeterdaad betrapt' ('en flagrant délit'). Een schertsende vorm. 'Gij zult de lieden.... op heeterdaad verrassen, daar zij bezig zijn.... de binnengespoelde stekelbaarsjes te verschalken' (Beets, C.O.)

Met betrekking tot iemand, die een probleem tracht op te lossen: 'Hij zoekt het, waar het niet verloren is'!

Ingeschakeld

- Voor het 'verdrogen' van gras tot hooi is de medewerking verkregen van een coöperatie, van welke dertig leden voor het leveren van gras zijn *i n g e s c h a k e l d*.

Cultuur

- Is 'cultuur' niet zeer goed bruikbaar ter aanduiding der z i c h t b a r e beschavingen en -voortbrengselen? Het uit het Fransch overgenomen culture (cultuur) duidt dan daarvan weer een deel aan. Met 'beschaving' zouden wij dan enkel doelen op i n n e r l i j k e beschaving. Een dergelijk onderscheid lijkt zeer gewenscht, daar een hooge cultuur niet steeds samenvalt met een hooge beschaving. Er bestaat op dit punt een vaagheid van begrip en van uitdrukking die opgeheven dient te worden.

(L-r)

Verbleekte beeldspraak

- Als wij spreken van 'een bron van infectie', dan denken wij niet aan het uit den grond opborrelende water; als wij spreken van 'uitschakelen' (en wanneer doen wij dat niet!) staat ons niet een electriche stroom voor den geest. De beeldspraak is verbleekt.

Toch zou het goed zijn als wij ons althans nog eenigszins bewust bleven van de beelden die wij gebruiken. Een zin als: De groote verbetering in de drinkwatervoorziening, die 'een bron van infectie' heeft 'uitgeschakeld,...' is weinig fraai.

Hoe duur?

- Als wij vragen naar den prijs van iets, naar iemands leeftijd, naar omvang, gewicht, tijdstip, afstand, temperatuur, enz., dan zeggen wij doorgaans: hoe duur, hoe oud, hoe groot, lang, dik, breed, hoe zwaar, hoe laat, hoe ver, hoe warm; blijkbaar denken wij aan een weg, die van 'goedkoop' naar 'duur' loopt, van 'jong' naar 'oud', enz. en vragen wij welke afstand van dien weg reeds is afgelegd. Met dit 'duur' of 'oud' willen wij dan ook volstrekt geen appreciatie uitspreken; als wij in een winkel vragen: 'hoe duur is dat', mag de winkelbediende ons niet antwoorden: 'het is heelemaal niet duur; het is goedkoop'!

'Heeft meenen....' en de modale werkwoorden.

Om tot een beter overzicht te geraken van hetgeen wij schreven over den vorm 'heeft meenen', nl. het gebruik van den infinitief in plaats van het verleden deelwoord, zou men het gezegde gaarne schematisch voorgesteld zien.

Zulk een schema laten wij hieronder volgen.

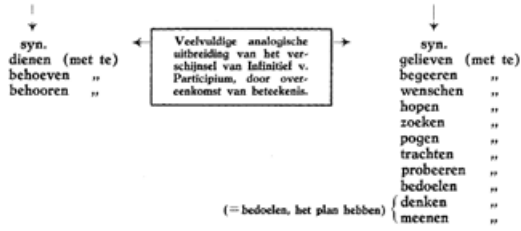
Verschijsel van INFINITIVUM PRO PARTICIPIO,
 zich voordoende bij enkele groepen van werkwoorden :

b) en d) ten dele met, ten dele
 zonder te bij den tweeden infinitief.

- b) weten, durven, beginnen,
- c) doen, laten, helpen, leeren,
- d) gaan, komen, zitten, loopen, staan, blijven, wezen,
- e) hooren, zien, voelen.

en de oude bekende modale groep :

- a) KUNNEN, MOETEN, MOGEN, ZULLEN WILLEN.
 (modaliteit uitgaande van den spreker) (idem van het subject)

Zoo goed als geen analo-
 gische uitbreiding van :
 Inf. pro Part. op dit spoor. →.....

Semantiek

- Wij zullen dus naar een nieuw euphemisme moeten zoeken voor 'zich van het leven berooven'? Dat is er al: 'zich tekort doen'! Voor 'salvo' werd oudtijds ook wel 'groet' gebezigd. Bij Hooft: 'een groet bussen' voor: een salvo uit bussen.

Een parallel van het ironisch gebruik van 'salvo' is het oude woord *g o e d e n d a g*, voor: lange lans, speer.

(H-r)

(Wij herinneren ons uit onze jeugd-lectuur dit woord 'goedendag'; voor: knots, verkregen door kiezelsteentjes in een tak te laten ingroeien.)

Brooddronken

- Wat kan toch de eigenlijke betekenis zijn van *brooddronken*, vraagt een lid.

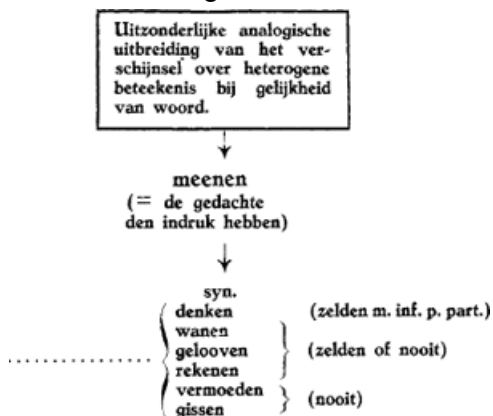
Van Wijk noemt 'brooddronken' een semantisch vreemde samenstelling van *brood* en *dronken*. Op 'brood' vinden wij een verwijzing naar oude vormen, met de bett.: heftig bewegen, gisten, zieden, 'brouwen'. Een oude Germ. vorm, waarin men 'brood' meent te herkennen, beteekende: 'gist van bier', later 'gezuurd brood'.

Ons lid moge nu voor zichzelf uitmaken, of wij bij brooddronken te doen hebben met handelingen, als in dronkenschap, zich uitende in 'heftig bewegen' of anders: ontstaan door het overmatig gebruik van 'gebrouwen drank'!

Aanlevering

- 'Aanlevering van goederen aan onze wagons station Doklaan of aan ons pakhuis....', zegt een Expeditiebedrijf. Het Wb. d. Ndl. Taal kent 'aanleveren' niet; een lacune in de kennis van Matthijs de Vries? Of zou het woord, naar het gevoelen van dezen kenner onzer taal, behooren tot de 'vreemde inkruijsels', waarvoor het Woordenboek 'met het scherpste toezicht gesloten' blijft?

Onze expediteur zal ongetwijfeld zijn wagons en zijn pakhuizen 'met het scherpste toezicht' gesloten houden voor stoffen, die gevaar opleveren voor de hem toevertrouwde goederen. De taal deelt blijkbaar niet in deze voorzorg!

Boud

- Moeten wij, vraagt een lid, schrijven b o u d e of b o u t e taal?

Het woord wordt geschreven met een d en er is geen reden om in den verbogen vorm deze d in t te laten overgaan. Wij geven toe dat 'boute' taal sterker klinkt dan 'boude' taal; dit laatste vertoont wat veel overeenkomst met b l o o d e (heel vroeger: teer, krachteloos; thans: vreesachtig, laf; ook nog wel: schuchter, bedeesd, verlegen). Het woord boud komt weinig voor in de algemeene taal; was dit wel het geval, dan zou er kans zijn dat de d in een t overging. Zoals dat ook is geschied bij ons z a t , dat vroeger ook met een d werd geschreven. Trouwens, boud heeft een t gehad; in het mnl.

Franck-Van Wijk en Wdb. d. Ndl. Taal: oude bett.: gevaarlijk, vreeselijk, vermetel, driest, koen, kloek, stoutmoedig, vrijmoedig, wakker, flink, ijverig, standvastig, gerust, zeker, vertrouwend. Een secundaire bet. is: snel (hd. bald). Tusschen 'snel' en 'kloek, flink' schijnt verband te bestaan. Mnl. 'dapper' = flink, kloek, - maar ook: snel, vlug; en 'snel' in andere germ. talen was: koen, ferm, krachtig.

Men vindt ons woord terug in den naam van het Westgotische Koningsgeslacht der Balthi, en men meent het te herkennen in den naam van den Germ. god Baldr.

Onze mnl. mansvoornaam Boudene (nnl. Bouwen) is voortgekomen uit het oudgermaansche Baldwini (wini = vriend); Boudewijn hebben wij uit fr. Baudouin. In het Italiaansch heeft boud den vorm 'baldo'; in ofr. baud.

'N'-bandjir

- doet de Hoogen Raad uitspraak - ontbrak werkelijken moed - reeds velen jaren gevestigd - den verkoop is opgedragen - de invoer (is) sterker toegenomen dan den uitvoer - onderstaanden vragen te beantwoorden - corresponderenden munt - waarbij is gevoegd den tekst - als eersten stap daartoe. Den Heeren W. Willemse,... commissaris... (metterdaad - met een wijziging in den naam - ontleend aan een brief van een Departement van Bestuur in Indië).

G...n.

Is dat goed Nederlands?

Er is een boekje verschenen, waarop lang is gewacht. 'Is dat goed Nederlands?', van Charivarius. De Spieghel geeft het uit en een spiegel is het, voor velen van ons. 'Die dickmael spiegelt, selden spint' zei Cats, maar wie zich aan Charivarius' boekje spiegelt, zal er zij bij spinnen.

Geen boekje voor iedereen, dat spreekt; meer dan twee procent van onze bevolking, misschien wel drie, zal er geen behoefte aan hebben; maar de overige 97 à 98 procent zullen het moeten koopen.

Een gulden boekje - voor wie het m e t v e r s t a n d weten te lezen.

Identiteitskaart

- De lezers van een onzer groote dagbladen hebben zich beijverd een goed Nederlandsch woord te zoeken voor 'identiteitskaart'; 'zakpas', 'I.D.T.-bewijs', 'lijfkaart', 'gelaats- of gezichtskaart' stellen zij voor. 'Voor 25 jaar', merkt een van onze leden op, 'ook in den oorlog, kreeg ik een bewijs waarop "Persoonsbewijs" gedrukt stond. De klapperkaarten van den Burgerlijken Stand heeten thans ook ambtelijk: Persoonskaarten. Als men dit woord nu eens behouden had'.

Terug

- 'Terug verlangen naar het verleden heeft geen zin.'... 'Achteruit, in de beteekenis van terug, is niet mogelijk', lezen wij in een artikel van Prof. Dr. A.J. de Sopper. Hieruit blijkt dat ook door dezen schrijver ons t e r u g wordt gevoeld, niet als eenvoudig 'achteruit', maar als: een beweging achteruit n a a r (althans in de richting van) een punt van uitgang.

'Meerdere' personen.... 'hebben angst'

- Een Nederlander, ex-officier, weerlegt in een Nederlandsch tijdschrift wat m e e r d e r e personen voor kwaads hebben gezegd van Amerikaansche vliegtuigen. 'De kwaadsprekers', zegt hij, 'h e b b e n a n g s t voor den vloten verkoop van hun eigen vliegtuigen.'

Mannen en gentlemen

- Niet elke man is een gentleman. 'De mannen in dit stuk' zegt de krant 'zijn gentlemen'.

Het boekje van Charivarius.

Het boekje van Charivarius is er. - Het boekje van wie? - Van Charivarius. Van Nolst Trenité. - O... èn? - En? Wat en...? Moet je koopen. Het kost een gulden. - Och, ik ben niet zoo erg Charivariusachtig; dat is te zeggen, niet zoo erg op zijn werk. Ik heb niets tegen den man; ik ken hem persoonlijk... o ja, dat mag ik niet zeggen hè? - Zeker, dat mag best. 'Ik ken hem niet alleen uit zijn geschriften, ik ken hem ook persoonlijk.' - Goed; nou, het is een charmante vent, ik kan niet anders zeggen; maar zijn werk... - Ja? zeg het maar; wat is er met zijn werk? Verkeerd? - Verkeerd zal ik niet zeggen, maar het is diletantenwerk; niet wetenschappelijk zie-je? - O juist; niet wetenschappelijk. Dus jij houdt het meer met wetenschappelijke werken? - Neen, dat nu niet zoo zeer; daar heb ik zoo geen tijd toe; en bovendien, die zijn mij wat te zwaar. Te zwaar om te verwerken en te zwaar om in mijn zak te steken. Ik lees namelijk alleen in den trein, zie-je. Thuis kom je daar zoo niet toe. - Precies. Te zwaar. Maar Charivarius deugt ook niet. Te licht hè?

Weet-je wat jij nu eens moest doen? Koop jij nu dat boekje en dat lees je dan in den trein. En dan neem je een potlood en telkens als de man je nu wat al te onwetenschappelijk wordt, dan zet je er een kruisje bij. Een dun kruisje. En als je er dan doorheen bent, dan begin je weer eens opnieuw; en dan nog maar eens. En dan neem je een vlakelastiekje en overal waar je vindt dat je eigenlijk verkeerd een kruisje hebt gezet, daar vlak je het uit. Net zoo lang tot er geen kruisje meer staat dat er niet in hoort.

Ik denk dat er niet zoo heel veel zullen blijven staan.

Ledenvergadering op zaterdag 23 nov. 1940, des nam. te 2.30 uur, in het Polmanshuis te Amsterdam.

De voorzitter opent de vergadering. Alvorens over te gaan tot het aan de orde stellen van de agenda wil hij uiting geven aan de gedachten, welke naar hij gevoelt, leven bij alle aanwezigen ten aanzien van de veranderingen, die zich sedert de vorige bijeenkomst van de leden in ons land hebben voltrokken. Thans, als nooit tevoren, heeft het werk van ons genootschap waarde voor onze gemeenschap, en kan het zijn steentje er toe bijdragen dat ons volk, als zelfstandige eenheid, zijn plaats temidden der overige volken waardig blijft. En daarom brengt hij hulde aan de secretaresse voor de wijze, waarop zij het begin van haar jaarverslag heeft geredigeerd.

De voorzitter laat thans de notulen van de vorige ledenvergadering voorlezen; deze worden zonder discussie goedgekeurd.

Ingekomen stukken: bericht van het eereid, den heer C.K. Elout, dat een storing in het treinverkeer hem belet deze vergadering bij te wonen.

Het verslag van de secretaresse, opgenomen in de aflevering van November van het orgaan, wordt aanvaard. De voorzitter sluit zich in het bijzonder aan bij hetgeen in dit verslag wordt gezegd ten aanzien van de medewerking welke het genootschap ook dit jaar weder heeft ondervonden van zijn Raad van Deskundigen, welks hulp voor het welslagen van ons werk van beslissenden invloed is geweest.

Het jaarverslag van den penningmeester geeft geen aanleiding tot eenige opmerking. De voorzitter dankt de commissie, die zich met het nazien van de rekening heeft willen belasten, voor haar werk en stelt voor den penningmeester voor zijn beheer te dechargeeren. Aldus wordt besloten.

Tot leden van de commissie tot het nazien van de rekening over het verenigingsjaar 1940-41 worden benoemd de heeren W.R. Menkman en H. Smit P.Czn.; beiden verklaren de benoeming te aanvaarden.

De aan de beurt van aftreding zijnde bestuursleden, de heeren Hendrik Muller en S.S.D. Wehrens, worden met alle uitgebrachte stemmen herkozen; beiden antwoorden bevestigend op de vraag van den voorzitter, of zij zich deze benoeming willen laten welgevalen.

Alvorens over te gaan tot de rondvraag deelt de voorzitter mede, dat de heer Nolst Trenité heeft bepleit een nauwere aansluiting bij het genootschap van een vereniging, wier streven voor een deel samenvalt met dat van Onze Taal. Nadat

zich over dit punt eenige discussie heeft ontsponnen, besluit de vergadering het geopperde denkbeeld aan het bestuur ter nadere overweging over te laten.

Bij de rondvraag spreken achtereenvolgens de heeren Wehrens, d'Artillac Brill en H. Smit, en Mejuffrouw Revers; eerstgenoemde uit er zijn bevrediging over dat vele bladen het hoofdartikel van de November-aflevering hebben overgenomen, en alle aanwezigen zijn van oordeel dat deze medewerking van de pers ons werk in hooge mate ten goede komt. Voor het overige zijn zij van oordeel dat het doel, hetwelk het genootschap nastreeft, nog geenszins is bereikt en zij wekken het bestuur op met onverminderde kracht door te gaan met het werk, dat wel gebleken is hoognoodig te zijn.

Nadat gebleken is dat geen der aanwezigen verder iets ter tafel wenscht te brengen, sluit de voorzitter de vergadering, met dank aan de aanwezigen voor hun opkomst en voor de goede wenken welke zij het bestuur hebben gegeven.